

HUKUK FAKÜLTESİ
DERGİSİ

Cilt: 2 Sayı: 1 Yıl: 2019

E-ISSN: 2667-4076

HUKUK FAKÜLTESİ
ADALET MESLEK
YÜKSEKOKULU

**HUKUK
FAKÜLTESİ**

**NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
(NEÜHFD)**

YIL: 2019

CİLT: 2 SAYI: 1

E-ISSN: 2667-4076

KONYA 2019

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

NECMETTİN ERBAKAN UNIVERSITY FACULTY OF LAW REVIEW

Cilt/Volume: 2 Sayı/Number: 1 Yıl/Year: 2019

Sahibi / Owner

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adına

Prof. Dr. Cem ZORLU

Editör / Editor

Doç. Dr. Nuran KOYUNCU

Editör Yardımcıları / Assistant Editors

Arş. Grv. Bekir BOGA

Arş. Grv. Yasin YILMAZ

Arş. Grv. Muhammet DURDU

Arş. Grv. Muradiye ÇEVİKÇELİK

Yazışma Adresi / Correspondence Address

Köyceğiz Yerleşkesi Dere Aşıklar Mah. Demeç Sok. No:39/1 Meram/KONYA

Santral: +90 332 325 1063 - Fax: +90 332 325 27 43

E posta: konyahukukdergi@gmail.com & hfd@konya.edu.tr

İnternet adresi: <https://www.erbakan.edu.tr/hukukfak/sayfa/6622> &
<http://dergipark.gov.tr/neuhfd>

Kısaltma

Dergiye yapılan atıflarda NEÜHFD kısaltması kullanılmalıdır.

E-ISSN: 2667-4076

Haziran 2019

İÇİNDEKİLER

KAMU HUKUKU

KİŞİSEL VERİLERİN ÖNLEYİCİ, KORUYUCU VE İSTİHBARİ FAALİYETLER AMACIYLA
İŞLENMESİ

(PROCESSING PERSONAL DATA FOR PREVENTIVE, PROTECTIVE AND INTELLIGENCE ACTIVITIES)

TURAN ATLI

SAYFA (PAGE): 4

KONYA İLİ ÖRNEĞİNDE ÇOCUK SUÇLULUĞU ÜZERİNE KRİMİNOLOJİK BİR
İNCELEME

(A CRIMINOLOGICAL STUDY ON CHILDREN'S CRIMINAL IN THE CASE OF KONYA)

İBRAHİM KEŞ & YASİN YILMAZ

SAYFA (PAGE): 23

İLAN VE REKLAM VERGİSİ VE VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN BU VERGİ KARŞISINDAKİ
HUKUKİ DURUMU

(THE LEGAL STATUS OF PRIVATE UNIVERSITIES ACROSS THE ANNOUNCEMENT AND
ADVERTISEMENT TAX)

ÇAĞRI BAYER

SAYFA (PAGE): 47

TÜRK HUKUK TARİHİNDE VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA HÂKİMLİK MESLEĞİNE
GİRİŞ VE HÂKİM YARDIMCILIĞI

(INTRODUCTION TO JUDICIAL PROFESSION IN TURKISH LAW HISTORY AND COMPARATIVE LAW
AND ASSISTANT JUDGE)

NURAN KOYUNCU & ÜMMÜGÜLSÜM GÖK

SAYFA (PAGE): 68

ÖZEL HUKUK

MANEVİ TAZMİNAT TALEBİNDE TARAFLARIN KUSUR ORANLARININ VE DİĞER
ÖZEL HALLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

(EVALUATION OF DEFECT RATES OF THE PERSONS AND OTHER SPECIAL CASES IN SPIRITUAL
COMPENSATION DEMAND)

ORHUN YILMAZ

SAYFA (PAGE): 88

YAYIN KURULU/EDİTÖRİAL BOARD

Prof. Dr. Zekeriya MIZIRAK (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Abdurrahman SAVAŞ (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üy. Ahmet KILINÇ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üy. Aytekin ÇELİK (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üy. Ahmet AKMAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üy. Mehmet Onursal CİN (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üy. Banu Bilge SARIHAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

DANIŞMANLAR KURULU/ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. Bahtiyar AKYILMAZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Berrin AKBULUT (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Bilal KUŞPINAR (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi)
Prof. Dr. Birol MERCAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. Cemil KAYA (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Fethi GEDİKLİ (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Gül AKYILMAZ (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Haluk Hadi SÜMER (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. İbrahim Erol KOZAK (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Mehmet ALTUNKAYA (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. M. Fatih UŞAN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Murat ÇEMREK (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa Fadıl YILDIRIM (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Orhan ÇEKER (Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi)
Prof. Dr. Ömer ANAYURT (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Önder KUTLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. Şaban TANIYICI (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)
Prof. Dr. Yusuf KARAKOÇ (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Mustafa Erdem CAN (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Prof. Dr. Nezihe Binnur TULUKÇU (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Ali PASLI (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Emre ESEN (İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Koray DOĞAN (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Mehmet Hanifi BAYRAM (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Murat ŞİMŞEK (Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi)
Doç. Dr. Oğuz Sadık AYDOS (Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Doç. Dr. Serkan AYAN (Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir YILDIZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Kürşat ERSÖZ (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Şakir DEMİRTAŞ (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül ÇOBAN ATİK (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Baki Oğuz MÜLAYİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet TÜLEN (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KAPLAN (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mahmut KİZİR (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Savaş ÖZDAĞ (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Murat AKSAN (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Özlem ÇELİK (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Selcen ERDAL (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Sinan OKUR (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ZORLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Tuğba BAYRAKTAR (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yalçın BOSTANCI (Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi)
Dr. Öğr. Üyesi Yılmaz YURTSEVEN (Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

BU SAYININ HAKEMLERİ

Prof. Dr. Ümit Süleyman ÜSTÜN (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Doç. Dr. Esra Banu SİPAHİ (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Doç. Dr. Fatih Mehmet ÖCAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Doç. Dr. İsmail SEVİNÇ (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Doç. Dr. Nuran KOYUNCU (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Abdulkadir YILDIZ (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKMAN (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet KILINÇ (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Baki Oğuz MÜLAYİM (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Erdal BAYRAKÇI (Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Mehmet KOCAOĞLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi Adalet Meslek Yüksekokulu)

Dr. Öğr. Üyesi Müşerref YARDIM (Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Süheyla ZORLU (Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Dr. Öğr. Üyesi Tuğba BAYRAKTAR (Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi)

Akademik katkılarından ötürü tüm meslektaşlarımıza teşekkür ederiz.

NEÜHFD Editörü Doç. Dr. Nuran KOYUNCU

DERGİ HAKKINDA

AMAÇ

Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi ile hukukun bütün alt dallarında özgün ve bilimsel makalelerin yayımlanması suretiyle ulusal ve uluslararası literatüre katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

KAPSAM

Dergimiz Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez elektronik olarak yayımlanan hukukun bütün alt dallarında makale kabul eden ulusal hakemli bir dergidir. Bilimsel makalelerin yanı sıra karar incelemeleri, mevzuat değerlendirmesi, kitap incelemesi ve çeviriler de dergide yer almaktadır. Derginin yayın dili, Türkçe ve diğer Avrupa dilleridir.

DEĞERLENDİRME SÜRECİ

Yılda iki sayı halinde yayımlanan Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi hakemli bir dergidir. Dergimizde yayımlanan makaleler en az iki hakem tarafından incelenmektedir. Yayın şartları son sayfada yer almaktadır.

KAMU HUKUKU

KİŞİSEL VERİLERİN ÖNLEYİCİ, KORUYUCU VE İSTİHBARİ FAALİYETLER AMACIYLA İŞLENMESİ#

Turan ATLI*

Özet

İnsanların kendilerini diğer insanlardan ayıran bilgileri her zaman mevcuttu. Fakat bu bilgilerin veri halinde kullanımı devletin varlığıyla birlikte düşünülmelidir. Devlet, sınırları içinde bulunan tüm insanları bilmek/takip etmek/sınıflandırmak için verileri işlemiştir. Daha sonra ticaretin gelişmesi ve yayılması ile özel kurumların da veri işleme olanağı artmıştır. Kişisel verilerin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler amacıyla işlenmesi ise devletin münhasır yetkisinde olan, bu sebeple devlete istisnai haklar tanıyan ve ödevler yükleyen özel bir veri işleme biçimidir. Bu veri işleme biçiminin sınırları ortaya konulmalı, temel hak ve hürriyetler ile çatışabileceği noktalar iyi tespit edilmelidir. Bu amaçla hem Avrupa'da hem de Türkiye'de mevcut düzenlemeler incelenerek konu anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kişisel Veri, Veri İşleme, Önleyici/Koruyucu/İstihbari Faaliyet, Temel Hak ve Hürriyetler.

PROCESSING PERSONAL DATA FOR PREVENTIVE, PROTECTIVE AND INTELLIGENCE ACTIVITIES

Abstract

People always have information that distinguishes themselves from other people. However, the use of this information in data form should be considered together with the existence of the state. The state has processed the data to know / follow / classify all people within its borders. Then, the development and expansion of trade and private institutions have increased the ability to process data. The processing of personal data for the purpose of preventive, protective and intelligence activities is a special form of data processing which is in the exclusive jurisdiction of the state, thus giving exceptional rights to the state and loading assignments. The boundaries of data processing should be laid down, and the points that might conflict with fundamental rights and freedoms should be well established. For this purpose, both in Europe and Turkey have attempted to describe the subject by examining existing regulations.

Key Words: Personal Data, Data Processing, Preventive, Protective And Intelligence Activities, Fundamental Rights And Freedoms.

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 18.06.2019

Makale Kabul Tarihi: 21.06.2019

* Arş. Grv., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, tatli@konya.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5986-4135.

GİRİŞ

İnsanların sahip olduğu en temel haklardan birisi kişisel verilerinin korunması hakkıdır. Bir kişinin şahsi bilgilerinin ancak kendisinin onayladığı kişiler tarafından bilinmesini istemesi doğal olan durumdur. Bununla birlikte kişilerin bilgilerinin sadece veri olarak biliniyor olması dışında bu bilgilerin işlenmesi de mümkün olmaktadır. Veri işlemenin birçok çeşidi ve yöntemi vardır. Bu yöntemlerden bazıları kişiler ile kişiler arasında bazıları kişiler ile özel kurumlar arasında olmaktadır. Devlet de veri işleyen öznelerden biri durumundadır. Devletin veri işlemesi devletin doğal bir unsuru olarak düşünülebilir. Ancak temel hak ve hürriyetlerin korunduğu bir devlette veri işlemenin sınırlarının da belirli olması gerekmektedir. Kişisel verilerinin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler amacıyla işlenmesi de devlet ile kişi arasında bir hak ihlali meselesi haline gelebilir. Bu durumun kapsamı ve sınırları incelenmeli ve ortaya konulmalıdır.

Akıllıoğlu, bir ahlak ve değerler kriteri olarak bireyin korunması düsturunun açıklığına rağmen kapsamının belirlenmesi gerektiğini ve bu bakımdan kişisel verinin mahiyetini açıklamak gerektiğini ifade etmektedir. Toplumsal örgütler olarak tanımladığı unsurların kişisel veri topladığına işaret eder. Verilerin bu örgütler tarafından depo edildiği, işlenerek bilgi haline getirildiği ve üçüncü kişilere devredildiği varsayılır. Bu döngünün sınır ötesine de ulaştığı bilinmektedir. Toplumsal örgütlerden kastedilen bilumum kamu kuruluşları, kâr amaçlı özel kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları benzeridir. Ayrıca doktor, avukat gibi serbest meslek erbapları da kişisel verileri kullanmaktadırlar. Özetle hemen herkes kişisel verileri işlemekte ve kullanmaktadır¹.

Kişisel verilerin korunması ile ilgili düzenleme Türkiye Cumhuriyeti anayasasına ilk defa 2010 anayasa değişikliği ile girmiş bulunmaktadır. Özel hayatın gizliliğini düzenleyen 20. maddeye ek olarak “Herkes, kendisiyle ilgili kişisel verilerin korunmasını isteme hakkına sahiptir. Bu hak; kişinin kendisiyle ilgili kişisel veriler hakkında bilgilendirilme, bu verilere erişme, bunların düzeltilmesini veya silinmesini talep etme ve amaçları doğrultusunda kullanılıp kullanılmadığını öğrenmeyi de kapsar. Kişisel veriler, ancak kanunda öngörülen hallerde veya kişinin açık rızasıyla işlenebilir. Kişisel verilerin korunmasına ilişkin esas ve usuller kanunla düzenlenir.”

Kişisel verilerin korunması ile ilgili maddenin anayasada yer almasından sonra 2016 yılında Kişisel Verileri Koruma Kanunu (KVKK) yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun yürürlüğe girmesi ile birlikte kişisel verilerin korunması açısından Türkiye’de yeni bir döneme girildiği söylenebilir.

I. KAVRAMLAR

A. Kişisel Veri

Bu konuyu ele alırken öncelikle veri kavramının ne ifade ettiğini ortaya koymak gerekir. *Veri* TDK’ya göre “1. Bir araştırmanın, bir tartışmanın, bir muhakemenin temeli olan ana öge, muta, done: İstatistik veriler. 2. Bir sanat eserine veya bir edebî esere temel olan ana ilkeler: Bir romanın verileri. 3. Gözlem ve deneye dayalı araştırmanın sonuçları: İstatistik veriler. 4. Bilgi, data: Eldeki tüm veriler, sızmadan önce gene dayanamayıp onu aradığımı gösteriyor. -E. Şafak. 5. mat. Bir

¹ AKILLIOĞLU, Tekin, “İdari Usul ve Kişisel Verilerin Korunması”, <http://www.idare.gen.tr/akillioğlu-idariusul.htm>. Erişim Tarihi: 29.04.2019.

problemde bilinen, belirtilmiş anlatımlardan bilinmeyi bulmaya yarayan şey. 6. bl. Olgu, kavram veya komutların, iletişim, yorum ve işlem için elverişli biçimli gösterimi²”.

Sözlükte yer alan tanımla birlikte düşünüldüğünde konumuz olan kişisel verinin *bilgi, data* anlamı çerçevesinde ele alınması gerekmektedir. Günümüzde kişilerin bilgileri hem kamu kurumlarında hem de özel kişi ve kurumlarda *data* olarak bulunmaktadır. 6698 sayılı KVKK'nın 3. Maddesinin (d) bendinde kişisel veri şu şekilde tanımlanmıştır: *Kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi, ifade eder.* Bu fıkradan da anladığımız üzere kişisel veri kapsamına tüzel kişiler girmemektedir. Maddenin açık ifadesi ile kişisel verisi korunan kişi bir gerçek kişi olmalıdır. Aynı kişisel veri tanımını Türkiye'nin de imzaladığı 108 sayılı “Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması” isimli Avrupa Konseyi Sözleşmesinin 2. maddesindeki tanımlar kısmında da görmekteyiz.

Kişisel veriyi tanımlayan KVKK'nın ilgili fıkrasının gerekçesinde “*Kişisel veri, kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi ifade etmektedir. Bu bağlamda sadece bireyin adı, soyadı, doğum tarihi ve doğum yeri gibi onun kesin teşhisini sağlayan bilgiler değil, aynı zamanda kişinin fiziki, ailevi, ekonomik, sosyal ve sair özelliklerine ilişkin bilgiler de kişisel veridir. Bir kişinin belirli veya belirlenebilir olması, mevcut verilerin herhangi bir şekilde bir gerçek kişiyle ilişkilendirilmesi suretiyle, o kişinin tanımlanabilir hale getirilmesini ifade eder. Yani verilerin; kişinin fiziksel, ekonomik, kültürel, sosyal veya psikolojik kimliğini ifade eden somut bir içerik taşıması veya kimlik, vergi, sigorta numarası gibi herhangi bir kayıtla ilişkilendirilmesi sonucunda kişinin belirlenmesini sağlayan tüm halleri kapsar. İsim, telefon numarası, motorlu taşıt plakası, sosyal güvenlik numarası, pasaport numarası, özgeçmiş, resim, görüntü ve ses kayıtları, parmak izleri, genetik bilgiler gibi veriler dolaylı da olsa kişiyi belirlenebilir kılabilme özellikleri nedeniyle kişisel verilerdir³” şeklinde tanım yapılmıştır.*

Yukarıda belirtilenlerin dışında elektronik ortamda var olan IP adresi, cihaz kimlikleri, sosyal medya kullanıcı adları, nickname, haberleşme gruplarının bilgileri, e-posta adresleri de kişisel veri kapsamındadır. Her türlü hobi, alışkanlık gibi durumlar da kişisel veridir. Sonuç olarak kişisel verinin tanımında yer aldığı gibi bir kişiyi tanımlayan her şey önemli bir bilgi olarak nitelendirilmese de kişisel veridir⁴.

Kişisel veri ile ilgili bu bilgiler bizim hangi bilgileri kişisel veri olarak kabul edeceğimiz noktasında bir standart belirlemektedir. Her geçen gün değişen hayat tarzı ve teknoloji ile birlikte kişisel verilerin depolanması ve işlenmesinde farklılıklar gözlenmektedir. Bu değişimlere cevap verecek nitelikte ilkelerin oluşmasında da fayda bulunur.

Kişisel verilerin uluslararası düzeyde korunması çabaları kavram olarak 1980'li yıllardan itibaren ortaya çıkmış olsa da BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin özel hayatı düzenleyen

² Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. Erişim Tarihi: 30.04.2019.

³ KVKK gerekçesi. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss117.pdf>. E.T: 30.04.2019.

⁴ OĞUZ, Habip, “Elektronik Ortamda Kişisel Verilerin Korunması, Bazı Ülke Uygulamaları Ve Ülkemizdeki Durum”, *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, Haziran 2014, S. 3, ss.1-38. s. 20.

maddesinin de kişisel verileri koruduğu kabul edilmektedir. Özel hayatı düzenleyen 12. maddenin⁵ ve Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesi'nin 17. maddesinin⁶ kişisel verileri doğrudan düzenlemediği, ancak bu maddelerin BM İnsan Hakları Konseyi yorumunda kişisel verilerin de özel hayata dahil olduğu ifade edilmiştir.

Kişisel veriler de kendi içerisinde iki kategoride değerlendirilmektedirler. Bunlardan ilki yukarıda bahsedilen verilerdir. Diğer ise *hassas/özel nitelikte* kişisel verilerdir. KVKK'nın 6. maddesinde bu verilerin işlenmesi ile ilgili düzenleme mevcuttur: “*Kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi inancı, dini, mezhebi veya diğer inançları, kılık ve kıyafeti, dernek, vakıf ya da sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti ve güvenlik tedbirleriyle ilgili verileri ile biyometrik ve genetik verileri özel nitelikli kişisel veridir.*”

Hassas veriler adeta kişisel verilerin merkezi, kalbi olarak nitelendirilmektedir. Bu sebeple de bunların işlenmesinde diğer verilere göre daha incelikli davranmak gerektiği aşikardır. Kanunda düzenlenen şekliyle hassas veriler özellikle ırk, din, siyasi görüş veya cinsel tercih gibi konulardan oluşmaktadır. Bu veriler KVKK'da düzenlendiği gibi kişisel verilerle ilgili Avrupa düzenlemelerinde de mevcuttur⁷.

Her veri kişisel veri olarak kabul edilmemektedir. Kullanılan kişisel verinin niteliğinin de belirlenmesi gerekmektedir. Bu sebeple kişisel veri ve bu verinin korunması bazı ilkeler çerçevesinde olmalıdır. Bu ilkeler şu şekilde ifade edilebilir⁸:

- “*Bilginin hukuka uygun olarak elde edilmesi,*
- *Bilginin amacına uygun olarak kullanılması, gereğinden fazla bilgi toplanmaması,*
- *Bilginin veri sahibi tarafından erişilebilir olması, bilginin doğru ve güncel olması,*
- *Bilginin güvenli olarak tutulması,*
- *Kullanım süresi sona eren bilgilerin uygun yöntemlerle imha edilmesi.”*

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komitesi'nin insan hakları yorumlarından kişisel verilerle ilgili olan kısımlardan bazıları aşağıya örnek olarak verilmiştir.

“Tüm insanların toplum içerisinde yaşamalarının sonucu olarak, özel hayatın gizliliğinin korunması kaçınılmaz şekilde görecelidir. Ancak, sözleşmeden anlaşıldığı üzere yetkili kamu otoriteleri, bilinmesi toplumun çıkarlarının korunması açısından gerekli olan, bireyin özel hayatıyla ilgili bir bilgiyi öğrenme talebinde bulunabilmelidir. Bu nedenle Komite, Devletlerin raporlarında özel

⁵ BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi madde 12: “*Kimsenin özel yaşamına, ailesine konutuna ya da haberleşmesine keyfi olarak karışılmaz, şeref ve adına saldırlamaz. Herkesin bu gibi karışma ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.*”

⁶ Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi madde 17/1: “*Hiç kimsenin özel ve aile yaşamına, konutuna veya haberleşmesine keyfi veya hukuka aykırı olarak müdahale edilemez; onuru veya itibarı hukuka aykırı saldırılara maruz bırakılmaz.*”

⁷ **KAYA**, Cemil, “Avrupa Birliği Veri Koruma Direktifi Ekseninde Hassas (Kişisel) Veriler ve İşlenmesi”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c. LXIX, s. 1-2, ss. 317-334, y. 2011, s. 317-319.

⁸ **HENKOĞLU**, Tülay, “Kişisel Verileriniz Ne Kadar Güvende? Bilgi Güvenliği Kapsamında Bir Değerlendirme”, *Arşiv Dünyası Dergisi*, Sayı: 17-18, ss. 46-56 İstanbul, İlkbahar-Kış 2017, s. 51.

hayata meşru müdahalelere dair kanun ve düzenlemeleri belirtmelerini önermektedir⁹.”

“...haberleşme gizliliği ve bütünlüğünün de jure ve de facto olarak güvence altına alınmasını gerektirmektedir. Yazışmalar, herhangi bir önleme ile karşılaşmadan, açılmadan veya okunmadan alıcıya gönderilmelidir. Elektronik yolla veya diğer yollarla denetim, telefon, telgraf veya diğer haberleşme yollarının denetime tâbi tutulması, hatların kesilmesi, telefon konuşmalarının dinlenmesi yasaklanmalıdır. Bir kimsenin evinin aranması sadece gerekli kanıtlar için aramayla sınırlı tutulmalı ve taciz boyutuna ulaşmamalıdır. Kişilerin üstlerinin aranmasının söz konusu olduğu hallerde, bu tarz aramaların, üstü aranan kişinin onuruna zarar vermeyecek şekilde gerçekleştirilmesi için gerekli tedbirler alınmalıdır¹⁰.”

“Kamu otoritelerinin, özel kişi veya kurumların bilgisayarlarında, veri bankalarında veya benzeri cihazlarda kişisel bilgileri toplaması veya saklaması hukuki düzenlemeye tâbi olmalıdır. Devletler, bir kimsenin özel hayatına dair bilgilerin hukukten bu bilgilere sahip olma ve kullanma yetkisine sahip olmayanların eline geçmesini ve bu bilgilerin Sözleşme'nin amaçlarına aykırılık teşkil edecek şekilde kullanılmasını engellemek için etkili tedbirler almalıdır. Özel hayatın gizliliğinin en etkili şekilde korunabilmesi için, her birey kişisel dosyalarda veya veri tabanlarında kendisiyle ilgili bilgiler saklanmışsa bu bilgilerin ne tür bilgiler olduğunu ve ne amaçla saklandığını öğrenme hakkına sahiptir. Ayrıca, her birey hangi kamu otoritelerinin, özel kişilerin veya kurumların bu dosyalar› kontrol altında tuttuğunu veya tutabileceğini öğrenebilmelidir. Söz konusu dosyaların, yanlış kişisel bilgilere yer vermesi halinde veya bu bilgilerin hukuka aykırı şekilde toplanması veya kullanılması halinde her birey düzeltme veya bilgilerin ortadan kaldırılmasını talep etme hakkına sahiptir¹¹.”

B. Kişisel Verilerin İşlenmesi

Kişisel verilerin işlenmesi Kişisel Verilerin Korunması Kanunu'nun 3. maddesinin (e) bendinde *“Kişisel verilerin tamamen veya kısmen otomatik olan ya da herhangi bir veri kayıt sisteminin parçası olmak kaydıyla otomatik olmayan yollarla elde edilmesi, kaydedilmesi, depolanması, muhafaza edilmesi, değiştirilmesi, yeniden düzenlenmesi, açıklanması, aktarılması, devralınması, elde edilebilir hâle getirilmesi, sınıflandırılması ya da kullanılmasının engellenmesi gibi veriler üzerinde gerçekleştirilen her türlü işlemi, ifade eder”* şeklinde düzenlenmiştir. Kişisel verilerin işlenmesi bu şekilde düzenlenmekle açık uçlu bir ifade ortaya konulmuştur. Gereğede de

⁹ UYAR, Lema, *Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Eylül 2016, s. 35. (7. Paragraf).

¹⁰ UYAR, 2016, s. 35. (8. Paragraf).

¹¹ UYAR, 2016, s. 35-36. (10. Paragraf).

belirtildiği üzere kişisel verilerin ilk defa elde edilmesinden itibaren veri üzerindeki her işlem veri işleminin parçasıdır¹².

Kişisel verilerin işlenmesi *veri madenciliği* denilen bir kavramı da ortaya çıkarmıştır. Veri madenciliği çok katmanlı veri yığınlarının arasından duruma özgü olarak fayda sağlayacak ilgisiz gibi görünen verileri işleyerek bu veriler arasında bağlantı kurma faaliyetidir¹³. Veriler arasındaki rastgeleliği kendine özgü yöntemler ile anlamlandırma ve veri işleme faaliyetinin bir parçası olarak düşünülebilir.

Veri madenciliğinin devlet içinde de kullanım alanları bulunmaktadır. Hasta ve hastalık verilerinin işlenmesi ile salgın hastalıkların önüne geçilmesi, vergi borçlarının takibi, terörist faaliyetlerin tespit edilmesi gibi belirli şablonların takibi ile ortaya çıkabilecek verilerin kendine özgü işlenmesi yöntemidir¹⁴. Özellikle güvenlik açısından devletler çeşitli örüntüler ile veri işleyerek terörist faaliyetlerin önüne geçme çabası içindedirler. Bu bakımdan verilerin işlenmesinin özel bir yöntemi olarak veri madenciliği dikkat çekmektedir.

“Kişisel Verilerin İşlenmesi ve Serbest Dolaşımı Bakımından Bireylerin Korunmasına İlişkin 95/46/AT sayılı Direktif” ismiyle 1995 yılında onaylanan Avrupa Parlamentosu direktifi ile kişisel verilerin işlenmesi konusunda tüm Avrupa ülkelerinin uyum sağlaması için bir perspektif ortaya konulmuştur.

95/46/AT direktifi madde 1/1’de “Bu Direktife uygun olarak, Üye Devletler, kişisel verilerin işlenmesine dair başta kişisel mahremiyet hakkı olmak üzere gerçek kişilerin temel haklarını ve özgürlüklerini koruyacaktır” ifadesi yer almaktadır. Buradan yola çıkarak bu maddenin ilk amacının da mahremiyet hakkı olduğu görülmektedir¹⁵.

95/46/AT direktifinin 2. maddesinin (a) bendinde ise kişisel verilerin işlenmesinin tanımı yapılmıştır. Buna göre: “*kişisel verilerin işlenmesi (işleme)*”, *silme veya tahrip etme, engelleme, birleştirme veya sıralama, sağlama ya da dağıtma, iletmeye açıklama, toplama, kaydetme, organizasyon, depolama, adaptasyon veya değiştirme, kurtarma, danışma gibi otomatik ya da otomatik olmayan araçlarla kişisel veriler üzerinde yapılan herhangi bir faaliyet veya faaliyet dizisini kastedecektir*¹⁶.”

Bu direktifin asli hedefi kişisel verilerin işlenmesi durumunda kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve ayrıca üye devletlerin arasındaki serbest veri akışını sağlamaktır. Bu madde ile beraber üye devletlerin aralarında tek bir uygulama, yeknesaklık, sağlanmaya çalışılması

¹² Kişisel verilerin işlenmesi kavramı geniş bir alanı kapsamaktadır. Buna göre kişisel verilerin işlenmesi, verilerin ilk defa elde edilmesinden başlayarak veriler üzerinde gerçekleştirilen tüm işlem türlerini ifade etmektedir. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss117.pdf>. E.T: 30.04.2019.

¹³ ÖĞÜT, Sertaç, “Veri Madenciliği Kavramı ve Gelişim Süreci”, <http://sertacogut.com/blog/?cat=2>. E.T: 18.05.2019.

¹⁴ DOĞAN, Derya, “Kişisel Verilerin Korunmasında Veri Madenciliği Etkisi: Online Mahremiyetin Sonunda mıyız?”, https://www.academia.edu/7264379/Ki%C5%9Fisel_Verilerin_Korunmas%C4%B1nda_Veri_Madencili%C4%9Fi_Etkisi_Online_Mahremiyetin_Sonunda_m%C4%B1y%C4%B1z. E.T: 18.05.2019.

¹⁵ <https://kisiselveri.com/9546ec-turkce>. E.T: 30.04.2019.

¹⁶ <https://kisiselveri.com/9546ec-turkce>. E.T: 30.04.2019.

Avrupa açısından ciddi bir atılım niteliğinde olmuştur. Kişisel verilerin işlenmesinde temel hak ve hürriyetlerin korunması amacı kişisel verileri de bir temel hak ve hürriyet haline getirmiştir¹⁷.

1995 tarihli veri koruma düzenlemesi zamanının ihtiyaçlarını karşılama da hızla gelişen teknoloji karşısında bir güncelleme ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyaca binaen GDPR (General Data Protection Regulation- Avrupa Veri Koruma Tüzüğü) olarak isimlendirilen düzenleme eski düzenlemenin yenilenmiş hali olarak 2016 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından onaylanarak 25 Mayıs 2018 yılında yürürlüğe girmiştir. Kişisel veri ve mahremiyet ihlallerinin artışına cevap vermek amacıyla bu yenilenme ortaya çıkmıştır. Ayrıca internet üzerinden veri toplamanın bir sonucu olarak özel ve kâr amaçlı şirketlerin veri toplaması, işlemesi ve paylaşması yaygınlaşmıştır. Bu yapıların da kişisel verileri koruması için düzenlemeler yapılmış ve ihlali halinde cezai müeyyideler oluşturulmuştur¹⁸.

Bilgi teknolojilerinin çok hızlı değişmesi ve iletişim amaçlı kullanımının artması veri güvenliğini daha da önemli hale getirmektedir. Genel olarak verilerin bulut bilişim üzerinde saklanmaya başlaması güncel olarak en önemli gelişmelerdendir. Bununla birlikte kişisel olarak sosyal paylaşım sitesi kullanımının yaygınlaşması durumu da göz önüne alındığında yeni bir düzenleme ihtiyacı ortaya çıktığı ortadadır¹⁹.

Avrupa Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) madde 5'te kişisel verilerin işlenmesine ilişkin ilkeler belirtilmiştir:²⁰

1. Kişisel veriler:

- (a) Veri sahibi ile ilgili olarak hukuka uygun, adil ve şeffaf bir biçimde işlenir (hukuka uygunluk, adalet ve şeffaflık);
- (b) Belirtilen, açık ve meşru amaçlara yönelik olarak toplanır ve bu amaçlara uygun olmayan bir şekilde işlenmez; kamu yararına arşivleme amaçları, bilimsel veya tarihi araştırma amaçlarıyla veya istatistiki amaçlarla işleme faaliyeti, 89(1) maddesi uyarınca, baştaki amaçlara aykırı şekilde değerlendirilmez (amacın sınırlandırılması);
- (c) İşlendikleri amaçlarla ilgili olarak yeterli, yerinde ve gerekli olanla sınırlıdır (verilerin en az seviyeye indirilmesi);
- (d) Doğrudur ve gereken şekilde, güncel tutulur; işlendikleri amaçlar göz önünde tutularak, doğru olmayan kişisel verilerin gecikmeye mahal verilmeksizin silinmesi veya düzeltilmesinin sağlanmasıyla ilgili makul tüm adımlar atılmalıdır (doğruluk);
- (e) Veri sahiplerinin yalnızca kişisel verilerin işleme amaçlarının gerektirdiği sürece teşhis edilmesini sağlayan bir şekilde tutulur; 89(1) maddesi uyarınca yalnızca kamu yararına arşivleme amaçlarıyla, bilimsel veya tarihi araştırma

¹⁷ **KILINÇ**, Doğan, “Anayasal Bir Hak Olarak Kişisel Verilerin Korunması”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (3) 2012, ss. 1089-1169, s. 1123.

¹⁸ <https://www.tbid.org.tr/blog-tr/avrupa-genel-veri-koruma-yonetmeli-gdpr-yururluluge-girdi/>. E.T: 30.04.2019.

¹⁹ **BAŞALP**, Nilgün, “Avrupa Birliği Veri Koruması Genel Regülasyonu'nun Temel Yenilikleri”, *MÜHF- HAD*, c.21, s.1. ss. 77-105. s. 85.

²⁰ “Avrupa Birliği Genel Veri Koruma Tüzüğü” Avrupa Birliği Bakanlığı çevirisi.

amaçlarıyla ya da istatistiki amaçlarla işlendikleri sürece ve veri sahibinin hakları ve özgürlüklerinin güvence altına alınmasına için bu Tüzük uyarınca gereken uygun teknik ve düzenlemeye ilişkin tedbirlerin uygulanmasına tabi olarak, kişisel veriler daha uzun süreler boyunca saklanabilir (saklama süresinin sınırlandırılması);

- (f) Yetkisiz veya yasa dışı işlemeye karşı ve kazara kayba, imhaya veya tahribe karşı koruma da dahil olmak üzere teknik veya düzenlemeye ilişkin uygun tedbirlerin kullanılması suretiyle kişisel verilerin güvenliğini sağlayan bir şekilde işlenir (bütünlük ve gizlilik).

2. Kontrolör 1. paragrafta uygun davranmaktan sorumludur ve buna uygun davranışını gösterebilmelidir (hesap verebilirlik).

Kişisel Verileri Koruma Kanunu, 95/46/AT göz önünde bulundurularak hazırlanmış ve 2016 yılında yürürlüğe girmiştir. Avrupa Veri Koruma Tüzüğü (GDPR) ise 2016 yılında Avrupa Parlamentosu tarafından kabul edilmiş olup 25 Mayıs 2018’de yürürlüğe girmiştir. Avrupa Veri Koruma Tüzüğü ile KVKK arasında kişisel verileri işleme ilkeleri arasında bir farklılık bulunmamaktadır. Sadece Avrupa Veri Koruma Tüzüğü’ne bir paragraf daha eklenmiştir ve burada kontrolör sıfatı ile veri işleyen sorumluluğu hesap verilebilirlik kapsamında ele alınmıştır.

Veri işlemenin istisnalarından biri de kamu düzeni ve kamu menfaati gereği veri işlenmesidir. Bir verinin işlenmesinin gerekli olduğu bir durumda veriyi işleyenler de yetkili ise bu durumda eğer kamu düzeni veya kamu menfaatinin varlığı bulunuyor ise bu durumda bu işleme istisna kapsamında meşru kabul edilmektedir²¹. Ancak kişisel verilerin korunmasının temel bir hak olduğu ve temel hak ve hürriyetleri düzenleyen ilkeler gözetilerek bu verilerin işlenmesi gerektiği unutulmamalıdır.

II. ÖNLEYİCİ, KORUYUCU VE İSTİHBARİ FAALİYETLER

A. Devletin Önleyici Faaliyetleri

Kişisel verilerin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler amacıyla işlenmesi olan çalışma konumuzun ilk halkası önleyici faaliyetler bakımından kişisel verilerin işlenmesidir. KVKK 28. madde (ç) bendinde “*Kişisel verilerin millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik olarak kanunla görev ve yetki verilmiş kamu kurum ve kuruluşları tarafından yürütülen önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesi*” ifadesi veri işlenmesinin istisnalarından biri olarak kanunda yer almıştır.

Milli savunma, milli güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni veya ekonomik güvenliğin sağlanması amacıyla kanun bazı istisnalara yer vermiştir. Saydığımız alanlarda oluşabilecek bir ihlal durumunda KVKK’nın uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır. Bu bağlamda suç oluşturabilecek durumların önlenmesi amacıyla yapılacak faaliyetler de istisna kapsamında olacaktır.

Tanım olarak suçun önlenmesi ceza kanunlarında suç olarak belirlenmiş olan hareketlerin veya kabahatlerin, bu hareketler yapılmadan önce belli birimler tarafından önlenmesi faaliyetidir²². Bu önlemeyi yapacak olanlar da daha önce kanunlarla belirlenmiş olan polis, jandarma gibi kolluk

²¹ BAŞALP, Nilgün, *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2004, s. 41.
²² SEYHAN, Kazım/ ERYILMAZ, M. Bedri, “Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulamasında Suç Önleme Stratejileri”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar 2004, ss. 5-34, s. 7.

güçleridir. *Crime Prevention Council*'in 1992 yılında yaptığı suç önleme tanımı ise şu şekildedir. “Toplumda yaşam kalitesini olumlu bir şekilde etkilemek ve suçun oluşma imkânı bulamayacağı ortamlar geliştirmek amacıyla emniyet ve güvenlik algısını artırmaya ve suç tehdidini azaltmaya yönelik tutum ve davranışlar kalıbıdır²³.”

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu'nun 2. maddesinde polisliğin 2 unsuru ifade edilmiştir. Bunlardan ilki suçun önlenmesinden önce harekete geçmektir. “*Kanunlara, Cumhurbaşkanlığı kararnamelerine, yönetmeliklere, Hükümet emirlerine ve kamu düzenine uygun olmayan hareketlerin işlenmesinden önce bu kanun hükümleri dairesinde önünü almak...*” düzenlenen şekliyle burada belirtilen unsurlara uygun olmayan hareketlerin önlenmesi görevinin polise verildiği görülmektedir. Diğer unsur ise suç sonrası uygulamalar için kanunda yer almıştır. Suç öncesi polislik *proaktif polislik* olarak tabir edilmektedir. Bu da ön alma, önleme çabalarına verilen bir anlamdır. Suç sonrası polislik ise *reaktif polislik* olarak tanımlanmaktadır. Bu durumda ise polislerin suç sonrası önlem alma, suçluyu yakalama, yargı önüne çıkarma gibi işlevleri vardır²⁴.

Yine PYSK'da yer alan durdurma ve kimlik sorma kısmında madde 4/A/ “a) Bir suç veya kabahatin işlenmesini önlemek”, “ç) Kişilerin hayatı, vücut bütünlüğü veya malvarlığı bakımından ya da topluma yönelik mevcut veya muhtemel bir tehlikeyi önlemek,” şeklinde suçun önlenmesi için yapılan düzenlemeler yer almıştır. Kanunun 9. maddesi de önleme aramasını düzenlemektedir. Ayrıca ek madde 4'te de “Polis, görevli bulunduğu mülki sınırlar içinde, hizmet branşı, yeri ve zamanına bakılmaksızın, bir suçla karşılaştığında suça el koymak, önlemek, sanık ve suç delillerini tespit, muhafaza ve yetkili zabıtaya teslim etmekle görevli ve yetkilidir.” İfadesi yer almaktadır. Ancak bu madde sakıncalı sonuçlara yol açabilecek bir şekilde düzenlenmiştir. Polisin neyin suç olup neyin olmadığını takdir yetkisi olması keyfî önleme hareketlerine de yol açabilir. Burada olması gereken polisin ilk görüşte *prima facie* suç olarak nitelendirebileceği bir durumdur. Diğer hallerde müdahale etmesi hak ihlallerine yol açabilecektir.

Kişisel verilerle ilgili olarak PYSK madde 5 kişilerin parmak izi ve fotoğraflarının alınmasını düzenlemiştir. Bu maddede kimlerin parmak izi ve fotoğraflarının kullanılacağı ve hangi hallerde kimler tarafından kullanılacağı belirtilmiştir. Bu maddenin düzenlenmesinden yola çıkarak kişisel verilerin polis tarafından işlenmesinin kanunla belirlenen sınırları vardır ve bu sınırlar çerçevesinde polis kişisel verileri işleyebilecektir.

2803 sayılı Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu ile de suçun önlenmesi kapsamında jandarmanın da vazifeli olduğu belirtilmiştir²⁵. 2937 sayılı Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilâtı Kanunu'nda da önleme faaliyetleri ile ilgili düzenleme mevcuttur. Kanunun 6. maddesinde Millî İstihbarat Teşkilatının yetkileri sayılmıştır. Ek fıkra 2'de; “*Bu Kanunun 4 üncü maddesinde sayılan görevlerin yerine getirilmesi amacıyla Anayasanın 2'nci maddesinde belirtilen*

²³ POLAT, Ahmet, *Suç Önleme*, Legal Yayınevi, 1. Baskı, Ağustos 2014, s. 8.

²⁴ AYDIN, Ahmet Hamdi, “Suç Önlemenin Önemi ve Etkisi”, *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I): 2014, ss. 82-84, s. 82.

²⁵ Jandarma Teşkilat, Görev ve Yetkileri Kanunu madde 7/a): Emniyet ve asayiş ile kamu düzenini sağlamak, korumak ve kollamak, kaçakçılığı men, takip ve tahkik etmek, **suç işlenmesini önlemek için gerekli tedbirleri almak ve uygulamak**, ceza infaz kurumları ve tutukevlerinin dış korunmalarını yapmak, (b) ve (c) bentlerinde belirtilen görevler dışında kalan ve diğer kanun ve nizam hükümlerinin icrası ile bunlara dayalı emir ve kararlarla Jandarmaya verilen görevleri yapmak.

temel niteliklere ve demokratik hukuk devletine yönelik ciddi bir tehlikenin varlığı halinde Devlet güvenliğinin sağlanması, casusluk faaliyetlerinin ortaya çıkarılması, Devlet sırrının ifşasının tespiti ve terörist faaliyetlerin önlenmesine ilişkin olarak, hâkim kararı veya gecikmesinde sakınca bulunan hallerde MİT Müsteşarı veya yardımcısının yazılı emriyle telekomünikasyon yoluyla yapılan iletişim tespit edilebilir, dinlenebilir, sinyal bilgileri değerlendirilebilir, kayda alınabilir.” Bu maddede önleme faaliyetinin iletişim tespiti ve dinleme şeklinde yapılması kişisel verilerle alakalı ihlallere yol açabilecektir. Bu yüzden de maddenin devamında yer alan hâkim kararı ve kayıtların silinmesi gibi düzenlemelerin yapılmış olması yerindedir²⁶.

B. Devletin İstihbari ve Koruyucu Faaliyetleri

İstihbarat kelime anlamı itibariyle “yeni haber, duyum” anlamına gelmektedir. Kelimenin terim anlamı ise “bilgi alma, haber toplama”²⁷. Devletlerin bilgileri edinme yollarından birisi istihbarat faaliyetleridir. Devlet uygun aygıtlarıyla haber toplama ve bunları değerlendirme faaliyeti yürütme hakkını kendinde görmektedir. Devletin doğal yapısı gereği kendisine karşı olumsuz düşünceleri bilmesini istemesi doğaldır. Tarihin her döneminde devlet istihbari faaliyetler yürütmüştür. Gelişen teknoloji ile birlikte istihbari bilgilerin edinilmesi de farklılaşmıştır. Aynı zamanda hukuk devleti kavramı ile temel hak ve hürriyetlerin korunması düşüncesi ile birlikte devletin bilgileri işleme hakkında değişiklikler meydana gelmiştir.

Milli istihbarat teşkilatı istihbarat ile ilgili şu bilgileri vermektedir²⁸;

“ (...) Ancak teknik olarak kullandığımız İstihbarat kelimesinin, kapsamı biraz daha değişiktir. ‘İstihbarat, haberlerin (ham bilgilerin) işlenmesi (tasnif, kıymetlendirme, yorum) sonucu üretilen bir ürün veya bilgidir.’ Başka bir ifadeyle, istihbarat tekniği teşkilât ve faaliyet itibariyle, mevcut olması lâzım gelen organları ve konuları içine alır. Bu sebeple, istihbarat (intelligence), plânlama, araştırma, deliller toplama, çeşitli aklî ve tecrübî ilmî metotlar ile onları değerlendirip bir sonuç istihsal edip, kullanma faaliyetlerini içine alan bir manaya sahip bulunmaktadır. Bu cümleden olarak, ‘Millî İstihbarat’ kastedildiği zaman, devletin Millî Güvenlik Politikasını yürütmek için yurt içinde ve yurt dışında sekiz ana konunun, yani askerî, siyasî, ekonomik, sosyal, coğrafî, biyografik, ulaştırma ve muhabere, ilmî ve teknik istihbarat ile Kontr Terör ve Kontr Espiyonaj çalışmalarının bütünlüğü ve merkezî istihbarat üretimi anlaşılmalıdır. Öyle ise, geniş anlamda devlet çapında istihbaratı şöyle tarif edebiliriz. Devlet İstihbaratı, devletin bütünlüğünü, rejimin emniyetini sağlamak için, millî politika ile tespit edilen millî hedefleri elde etmek üzere devlet organlarının yaptığı istihbaratın

²⁶ Devlet İstihbarat Hizmetleri ve Millî İstihbarat Teşkilatı Kanunu madde 7/ek 2. Fıkra: “...Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde verilen yazılı emir, yirmi dört saat içinde yetkili ve görevli hâkimin onayına sunulur. Hâkim, kararını en geç yirmi dört saat içinde verir. Sürenin dolması veya hâkim tarafından aksine karar verilmesi halinde tedbir derhal kaldırılır. Bu halde dinlemenin içeriğine ilişkin kayıtlar en geç on gün içinde yok edilir; durum bir tutanakla tespit olunur ve bu tutanak denetimde ibraz edilmek üzere muhafaza edilir. Bu işlemler, MİT tarafından kurulan merkez veya 4.7.1934 tarihli ve 2559 sayılı Polis Vazife ve Salahiyet Kanununun ek 7’nci maddesinin onuncu fıkrası hükmüne göre kurulan merkez tarafından yürütülür.”

²⁷ <http://www.tdk.gov.tr>. E.T: 01.05.2019.

²⁸ <https://www.mit.gov.tr/tarihce/giris.html>. E.T: 01.05.2019.

tümüdür. Başka bir ifadeyle, Millî Güvenlik Politikalarının oluşturulması için gerekli bilgileri sağlayan ve ilgili bütün devlet istihbarat kuruluşlarının iş birliği ve koordinasyonu ile üretilen istihbarattır.”

Suç ve suçluluk konusunda yapılan önleme çalışmalarının en önemlilerinden birisi istihbarat faaliyetidir. Bu çalışmalar bilgi toplama ve depolama yöntemleri ile yapıldığından dolayı aile hayatını ve özel hayatı doğrudan ilgilendirmektedir. İletişimin elektronik yoldan takibi de haberleşme hürriyeti açısından değerlendirilebilir. Bütün bu faaliyetlerin anayasal ve yasal düzenlemelerle sınırlarının ve kapsamının belirlenmesi zorunludur. İstihbarat faaliyetinin amacı demokratik hukuk devletine ve ulusal güvenliğe tehdit olabilecek unsurları gerçekleşmeden önce önlemek olduğundan bu faaliyetle ilgili özel kanuni düzenlemelerin yapılması zorunludur²⁹.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ek madde 7/1: *“Polis, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğüne, Anayasa düzenine ve genel güvenliğine dair önleyici ve koruyucu tedbirleri almak, emniyet ve asayişini sağlamak üzere, ülke seviyesinde ve sanal ortamda istihbarat faaliyetlerinde bulunur, bu amaçla bilgi toplar, değerlendirir, yetkili mercilere veya kullanma alanına ulaştırır. Devletin diğer istihbarat kuruluşlarıyla iş birliği yapar.”* Şeklinde düzenlenmiştir. Bu maddede önleyici ve koruyucu tedbirleri alma görevi verilen polis teşkilatının istihbaratı hangi amaçlarla yaptığı ortaya konulmaktadır.

Polis Vazife ve Salahiyet Kanunu ek madde 7/2: *“İstihbarat faaliyetlerinde, bu maddede belirtilen suçların önlenmesi amacıyla ve hâkim kararı alınmak koşuluyla, teknik araçlarla izleme yapılabilir. Ayrıca, kamu kurum ve kuruluşları ile kamu hizmeti veren kuruluşların ihtiyaç duyulan bilgi ve belgelerinden yararlanabilmek için gerekçesini de göstermek suretiyle yazılı talepte bulunulabilir. Bu kurum ve kuruluşların kanuni sebeplerle veya ticari sır gerekçesiyle bu bilgi ve belgeleri vermemeleri halinde ancak hâkim kararı ile bu bilgi ve belgelerden yararlanılabilir.”* Bu fıkrada da teknik araçlarla izlemenin koşulları ve hâkim kararı isteneceği düzenlenmektedir. Bilgi talebinde gerekçenin bulunması gerektiği de ifade edilmiştir.

2937 sayılı istihbarat teşkilatı kanunu madde 4³⁰'te kurumun görevleri sayılmıştır. Kurumun görevleri genel olarak ülkenin milli güvenlik istihbaratını sağlamaktır. Kurum istihbarat sağlamak

²⁹ GÜL, İbrahim/ ALAGÖZ, İsmail, *Kişisel Verilerin Korunmasına Yönelik İhlaller Ve Uluslararası Düzenlemeler*, Yargı Yayınları, Ocak 2016, Ankara, s. 111.

³⁰ Milli İstihbarat Teşkilatının görevleri şunlardır; a) Türkiye Cumhuriyeti'nin ülkesi ve milleti ile bütünlüğüne, varlığına, bağımsızlığına, güvenliğine, Anayasal düzenine ve milli gücünü meydana getiren bütün unsurlarına karşı içten ve dıştan yöneltilen mevcut ve muhtemel faaliyetler hakkında milli güvenlik istihbaratı Devlet çapında oluşturmak ve bu istihbaratı Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile gerekli kuruluşlara ulaştırmak. b) Devletin milli güvenlik siyasetiyle ilgili planların hazırlanması ve yürütülmesinde; Cumhurbaşkanı, Başbakan, Genelkurmay Başkanı, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri ile ilgili bakanlıkların istihbarat istek ve ihtiyaçlarını karşılamak. c) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat faaliyetlerinin yönlendirilmesi için Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Milli Güvenlik Kuruluna tekliflerde bulunmak. (1) d) Kamu kurum ve kuruluşlarının istihbarat ve istihbarata karşı koyma faaliyetlerine teknik konularda müşavirlik yapmak ve koordinasyonun sağlanmasında yardımcı olmak. e) Genelkurmay Başkanlığınca Silahlı Kuvvetler için lüzum görülecek haber ve istihbaratı, yapılacak protokole göre Genelkurmay Başkanlığına ulaştırmak. f) Milli Güvenlik Kurulunda belirlenecek diğer görevleri yapmak. g) İstihbarata karşı koymak. h) (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) Dış güvenlik, terörle mücadele ve millî güvenliğe ilişkin konularda Cumhurbaşkanınca veya Bakanlar Kurulunca verilen görevleri yerine getirmek. (1) i) (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) Dış istihbarat, millî savunma, terörle mücadele ve uluslararası suçlar ile siber güvenlik konularında her türlü teknik istihbarat ve insan istihbaratı usul, araç ve sistemlerini kullanmak suretiyle bilgi,

amacıyla bilgi toplarken pek çok kişinin verilerini de elde etmektedir. Bu bakımdan bu verilerin elde edilmesinde hangi kurallara uyması gerektiğinin düzenlenmesinde fayda bulunmaktadır.

Yukarıda istihbarat teşkilatının saydığımız görev tanımı çerçevesinde veri kaydetmesi TCK'nın 135. maddesinde düzenlenmiş olan kişisel verilerin kaydedilmesi suçu bakımından bir hukuka uygunluk nedeni oluşturmaktadır. Bu sebepten dolayı da MİT mensuplarının kişisel verileri kaydetmesi bu kapsamda suç olarak değerlendirilemeyecektir. Kişinin dokunulmaz olan hayatının gizli alanı ile ilgili verilerin toplanması ve gizli alanı olmasa bile verilerinin basına verilmesi amacıyla toplanması suç oluşturmaya devam etmektedir³¹.

Son olarak da 5549 sayılı Suç Gelirlerinin Aklanmasının Önlenmesi Hakkında Kanun ile ilgili kurumların önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetleri düzenlenmiştir.

III. ÖNLEYİCİ, KORUYUCU VE İSTİHBARİ FAALİYETLERİN KİŞİSEL VERİLER BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Önceki bölümde de ifade edildiği üzere polise, jandarmaya ve istihbarat teşkilatına önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerde bulunma yetkisi verilmiştir. Bu yetkiler kapsamında bu kurumlar kişisel verileri işleme olanağına sahiptirler. KVKK'nın 28. maddesinin (ç) bendinde düzenlenen ve millî savunmayı, millî güvenliği, kamu güvenliğini, kamu düzenini veya ekonomik güvenliği sağlamaya yönelik kişisel veri işleme istisna kapsamına alınmıştır. Bu istisnalar dolayısı ile mezkûr konularda kişisel verilerin işlenmesi halinde KVKK'nın koruma kapsamının dışına çıkılacaktır. Bununla birlikte kişisel verilerin korunmasının sadece kanunla değil anayasayla düzenlenmiş olduğu da unutulmamalıdır. Kişisel verilerin korunması bir temel haktır ve ancak kanunla sınırlandırılabilir.

İnsan onuru ve kişiliği geliştirme hakkının bir neticesi olarak genel kişilik hakkı çerçevesinde ortaya çıkan bir hak olarak kişisel verilerin korunması hakkı sınırsız değildir. Kişilerin verileri üzerinde mutlak hakimiyetlerinin bulunduğunu söylemek mümkün değildir. Çünkü topluluk olarak yaşayan insanların bunun nimetlerinden yararlandığı gibi bazı külfetlerine de katlanmak zorunda olduğu açıktır. Yani kamu yararı kişisel veriye baskın gelebilmektedir. Bunun bir sonucu olarak da kişiler anayasaya ve kanunlara uygun olarak getirilen sınırlamalara kamu yararı sebebi ile uymak zorunda ve kişisel verilerinden belli oranda feragat etmek durumundadırlar³².

Kamu yararı ve yasal dayanak dolayısıyla getirilen istisnalar hukuka uygun kabul edilmiş olsa da bu kabul de tamamen sınırsız değildir. Kişisel veriler ile ilgili uluslararası düzenlemeler ve genel ilkeler gözetilerek hukuka uygun olan tespit edilmelidir. Bu yüzden kolluk kuvvetlerinin iç ve dış denetimi tam olarak sağlanmadan teşkilatlara bu tip ayrıcalıklar sağlamak hak ihlallerine neden olmaktadır. Bu duruma örnek olarak İngiltere gösterilebilir. İngiltere'de kolluk kuvvetlerinin

belge, haber ve veri toplamak, kaydetmek, analiz etmek ve üretilen istihbaratı gerekli kuruluşlara ulaştırmak. j) (Ek: 17/4/2014-6532/1 md.) İstihbarat kapasitesini, niteliğini ve etkinliğini artırmak amacıyla çağdaş istihbarat usul ve yöntemlerini araştırmak, teknolojik gelişmeleri takip etmek ve uygun görülenleri temin etmek. (Değişik birinci cümle: 17/4/2014-6532/1 md.) Millî İstihbarat Teşkilatına bu görevler dışında görev verilemez. Millî İstihbarat Teşkilatı birimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları Cumhurbaşkanınca onaylanacak bir yönetmelikte belirtilir.

³¹ **DÜLGER**, Murat Volkan, “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Türk Ceza Kanunu Bağlamında Kişisel Verilerin Ceza Normlarıyla Korunması”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (2), Güz 2016, ss. 101-167, s. 147.

³² **ŞİMŞEK**, Oğuz, *Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*, Beta Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2008, s. 124.

uyguladığı özel muhakeme tedbir ya da işlemlerini denetleyen bağımsız bir komisyon bulunmaktadır³³.

A. Anayasal Açıdan KVKK 28/ (ç)'nin İncelenmesi

Kişisel Verileri Koruma Kanunu'nun bazı maddelerinin iptali için AYM'ye iptal davası açılmıştır. Bu maddelerden biri de 28. maddenin (ç) bendidir. İptal talebi ve talebin ret gerekçesi aşağıdaki gibidir;

Dava dilekçesinde özetle, önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerin geniş ve belirsiz bir kavram olarak idarenin keyfi uygulamalarına yol açabilecek nitelikte olduğu, bu istisnalar kapsamına giren konularda kamu kurumlarının hangi hallerde veri toplayacağı ve işleyeceğinin sayılması ve sınırlandırılması gerektiği, kuralın kişilerin özel yaşamlarının gizliliği hakkının özüne dokunduğu, sınırları belirsiz şekilde bireylerin özel yaşamlarının gizliliğine doğrudan bir müdahale niteliğinde olduğu belirtilerek kuralın Anayasa'nın 2., 13., 20., ve 90. maddelerine aykırı olduğu ileri sürülmüştür.

Mahkeme kararında ise; *Kişisel verilerin korunması hakkının sınırsız olmadığı, özel sınırlama nedenleri bulunmayan özgürlüklerin de kendi doğasından kaynaklanan sınırları olduğu ileri sürülmüştür. Anayasanın diğer maddelerinde yer alan temel hak ve özgürlüklerin ve devlete yüklenen ödevlerin özel sınırlama sebebi gösterilmemiş olan haklara sınır olabileceği ifade edilmiştir. Devlete bir ödev olarak yüklenen milli güvenliğin korunması, kamu düzeninin sağlanması ve suç işlemenin önlenmesi açısından kişisel verilerin korunması hakkının sınırlanması mümkün olabilecektir.*

Bu sınırlamaların anayasanın 13. maddesi ile uyumu da aranmalıdır. Bu maddeye göre kişisel verilerin korunması hakkı yalnızca kanunla ve demokratik toplumun gerekleri doğrultusunda sınırlanabilecektir. Getirilen sınırlamaların hakkın özüne dokunamayacağı da bilinmelidir. Madde 13'te yer alan anayasanın sözüne ve ruhuna uygun sınırlamalar olması ve sınırlamaların ölçülülük ilkesi çerçevesinde olması gerekecektir.

Milli savunma, milli güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni veya ekonomik güvenlik sağlanması amacıyla görev ve yetki verilmiş kurum ve kuruluşların önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler ifa etmesinin KVKK kapsamının dışında olduğu kanunda yer almıştır. Bu durumda özel hayatın gizliliğine ve kişisel verilerin korunması hakkına bir sınırlama getirilmiştir. Getirilen sınırlama milli güvenlik, kamu düzeni ve suç işlenmesinin önlenmesi amacı olduğundan "demokratik toplum düzeni" kapsamında değerlendirilerek sınırlamanın makul olduğu ifade edilmektedir.

İptal talebinde yer alan kamu düzeni, milli güvenlik, kamu güvenliği, milli savunma gibi kavramların soyut olduğu iddiası yerinde görülmemiştir. Bu kavramlar soyut

³³ DÜLGER, s. 148.

ve genel olmakla birlikte kuralı belirsiz ve bilinemez hale getirmemektedir. Bunun sebebi kanun yapma tekniğinin doğal zorunluluğudur.

Milli güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni ve ekonomik güvenliği sağlamakla yükümlü kuruluşlar polis teşkilatı, milli istihbarat teşkilatı ve mali suçları araştırma kurulu (masak) olarak sıralanabilir. Bu kurumların işleyişini düzenleyen kendi kanunları bulunmaktadır. Bu bakımdan sayılan yükümlülükleri yerine getirmek için kanunda sayılan yetkileri haiz kurumların kendi kanunları ve kendi sınırlamaları bulunmaktadır. Önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetleri kendi kanunlarında da düzenlenen bu kurumların faaliyet alanı, kapsamı belirsizdir denilemez.

Bütün bunların yanında 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ile kişisel verileri hukuka aykırı olarak başkasına vermek, kopyalamak, ele geçirmek ve yaymak suç sayılmıştır. Bu bakımdan da kişisel verilerin yasal güvence altına alındığı görülmektedir. Hakkı özünün zedelenmediği ve milli güvenlik ile kişisel verilerin korunması hakkı arasında bir denge sağlandığı görülmektedir. Sonuç olarak anayasanın 13. maddesinde yer alan sınırlama sebeplerinin de aşılmadığı görüldüğünden (ç) bendinin iptali talebi reddedilmiştir³⁴.

AYM'nin verdiği ret kararı ile birlikte KVKK madde 28'in (ç) bendinde düzenlenen kişisel verilerin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesinin istisna kapsamına alınması hukuka uygun kabul edilmiştir. Yukarıda da ifade edilen gerekçelerle istisnanın sınırsız olarak çizilmediği de ifade edilmelidir. İlgili kanunlara uyularak bu verilerin işlenmesi ve ölçülülük ilkesine uyulması en önemli gereklerindendir. Kamusal çıkarın korunması ölçütünün dar yorumlanması gerekmektedir. Aynı şekilde istisna olarak düzenlenen maddelerin de dar yorumlanması gerekmektedir³⁵.

B. Avrupa Birliği Düzenlemeleri Kapsamında Kişisel Verilerin Önleyici, Koruyucu ve İstihbari Faaliyetler Amacıyla İşlenmesi

Avrupa Veri Koruma Tüzüğü'nün (GDPR) kişisel verilerin korunması açısından Avrupa'nın genel düzenlemesi olduğundan bahsedilmiştir. Bu düzenleme kapsamında yer alan kişisel verilerin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler amacıyla işlenmesi tüzüğün 23. maddesinde yer almaktadır. İstisnaları düzenleyen 1. maddenin (d) bendinde “*kamu güvenliğine yönelik tehditlere karşı güvence sağlanması ve bu tehditlerin önlenmesi de dâhil olmak üzere suçların önlenmesi, soruşturulması, tespiti veya kovuşturulması ya da cezaların infaz edilmesi*” ifadesi bulunmaktadır. Maddenin (a), (b) ve (c) bentlerinde de milli güvenlik, kamu güvenliği ve savunma ibareleri bulunmaktadır. Kişisel verilerin işlenmesi konusundaki istisnalar bu şekilde düzenlenmiştir.

Avrupa Veri Koruma Tüzüğü'nün düzenlemesinde de görüldüğü üzere kişisel verilerin işlenmesi konusunda kamu çıkarının ön planda olduğu durumlarda istisnalar öngörülmüştür. Fakat

³⁴ ANAYASA MAHKEMESİ E.2016/125., K.2017/143., Karar Tarihi: 28.09.2017. (151, 153, 154, 157, 158, 159. Paragraflar). www.anayasa.gov.tr/tr/kararlar-bilgi-bankasi/. E.T: 03.05.2019.

³⁵ KÜZECİ, Elif, *Kişisel Verilerin Korunması*, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara 2018, s. 178.

istisnaların kapsamını ve sınırını belirlemek oldukça zordur. Bundan dolayı bu istisnalar temel hak ve özgürlüklerin korunması çerçevesinde ele alınmalı ve dar yorumlanmalıdır³⁶.

108 sayılı “Kişisel Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunması” isimli Avrupa Konseyi Sözleşmesinin 9. maddesinde istisnalar ve kısıtlamalara yer verilmiştir. Bu maddede de “*devlet güvenliğinin korunması, kamu güvenliği, devletin mali menfaatleri veya suçların önlenmesi*” veri işlemenin istisnası olarak ifade edilmiştir.

C. Mahkeme Kararlarında Kişisel Verilerin Önleyici, Koruyucu ve İstihbari Faaliyetler Amacıyla İşlenmesi

Kişisel verileri ile ilgili ilk içtihatlar 1970’li yıllarda oluşmaya başlamıştır. Bu içtihatların ilklerinden sayılabilecek bir kararda AİHM istihbari faaliyetler kapsamında yapılan takiplerde etkili bir denetim mekanizmasının oluşması gerektiğine karar vermiştir. Devletlerin terörle mücadele gibi nedenlerle de olsa yaptıkları takiplerin denetlenmesi gerektiği ifade edilmiş ve gerekli tedbirlerin alınması gerektiğine hükmetmiştir. Klass ve Diğerleri v. Almanya davasında mahkeme mektup ve telgrafların okunması, telefon görüşmelerinin dinlenmesi ve kaydedilmesi ile ilgili kanunların AİHS’ne uygunluğu incelenmiştir. Mahkeme bu tarz kişisel verilerin elde edilmesinde *kesinlikle gerekli olma* koşulunun varlığını vurgulamıştır. Ayrıca *özel hayatın gizliliği hakkı ile demokratik toplum düzeninin gerekleri* arasında bir denge olması gerektiği de vurgulanmıştır³⁷.

Leander v. İsveç davasında, başvuru kendisi hakkında yapılan güvenlik soruşturması neticesinde işinden olması dolayısı ile kişisel verilerinin devlet tarafından toplanması, değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeye karşı itiraz edememesi nedenleri ile mahkemeye başvurmuştur. Davacı kendisi hakkında hangi bilgilerin toplandığını bilemediğinden buna itiraz hakkının da elinden alındığını iddia etmektedir. Mahkeme burada kişisel verilerin işlenmesi konusunda özel hayatın gizliliğinin ihlal edilmiş olduğuna karar vermiş olsa da *söz konusu müdahalenin yasaya dayanarak yapılması ve yasanın yeterli güvenceye sahip olması halinde* kişisel verilerin işlenmesinin hukuka aykırı olmayacağına karar vermiştir. Kişiyi bilgi verilmemiş olması doğrudan bir hukuka aykırılık durumu meydana getirmemektedir. Kanunlara uygun bir biçimde meşru amaçla *orantılı ve ölçülü* yapılan veri işlemler hukuka aykırılık meydana getirmeyecektir³⁸.

Buna benzer bir davada Danıştay, güvenlik soruşturması sonucu oluşturulan rapordaki bilgilerin tek başına yeterli kabul edilemeyeceğini, *hukukten geçerli olarak elde edilmiş bilgi ve belgelerle desteklenmesi gerektiğini* ifade etmiştir. Bir hukuk devletinde şüpheye dayanarak işlem yapılamayacağı vurgulanmıştır³⁹.

Amann v. İsviçre kararında kendisi hakkında işleme yapılan kişi işlemenin hukuka aykırılığı iddiası ile mahkemeye başvurmuştur. Mahkeme telefon kayıtlarının dinlenmesi, kayda alınması ve saklanmasının özel yaşama müdahale olduğunu tespit etmiştir. Daha önceki kararlarda yasal

³⁶ KÜZECİ, s. 268.

³⁷ Klass And Others v. Germany, 5029/71, 06.09.1971., Aktaran **ATAK**, Songül, “Avrupa Konseyi’nin Kişisel Veriler Açısından Sağladığı Temel Güvenceler”, *TBB Dergisi*, sayı. 87, 2010, ss. 90-12, s. 103-104.

³⁸ Leander v. İsveç. 9248/81. 26.03.1987. Aktaran **ATAK**, s.104-105.

³⁹ DANIŞTAY 10. DAİRE, E.1993/576, K. 1994/4795, 12.10.1994. Aktaran **AKGÜL**, Aydın, *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması*, Beta Yayınları, İstanbul 2014, s. 309.

düzenlemelerin yeterli güvenliği sağladığı hususunda bir kanı oluşmuş ise özel yaşama müdahale edilmiş olsa bile mahkeme ihlal kararı vermiyordu. Bu durumda ise yasal *düzenlemenin yeterli koruma işlevini yerine getirmediğine* kanaat getiren mahkeme bu sebeple daha önceki kararlarından farklı bir karar vermiştir⁴⁰.

Benzer bir karar da Roman Zakharov v. Rusya kararıdır. Başvurucu kanuna aykırı dinleme yapıldığı ve bu sebeple özel hayatın gizliliğinin ihlal edildiği gerekçesiyle AİHM'ne başvurmuştur. Kararda da milli güvenliğin ve kamu güvenliğinin korunması, suçun önlenmesi ve ülkenin ekonomik refahının korunması amaçları ile bu tarz istihbari faaliyetlerin yapılabileceği vurgulanmış ancak bu uygulamaların sınırsız olamayacağı ifade edilmiştir. İç hukukta *öngörülebilirlik ve demokratik toplumda gereklilik* şartlarının gözetildiği hallerde bu tarz faaliyetlerin meşru olabileceği kabul edilmiştir. Bunlar olmadığı takdirde işlemler sözleşmeye aykırı olacaktır. Bu kararda da uygulamanın *demokratik toplumda gerekli olma* sınırlarını aştığı tespit edilerek ihlal kararı verilmiştir⁴¹.

Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 17 Eylül 1987 tarihinde kabul edilen R (87) 15 sayılı tavsiye kararının konusu polisin kişisel veri kullanımının düzenlenmesidir. Bu düzenleme ile güvenlik güçlerinin kişisel veri konusunda nasıl davranması gerektiği ortaya konulmuştur.

Tavsiye kararın 15. paragrafında *“bireyin çıkarları ve mahremiyet hakkı ile toplumun çıkarları arasında dengenin sağlanması amacı güdülmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda suçların önlenmesi ve bastırılması ve kamu düzeni ile bireysel çıkarlar arasındaki dengenin gözetilmesi gerektiği vurgulanmıştır.”* 16. paragrafta *“polise ait yetkilerin kullanılması sırasında bir ölçü ve dengenin sağlanmasının zorluğu belirtilmiştir. Bundan dolayı AİHS'nin 8. maddesinin 2. paragrafı ile veri koruma sözleşmesinin 9. Maddesi istisnalara imkân sağlamışlardır”*⁴².

SONUÇ

Kişisel verilerin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetler kapsamında işlenmesinin KVKK kapsamından istisna tutulmasının bazı hak ihlallerine yol açabileceği düşünülebilir. Önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerin güvenlik birimleri tarafından yerine getirildiği malumdur. Bundan dolayı bu güvenlik birimlerinin kendi teşkilat ve görev kanunlar incelenmiş ve bu kanunlarda yer alan önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerin kapsamı ortaya konulmuştur.

Önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerin istisna kapsamında yer alması ve bu kavramların soyut oluşu nedeniyle tartışma konusu olabilecek niteliktedir. Bundan dolayı özellikle AYM ve AİHM'nin bu konudaki kararlarının ne yönde olduğu önemlidir. Bilişim teknolojilerinin gelişmesi ile kişisel verilerin işlenmesi hem daha kolay olmaktadır hem de çok sayıda bilginin işlenmesi olanağı vardır. Devletlerin de kendine has yöntemler uygulayarak kişisel verileri elde etmesi

⁴⁰ Amann v. İsviçre. 27798/95. 16.02.2000. Aktaran Atak, s. 107-108.

⁴¹ Roman Zakharov v. Rusya. 47143/06. 04.12.2015. <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22tabview%22%3A%22document%22%2C%22itemid%22%3A%22001-176957%22%7D>. E.T: 20.05.2019.

⁴² Committee Of Ministers Explanatory Memorandum to Recommendation No. R (87) 15 of the Committee of Ministers to member states regulating the use of personal data in the police sector. <https://rm.coe.int/168062dfd4>. E.T: 02.05.2019.

kolaylaşmaktadır. Bu istisna kapsamında veri işlenmesinin kişisel verilerin korunmasını ihlal edip etmeyeceği araştırılmalıdır.

Kişisel verilerin önleyici, koruyucu ve istihbari olarak devlet tarafından işlenmesinin sınırları vardır. Bu sınırlar öncelikle anayasanın 13. maddesinde yer alan ölçülülük ilkesi, demokratik toplum düzeninin gerekleri olarak ifade edilebilir. Bunun yanında kullanılan yöntemlerin hangi dayanak ile kullanıldığı da kurumların görev ve yetkilerinin düzenlendiği kanunlarla ortaya konulmaktadır.

Milli güvenlik, kamu düzeni, milli savunma ve suç işlenmesinin önlenmesi amaçları ile kişisel verilerin işlenmesi hem anayasal olarak hem de AİHS çerçevesinde mümkündür. AYM ve AİHM kararlarında görüldüğü üzere önleme, koruma ve istihbarat faaliyetleri yasaklanmamış ancak bazı sınırlamalar çizilmiştir. Bu sınırlamalardan en önemlisi ilgili kurumların kanunlarında bu faaliyetlerin yasal dayanaklarının olup olmadığıdır. Eğer yasal dayanağı var ise bu durumda kişisel verilerin işlenmesi hukuka uygun hale gelmektedir.

AİHM'ne göre önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerin sahip olması gereken bazı koşullar vardır. *Kesinlikle gerekli olması, demokratik toplum düzeninin gereklerine uygun olma, söz konusu müdahalenin yasaya dayanarak yapılması ve yasanın yeterli güvenceye sahip olması, ölçülü olma* kriterleri bulunmaktadır.

Bütün bunlara rağmen Dülger'e göre mevcut kanunda istisnaların çok sayıda olması, kamu kurum ve kuruluşlarının ve özellikle kolluk kuvvetleri ile istihbarat örgütünün faaliyetlerinin tamamıyla kanun kapsamı dışına çıkarılmış olması kişisel verilerin korunmasının ruhuna aykırı olmaktadır. Kolluk ve istihbarat faaliyetlerine yönelik iç ve dış denetimin bulunmaması ve ülkemizde hesap verme kültürünün olmaması bu konuda ortaya çıkacak problemleri daha da derinleştirmeye müsaittir⁴³.

Kişisel verilerin korunması hakkının devletin önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetleri sonucunda zarar görmesi mümkündür. Devlet yapısı gereği suçların önlenmesi amacıyla bazı faaliyetler yürütmektedir. Bu faaliyetlerin kişi haklarını ihlal etmesi de mümkündür. Bu bakımdan yasal düzenlemelerin temel hakları korumak için elverişli olması gerekmektedir. Eğer yasal düzenlemeler kişi haklarını elverişli bir biçimde koruyacak şekilde düzenlenmiş ise devletin bu faaliyetlerini yürütme hakkının kısıtlanması mümkün değildir. Burada güvenlik ile özgürlük dengesinin sağlandığı bir yapı oluşturulması amaçlanmaktadır. Önleyici, koruyucu ve istihbari faaliyetlerin bu ilkelere uygun olarak yapılması halinde önüne geçilemeyeceği ve çeşitli istisnalardan da yararlanabileceği kabul edilmelidir.

⁴³ DÜLGER, s. 162.

KAYNAKÇA

AKGÜL, Aydın, *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması*, Beta Yayınları, İstanbul 2014.

AKILLIOĞLU, Tekin, "İdari Usul ve Kişisel Verilerin Korunması", www.idare.gen.tr/akkillioglu-idariusul.html(11 Ağustos 2004). E.T: 05.05.2019.

ATAK, Songül, "Avrupa Konseyi'nin Kişisel Veriler Açısından Sağladığı Temel Güvenceler", *TBB Dergisi*, s. 87, 2010, ss. 90-120.

AYDIN, Ahmet Hamdi, "Suç Önlemenin Önemi ve Etkisi", *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (Özel Sayı I): 82-84, 2014.

BAŞALP, Nilgün, *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2004.

BAŞALP, Nilgün, "Avrupa Birliği Veri Koruması Genel Regülasyonunun Temel Yenilikleri", *MÜHF- HAD*, c.21, s.1. ss. 77-105.

DOĞAN, Derya, , "Kişisel Verilerin Korunmasında Veri Madenciliği Etkisi: Online Mahremiyetin Sonunda mıyız?", https://www.academia.edu/7264379/Ki%C5%9Fisel_Verilerin_Korunmas%C4%B1nda_Veri_Madencili%C4%9Fi_Etkisi_Online_Mahremiyetin_Sonunda_m%C4%B1y%C4%B1z. E.T: 18.05.2019.

DÜLGER, Murat Volkan, "Kişisel Verilerin Korunması Kanunu ve Türk Ceza Kanunu Bağlamında Kişisel Verilerin Ceza Normlarıyla Korunması", *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3 (2), Güz 2016, ss. 101-167.

GÜL, İbrahim/ **ALAGÖZ**, İsmail, *Kişisel Verilerin Korunmasına Yönelik İhlaller Ve Uluslararası Düzenlemeler*, Yargı Yayınları, Ocak 2016, Ankara.

HENKOĞLU, Tülay, "Kişisel Verileriniz Ne Kadar Güvende? Bilgi Güvenliği Kapsamında Bir Değerlendirme", *Arşiv Dünyası Dergisi*, Sayı: 17-18, Sayfa: 46-56 İstanbul, İlkbahar-Kış 2017.

KAYA, Cemil, "Avrupa Birliği Veri Koruma Direktifi Ekseninde Hassas (Kişisel) Veriler ve İşlenmesi", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, c. LXIX, s. 1-2, ss. 317-334, y. 2011.

KILINÇ, Doğan, "Anayasal Bir Hak Olarak Kişisel Verilerin Korunması", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 61 (3) 2012:1089-1169.

KÜZECİ, Elif, *Kişisel Verilerin Korunması*, Turhan Kitabevi, 2. Bası, Ankara 2018.

OĞUZ, Habip, "Elektronik Ortamda Kişisel Verilerin Korunması, Bazı Ülke Uygulamaları Ve Ülkemizdeki Durum", *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi*, yıl. 2013, c. 0, s. 3. ss.1-38.

ÖĞÜT, Sertaç, “Veri Madenciliği Kavramı ve Gelişim Süreci”, <http://sertacogut.com/blog/?cat=2>. E.T: 18.05.2019.

POLAT, Ahmet, *Suç Önleme*, Legal Yayınevi, 1. Baskı, Ağustos 2014.

SEYHAN, Kazım/ **ERYILMAZ**, Bedri, “Gelişmiş Ülkeler ve Türkiye Uygulamasında Suç Önleme Stratejileri”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Bahar 2004, ss. 5-34.

ŞİMŞEK, Oğuz, *Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*, Beta Yayınları, 1. Baskı, Şubat 2008.

UYAR, Lema, *Birleşmiş Milletler 'de İnsan Hakları Yorumları*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, Eylül 2016.

İNTERNET KAYNAKLARI

<https://kisiselveri.com/9546ec-turkce>. E.T: 30.04.2019.

<https://www.mit.gov.tr/tarihce/giris.html>. E.T: 01.05.2019.

<https://rm.coe.int/168062dfd4>. E.T: 02.05.2019. Committee Of Ministers Explanatory Memorandum to Recommendation No. R (87) 15 of the Committee of Ministers to member states regulating the use of personal data in the police sector. E.T: 20.05.2019.

<https://www.tbid.org.tr/blog-tr/avrupa-genel-veri-koruma-yonetmeli-gdpr-yururluluge-girdi/>. E.T: 05.05.2019.

<http://www.tdk.gov.tr>. E.T: 01.05.2019.

<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss117.pdf>. E.T: 30.04.2019.

KONYA İLİ ÖRNEĞİNDE ÇOCUK SUÇLULUĞU ÜZERİNE KRİMİNOLOJİK BİR İNCELEME[#]

İbrahim Keş*

Yasin Yılmaz**

Özet

Sapma, suç ve bunların toplumsal yansımaları hayatımızda ağırlık dereceleri hissedilir şekilde karşımıza çıkan olgulardır. Özellikle aile yapısında meydana gelen değişimler ile suç -özelde çocuk suçluluğu- tartışılması ve üzerinde dikkatle çalışılması gereken bir konudur. Çocuk ve aile toplumun temel taşları olup buralarda meydana gelen ufak bir kırılma toplumun tamamına yayılmaktadır. Bu bağlamda kriminolojik bir perspektiften sapma, suç ve suça sürüklenen çocuk kavramları ile çocuk suçluluğuna ilişkin teoriler incelenmiş, istatistikî veriler ile aile yapıları ve suç arasındaki bağlantılar Konya özelinde 2017 verileri dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Araştırma Konya'nın bulunduğu coğrafi konumu, toplumsal yapısı dikkate alınarak hazırlanmıştır. Suça sürüklenmiş çocukların aile yapısı incelenmiş, bunun suçluluğa etkisi tartışılmış ve sonuç bölümünde 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun uygulamasına dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: kriminoloji, çocuk, suç, çocuk suçluluğu, suç sosyolojisi

A CRIMINOLOGICAL STUDY ON CHILDREN'S CRIMINAL IN THE CASE OF KONYA

Abstract

Deviations, crime and their social reflections are the phenomena that can be felt in our lives. In particular, changes in the family structure and crime -in particular juvenile delinquency- are a matter of discussion and need to be studied carefully. Children and family are the cornerstones of the society and a small break in these areas is spreading throughout the society. In this context, a criminological perspective; the concepts of deviation, crime and juvenile delinquency and the theories of juvenile delinquency and the links between the family and the crime were evaluated by considering the data of 2017 in Konya. The geographical location of the research, Konya, was chosen considering the social structure. The family structure of the children who

[#] **Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih:** 26.05.2019

Makale Kabul Tarihi: 26.06.2019

^{*} Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyoloji Yüksek Lisans Öğrencisi, e-mail: ibrahimkes@gmail.com, Orcid ID: 0000-0002-0892-0704

^{**} Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Arş. Gör., e-mail: yasinyilmaz@erbakan.edu.tr, Orcid ID: 0000-0002-3742-8743

were brought to crime, its effect on guilt discussed and suggestions on the implementation of the Child Protection Law were made in the conclusion section.

Keywords: criminology, child, crime, juvenile delinquency, criminal sociology

Giriş

Kriminoloji, insanın sapma davranışlarından doğan olayları, bu sapıcı davranışların neticesinde oluşan suçun niçin ve nasıl işlendiğini, suçluya etki eden faktörlerin tespiti için suçlunun bireysel ve sosyal durumunu inceler¹. Kriminolojinin; ceza hukuku perspektifinden suçu oluşturan fiilleri tanımlayan yasaların oluşum şekilleri, suçu izah etmek için bireysel davranışların nedenlerini açıklayan teoriler ile ceza adaleti sistemi bağlamında suça toplumsal tepki olmak üzere üç boyut ile ilgilendiği ifade edilebilir.²

Kriminolojinin ilgilendiği önemli konulardan biri de çocuk suçluluğu veya daha doğru bir ifade ile suça sürüklenen çocuklardır. Çocuk suçluluğunun yaygınlaşmasıyla beraber mevcut hukuki düzenlemelerin ve bunun yanında kamu kurumlarının önleyici tedbirlerinin de paralel olarak gelişim ve değişim göstermesi gerekmektedir. Çocuk suçluluğuyla ilgili yapılan birçok araştırmada çocuğun suç işleme nedenleri ele alınmaktadır. Çocuk suçluluğunun nedenleri arasında sayılabilecek en önemli faktör ise ailedir. Bu çalışmada ilk olarak kuramsal çerçevede; temel tanımlar, sapma ve suç, çocuk suçluluğu ve çocuk suçluluğuna ilişkin teoriler ele alınmış; sonra uygulanan yöntem ve teknikler sunulmuş ve nihayet çocuk suçluluğuna ilişkin Konya ili özelinde 2017 yılı istatistikleri Türkiye ile karşılaştırmalı bir şekilde incelenmiştir. Bu incelemeden hareketle suça sürüklenmiş çocukların aile yapıları incelenerek öneriler sunulmuştur.

1. Kuramsal Çerçeve

Kriminoloji teorik ve pratik yönleri itibariyle iki kısımda ele alınabilir. Teorik kriminoloji; suçluyu anatomik ve fizyolojik olarak inceleyen suç antropolojisi, suçun oluşmasına neden olan ruhi olayları konu edinen suç psikolojisi, suça sebep teşkil eden sosyal nitelikteki etmenleri araştıran suç sosyolojisi, anormal veya akıl hastası suçluları inceleyen suç psikiyatrisi ile cezaların ve güvenlik tedbirlerinin menşe ve gelişmelerini izah eden penolojiden müteşekkil kabul edilir. Pratik kriminoloji ise suçları önlemek için devletin yerine getirmesi gereken faaliyetleri inceleyen suç siyaseti, toplumun suçluluğa karşı başvurduğu araçları ele alan suç profilaksisi ile suçluların ortaya çıkarılması için başvurulan bilimsel yöntemleri gösteren kriminalistikten oluşur.³

Çalışmamızın ana eksenini hukuk ve sosyoloji, suç ve aile yapısındaki değişim oluşturduğundan öncelikle sapma ve suç konularının izahı ile başlanmış, çocuk suçluluğu ve buna ilişkin teoriler üzerinde durulmuştur.

¹ Sulhi Dönmezer, *Kriminoloji*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994, s. 19; Doğan Soyaslan, *Kriminoloji*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1998, s. 6; Timur Demirbaş, *Kriminoloji*, Seçkin Yay., Ankara, 2016, s. 29-30; Burhan Köni, "Kriminoloji", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 11/2, 1956, ss. 76-90.

² Füsün Sokullu-Akinci, *Kriminoloji*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002, s. 35-36.

³ Bu sınıflandırma için bkz. Dönmezer, s. 7-8.

1.1. Sapma ve Suç

Toplumun devamı ve bütünleşmesi, grubu oluşturan insanların sosyal normlara uygun hareket etmelerine bağlıdır.⁴ Ancak insanlar, sosyal normlardan sapma olacak nitelikte hareket ve davranışlarda bulunarak normlardan sapabilirler.⁵ Toplumun beklentilerinden ya da toplumun uygun gördüğü kalıplardan farklı davranışlar sapma olarak nitelenebilir.⁶

Sapma kavramı suç kavramından daha geniş ve belirsizdir. Sapma, sosyal problemler ile yakından ilgilidir. Bazı sosyal problemler sapma sonucunda ortaya çıkarlar, bazıları ise sadece sapma hareketinden ibarettir.⁷ Sapma, eksik sosyalizasyon olma halini ifade eder. Eksik sosyalizasyon ise toplum tarafından kabul edilmiş değer ve normların birey ya da belli bir grup tarafından kabullenilmemesidir. “*Sapma, toplumsal kuralların ihlal edilmesidir.*”⁸ Sapmayı, Durkheim ve Merton “anomi” kavramıyla Marx ise “yabancılaşma” ile açıklamıştır. Durkheim anomiyi “*normların yokluğu veya toplumun temel değerleri üzerinde önemli bir çatışma*”⁹ durumu olarak ifade eder. Merton için anomiyi “*kültürel amaçlar ile bunlara varmanın meşru yolları arasındaki kopukluktur.*”¹⁰ Yabancılaşma kavramı ise “*kişinin kendisine, içinde yaşadığı topluma, tabiata ve başka insanlara karşı duyduğu yabancılaşma hissine işaret eder.*”¹¹ Durkheim için anomiyi (sapma) toplumsal değişimlerin sonucu ortaya çıkarken, Merton için ise bireyin önüne konulan hedeflere ulaşmaması sonucunda meydana gelir. Merton’un ifadeleri ile birlikte düşünüldüğünde yabancılaşma, bireyin yalnızlaşması ve toplumdan soyutlanması anlamına gelir.

Anomiyi ve yabancılaşma dolayımında ele alınan sapma sonucu oluşan fiilin (eylemin) yaptırım ile karşılaşması suç olarak tanımlanabilmektedir. Sapma olarak ifade edilen bir eylem suç kabul edilmeyebilir fakat her suç bir sapmadır. “*Cezalandırılan herhangi bir eylemi suç olarak nitelendiririz ve tanımlandığı biçimiyle suçu, kriminoloji isimli özel bir bilimin temel konusu haline getiririz.*”¹² Suç tek başına iken kriminolojinin konusu olur, eylemin toplumu ve bireyi etkileyen yönü ile yani toplumsal bir hal aldığı anda sosyolojinin inceleme alanına girer. Her şeyden önce bir eylemin suç olması topluma, zamana ve mekâna göre farklılık gösterir. Belli bir toplumda suç kabul edilen bir eylem farklı bir toplumda suç olarak kabul edilmeyebilir ve aynı toplumda farklı zamanda da aynı durum geçerlidir.

Sapma ve suç arasındaki anlamsal geçişten sonra suç ve suçlu ile ilgili olarak günümüze kadar ortaya atılan farklı yaklaşımlardan kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. Bu yaklaşımlardan ilki

⁴ Normların doğruluğunun toplumsal ölçütünün sapkın davranışlarda bulunan nezdinde hiçbir değeri yoktur. Sapma, sosyoloji ile patolojinin ortak alanı haline gelmiştir. Sapmanın, sapma gerçekliğine ve değerine sahip olabilmesi ancak onu bu şekilde tanımlayan bir kültür içerisinde mümkün olur. Bu konuyla ilgili bkz. Michel Foucault, *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, çev. Emre Bayoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2017, s. 36, 78.

⁵ Dönmezer, s. 1; Osman Dolu, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, Seçkin Yay., Ankara, 2010, s. 31-33.

⁶ Sokullu-Akıncı, 37; Tülin Günşen İçli, *Kriminoloji*, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2004, s. 1.

⁷ İçli, s. 3.

⁸ Veysel Bozkurt, *Değişen Dünyada Sosyoloji*, Ekin Yay., Bursa, 2012, s. 172.

⁹ Martin Slattery, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Sentez Yay., Bursa, 2010, s. 35.

¹⁰ Ruth A. Wallace, Ruth A. ve Wolf, Alison, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Doğu Batı Yay. Ankara, 2012, s. 93.

¹¹ Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2005, s. 1728.

¹² Emile Durkheim, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo Siyah Klasik Yay., İstanbul, 2008, s. 103

biyolojik bir yaklaşım olan suçlunun anatomik özelliklerinin kalıtsal olduğu varsayımına dayanan Lombroso'nun görüşüdür. Yani suç ve suçlu insanlarda doğuştan bulunan ve onları sapkınlığa ve suça iten kalıtsal özelliklerdir. Bu yaklaşımın temelsiz olduğu daha sonra yapılan çalışmalarla ortaya konulmuştur. Diğer bir yaklaşım psikolojik olup buna göre belirli kişilik tiplerinin suç işlediğini savunmuşlardır. Suça ve suçluluğa bireyin bastırılmış ve bilinçaltına attığı duygularının dışa yansımaları olarak bakmışlardır. Bu yaklaşım tek başına yeterli olmayıp bireyin şekillenmesinde sosyal çevrenin önemi göz önüne alınarak sosyoloji ile birlikte değerlendirilmesi gerekir. Bu bağlamda suçun toplumsal boyutunu ön plana alan ve doğasının anlaşılmasının ancak bu şekilde mümkün olduğunu ortaya koyan sosyolojik yaklaşımdır.¹³

1.2. Çocuk Suçluluğu

Çocuk; “BM Çocuk Hakları Sözleşmesi”nde başka türlü reşit olma durumları dışında 18 yaşını doldurmamış kişiler olarak tanımlanmıştır. “Çocuk Haklarının Kullanılmasına Dair Avrupa Sözleşmesi” de benzer bir tarifte bulunmuştur. Ulusal mevzuata bakıldığında TMK 11 ve 12. maddelerinde erginliğin 18 yaşın doldurulması ile başlayacağı hükme bağlanmıştır. Yine Çocuk Koruma Kanunu'na göre daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını doldurmamış kişi çocuktur. Çocuk olarak tanımlanan bu yaş aralığında bulunan kişilerin kanunların suç saydığı herhangi bir fiili işlemeyle ortaya çıkan duruma çocuk suçluluğu denilmektedir. Başka bir tanımlamayla çocuk suçluluğu; bir çocuktaki anti-sosyal eğilimlerin yasa müdahalesi gerektirecek bir davranışa dönüşmesidir.¹⁴ Doktrinde çocuk yaştaki birisinin henüz kişilik gelişimini tamamlayamamış olması nedeniyle çocuk suçluluğu kavramı yerine suça sürüklenen veya itilen çocuk kavramının kullanılması gerektiği; buna ek olarak da hükümlü çocukların tutulduğu yerlerin cezaevi ya da hapisane olarak değil islahi olarak adlandırılması gerektiği ifade edilmektedir.¹⁵

Suç denildiğinde ilkin düşünülen yetişkin suçluluğu ile çocuk suçluluğunun bir takım ayırt edici özellikleri mevcuttur. Çocukların hareket ve davranışlarına neden olan motivasyonlar ile yetişkinlerinkinin farklılık arzemesi tabiidir. Çocuk henüz içinde bulunduğu toplumu tanıyabilmek ve toplum içerisinde uyumlu bir birey olabilmek yani o toplumun kurallarını öğrenmek için yeterince zaman ve imkan bulamamıştır.¹⁶ Bu sebeple çocukların suç işlemesi durumları ile ilgili özel düzenlemeler ülke mevzuatlarında yer bulmuştur.

5237 sayılı TCK'nın 6. ve 31. maddelerinde çocuk kavramı düzenlenmiş, 6. maddede “çocuk deyiminden henüz on sekiz yaşını doldurmamış kişi”nin anlaşılacağı belirtilmiştir. 31. maddede ise 0-12, 12-15 ve 15-18 olmak üzere üç yaş grubu belirlenmiştir. Buna göre eylemin gerçekleştiği esnada 12 yaşını doldurmamış olanlar cezai sorumluluk taşımazken bu bireylere herhangi bir cezai yaptırım uygulanamaz ve yalnızca çocuklara uygulanan tedbirler söz konusu olabilir. Fiilin işlendiği esnada çocuk 12-15 yaş aralığında ise işlenen fiilin hukuki açıdan anlam ve sonuçlarını idrak

¹³ Dolu, s. 150-153; Anthony Giddens, *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel, Kırmızı Yay., İstanbul, 2012, s. 840-842; İnsana dair olguları analiz ederken toplumsalı doğala, kurumsalı biyolojik olan indirgememek gerekir, insan toplumu zooloji ile değil sosyoloji ile açıklanır. Pierre Clastres, *Şiddetin Arkeolojisi*, çev. Sarp Tuna, Nora Yay., İstanbul, 2017, s. 14.

¹⁴ Hüseyin Bal, *Çocuk Suçluluğu*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004, s. 5.

¹⁵ Mahmur Gökpinar, “Sosyal Ve Kriminolojik Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu”, *TBB Dergisi*, 72, 2007, ss. 206-233.

¹⁶ Ufuk Toprak, “Çocuk Suçluluğunun Karakteristik ve Yapısal Özellikleri”, *TBB Dergisi*, 2011 (95), 313-330.

edememesi ya da davranışlarını şekillendirme yeteneklerinin yeterince gelişim göstermemiş olması durumunda cezai sorumlulukları bulunmamaktadır. Bu çocukların işlemiş olduğu fiilin hukuksal açıdan anlam ve sonuçlarını kavrayabilmeleri halinde ise cezalarında indirim uygulanmaktadır. Fiili işlediğinde 15-18 yaş aralığında olan çocuklara yönelik olarak yine cezalarında belli bir indirim uygulanmaktadır. Yani bir bakıma yaş küçüklüğü cezayı hafifletici sebepler arasında kabul edilmiştir. Ayrıca 31/5. hükmü çerçevesinde çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici ilkeler ele alınmıştır. Bu bağlamda çocuğun yapısına uygun olan güvenlik tedbirine hükmetmek onun topluma yeniden kazandırılması açısından önem arz eder. Hakim tedbirin niteliğine karar vermeden önce suçluyu tanımalıdır, zira tedbir suçun ağırlığına göre seçilmez suçlunun kişiliğine göre seçilir.¹⁷

Çocukların işlemiş oldukları suç tipleri zamana bağlı olarak değişmektedir. Daha çok adam öldürme ve yaralama şekillerinde karşımıza çıkan şahsa karşı işlenen suçlar, hırsızlık şekline rastlanılan mala karşı suçlar ve cinsel suçlar çocuklar tarafından işlenebilmektedir. Kriminolojik açıdan çocukların işlediği her suç tipi salt hukuki açıdan değil sosyal değerler, yapılar ve normlar açısından daha geniş boyutlarıyla irdelenmeli; çocuğu bu suça sürükleyen nedenler araştırılarak soruna dair çözümler üretebilmelidir.¹⁸

1.3. Çocuk Suçluluğuna İlişkin Teoriler

Çocuk suçluluğunun sebeplerini keşfetmek kriminolojinin temel uğraş alanlarından biridir. Bu kapsamdaki çalışmaların dayandığı zeminler biyolojik, psikolojik ve sosyolojik teori olmak üzere üç grupta toplanabilir. Biyolojik teori, yasaları ihlal eden çocukların kalıtsal olarak bozukluğu olan, endokrin dengesizliği bulunan ve beyin patolojisi olan kişiler olduklarını savunurken¹⁹ psikolojik teorinin üzerinde durduğu konu sapsmış bireyin psikolojik patolojisidir. Sosyolojik teori ise suçlu oranlarındaki değişimleri sosyal yapı ile açıklamaya çalışır.²⁰ Bu bağlamda suçun incelenmesi çok boyutlu olup psikoloji kişilik durumları, sosyoloji çevresel ve toplumsal etkiler ile suçun sebep ve oluşum şartları ile ilgilenirken; hukuk sonuçları ile ilgilenip yasalar ile ortaya konulan yaptırımları içerir.²¹

Her ne kadar suçu birey veya bireylerden oluşan gruplar işlese de suçu yaratan nedenler toplumsaldır.²² Bundan dolayı yetişkin suçluluğunda olduğu gibi çocuk suçluluğunda da suçun

¹⁷ Soyaslan, s. 231.

¹⁸ Dönmezer, s. 342.

¹⁹ Bu anlayışa dair bir araştırma için bkz. Gürol Cantürk, "Çocuk Suçluluğunda Adli Psikiyatrik Değerlendirme" *Sted Dergisi*, 2005, 14 (2), ss. 31-34.

²⁰ İçli, s. 336; Soyaslan, s. 19-20; Başka bir yaklaşıma göre bu üç gruba sosyolojik ve psikolojik teorilerin telifiyle oluşan sosyo-psikolojik teori eklenebilir. Bkz. Sokullu-Akıncı, s. 151-152; başka bir tasnife göre caydırıcılık ve rasyonel seçim teorisi, biyolojik teori, psikolojik teori, sosyal öğrenme teorisi, sosyal bağ ve kontrol teorisi, etiketleme ve yeniden bütünleştirici utanma teorisi, sosyal düzensizleşme, anomi ve şekil değiştirme teorileri bu konuda kullanışlı olabilir. Bkz. Ronald L. Akers, Christine S. Sellers, *Criminological Theories*, New York : Oxford University Press, 2009, s. 1-3, 15; yine bkz. Alex R. Piquero (ed.), *The Handbook of Criminological Theory*, West Sussex, 2016, s. 1-17; Ekrem Muş (ed.), *Kriminoloji: Suç Teorileri ve Uygulamalar*, Karınca Yay., Ankara, 2016, s. 3, 39, 59.

²¹ Suçun boyutlarından biri de karşımıza suç korkusu olarak çıkmakta ve bu durum kentleşme ile beraber değerlendirildiğinde bir yaşam alanı olarak güvenli siteler görünümünde belirmektedir. Suç korkusu ve kent-suç ilişkisine dair kuramsal yaklaşımlar ile ilgili Esra Banu Sipahi, *Suç Korkusu: Türkiye Kentlerinde Bir Alan Araştırması*, Çizgi Yay., Konya, 2016, s. 29, 158.

²² Bal, s. 23.

nedenleri ile ilgili en sistematik açıklamalar sosyolojik teorilerle getirilmiştir.²³ Sosyolojik teori, suçluluğun temelini kültür çatışması olduğu varsayımından hareketle sosyal ve kültürel çevredeki kriminojen koşulları inceler. Dış faktörleri yani sosyal sınıf, politik, coğrafi ve çevresel yapıların suçluluğu nasıl etkilediğini açıklamaya çalışır.²⁴ Çocuk suçluluğunun toplumsal sebepleri arasında Durkheim'in anomi kavramının ortaya çıkmasında etken olan toplumsal değişme sebeplerinden olan; sanayileşme, şehirleşme ve göç sonucunda, eğitime ve aileye ilişkin değişmeler sayılabilir.²⁵

Sosyolojik teori kapsamında bir normsuzluk duygusu olan anomi²⁶ ve toplumdan yabancılaşma kavramları temelinde geliştirilen aykırı fırsatlar teorisine göre; belirli fırsatlara ulaşabilmek için yasal yollar engellendiği zaman yasal olmayan yollara yönelinebilir, bu da suça neden olur. Yine bu kapsamdaki tepki teorisine göre suç, sosyal sınıf farklarından ve bunun sosyal statüye olan etkilerinden ortaya çıkmıştır. İçinde bulunduğu düşük toplumsal sınıfın standartlarına tepki olarak suç işler. Tepki teorisine göre suç, yarar götmeyen ve kendini ifade etmeye yönelik iken, fırsatların aykırılığı teorisinde suç rasyonel yarar elde etmeye yöneliktir.²⁷

Aile çocuk için ilk toplumsallaştırıcı rolüne sahip olduğu için kriminojen olarak önemlidir. Böylece çocuğun fizyolojik özellikleri ile aile etkilerinin kombinasyonu ile suçlu davranışı ortaya çıkardığı kabul edilebilir.²⁸ Hatta sosyolojik teorinin dayandığı en temel varsayım çocuğu suça sürükleyen sebeplerin hemen tümünün kaynağını ailevi sorunların teşkil ettiğine ilişkindir. Çünkü sosyolojik teori, suçu bu tabiatta varolan toplumsal sistemin korunması için baskılanması gereken bir antisosyal davranış olarak görür.²⁹

Toplum, genel olarak “*ortak bir kültürü paylaşan, belli bir toprak parçasında yerleşik ve kendilerini birleşik ve özgün bir varlık olarak gören insanlardan oluşan bir grup*”³⁰ şeklinde tanımlanır. Toplum insanların bir arada yaşama ihtiyacı sonucu, mutabakata varılmış değer ve normlar ile ortaya çıkan ortak bir değer sistemine (kültür ortamına) sahip insanların oluşturduğu yapının adıdır. Bu ortak değerler sistemi, toplumun sürekliliğinin sağlanmasında en temel argümandır. Toplumsallaşmanın gerçekleşmesi için ortak değer sisteminin (kültür) yeni nesillere aktarılması gerekir. Bu aktarmanın ya da uyumlaştırmanın adı toplumsallaşmadır.

Toplumda davranışları biçimlendiren ve değerlendiren bazı kurallar vardır. Çocuğun doğumundan itibaren önce ailede başlayan daha sonra okul ve arkadaş çevresinde devam eden toplumsallaşma süreci hayat boyu sürer. Cenin, anne karnına düştüğü andan ve doğduktan sonra yönlendirilmeye ve işlenmeye müsait bir varlıktır. Yönlendiren çevre, aile, okul ve sokak çevreleri çocuğun ileride suç işlemede önemli bir rol oynar.³¹ “*Toplumsallaşma, bireyin toplumun*

²³ İçli, s. 337.

²⁴ Sokullu-Akıncı, s. 175-176.

²⁵ Belki bu sebeplere suç mağduru olmak da eklenebilir, zira suç işleyen çocukların önemli bir kısmı suça maruz kalmış, mağdur olmuşlardır. Suça maruz kalma ve suç işleme birbirini besleyen iki olgudur. Bkz. Bal, s. 23.

²⁶ Anomi kavramının suç teorileri bağlamında değerlendirilmesi için bkz. Muş, s. 59-97; Dolu, s. 298 vd.

²⁷ Sokullu-Akıncı, s. 179-182.

²⁸ Dönmezer, s. 240.

²⁹ İçli, s. 4.

³⁰ Gordon Marshall, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2005, s. 732.

³¹ Soyaslan, s. 75-76; Bkz. Nejat Akalın, “Çocuğun Suça İtilmesinde Toplumsallaşma Öğelerinin Etkisi”, 1. *İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, İstanbul Çocukları Vakfı Yay., İstanbul, 1999; Sezer Ayan, *Suçlu*

*kültürünü öğrenme ve içselleştirme sürecidir.*³² Toplumsallaşma ile insan içinde yaşadığı toplumun kültürünü öğrenir ve bu kültüre göre bir kimlik sahibi olur. Toplumsallaşma, bilgilenme ve öğrenme süreci olarak karşımıza çıkar. Birey edindiği bilgi sayesinde diğer canlılardan ayrılıp kendi olur ve toplumun bir parçası haline gelir. *“Toplumsallaşmanın araçları aile, arkadaş çevresi, okul ve medyadır.”*³³ Birey bu araçlar ile toplumsal değerleri öğrenir ve içselleştirir. Toplumsallaşma süreç içerisinde gerçekleşir ve bu sürecin en temel ögesi ailedir. Çocuk ilk bilgilerini buradan öğrenir ve kişiliği, nasıl bir insan olacağı ailede şekillenmeye başlar. Arkadaş çevresi, okul daha sonra gelen ve oluşan bu temel üzerine eklemelerin yapıldığı yerlerdir. Medya ise iletişim araçları denilen TV, radyo, internet ile bireyin toplumsallaşmasını etkiler ve yön verir.³⁴ Toplumsallaşma sürecinde ailenin etkisinin önemi büyük olmakla birlikte, medyanın bu etkide belirleyiciliği önemli bir yer tutar. Ailede öğrenme yavaş ilerlemektedir. Çünkü rol alacak olan çocuk karşılaştığı olaylarda nasıl tavır alınacağını ancak olay ortaya çıktığında görebilmektedir. Fakat medya olayları birebir yaşamadan oluşturduğu kurgusal dünyada karşımıza çıkarmakta ve bu şekilde öğrenimi (toplumsallaşmayı) sağlamaktadır. *“Kitle iletişim araçları aile içinde, komşuluk ilişkilerinde, okulda çocuğun üstlenmesi gereken bir dizi rol örnekleri sunmaktadır. Medyada yer alan kahramanlar, çocuklar için model olmaktadır.”*³⁵ Bireyin toplumsallaşması sonucunda artık toplumun (topluluğun) bir üyesi haline gelir. Bunun sağlanamadığı ya da eksik bırakıldığında ortaya toplumsallaşamama (bir başka deyişle sapma) ortaya çıkar. Aile dışındaki sosyal çevre ve medya konumuzun sınırlılıklarını aşacağı için değinilmekle yetinilmiştir.

Aile özellikleri ile suç arasındaki ilişki durumlarına bakıldığında yarım aile (ölüm, boşama, terk), aile içi ilişki tarzları (ebeveynler ile çocuk ilişkileri, ailenin genişliği, ailenin diğer üyelerinin durumu, çocuk sayısı, ahlaki durum) ve ekonomik durum öne çıkmaktadır.³⁶ Her şeyden önce ailenin yarım olması tek başına çocuğu suça iten bir faktör değildir. Çocuğun gelişimi sırasında ailede zararlı diğer faktörlerinde bir arada olması gerekmektedir.³⁷ Yapılan araştırmalarda da ailenin parçalanmasından çok aile içi gerilim ve uyumsuzluğun çocuğu daha çok etkilediği tespit edilmiştir.³⁸ Aile içi gerilim, düşmanlık, nefret, kötü söz söyleme veya psikosomatik hastalıklar şeklinde dışa vurulan olumsuz durumlar çocuğu etkiler.³⁹ Kuramsal çerçeve bu şekilde çizildikten sonra araştırmanın hangi yöntem ve tekniklere bağlı kalınarak yapıldığı açıklanmalıdır.

kim? Türkiye’de Çocuk Suçluluğu, Ütopya Yay., Ankara, 2011, s. 15, 112; Hakan Balcı, *Çocuk Suçluluğu ve Toplumsal Nedenleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2011, s. 34 vd.

³² Bozkurt, s. 111.

³³ Bozkurt, s. 123.

³⁴ Medya ve toplumsallaşma ayrı bir çalışmanın konusu olacak genişlikte olduğundan sadece aile ile ilgili yönüne kısmen değinilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hasan H. Taylan, *Televizyonla Yetişmek: Televizyon Şiddetinin Etkileri Üzerine Bir Araştırma*, Çizgi Yay., Konya, 2011, s. 12 vd.

³⁵ Bozkurt, s. 126

³⁶ Dönmezer, s. 239-262; Gökpınar, s. 212 vd.; Toprak, s. 321; Bal, s. 24; İçli, s. 338-348.

³⁷ Gökpınar, s. 216.

³⁸ Bkz. Muş, s. 261-284.

³⁹ Akıncı, Füsün, *Çocuk Suçluluğu Kriminolojisinde Aile Faktörü*, Adliye ve Çocuk Suçluluğu Sempozyumu, İstanbul, 1993, 130; Bunların yanında ailede otorite ve düzen yokluğu, sevgi ve şefkatten yoksun büyüme, çocuğun her hareketinin ebeveynlerce bağışlanması, çocuğa fazla para vermek, ailenin dağılması, karı-kocanın geçimsizlikleri de çocuk suçluluğu açısından önemli etkenlerden sayılmıştır. Bkz. Soyaslan, s. 81-82, 97-98.

2. Yöntem ve Teknikler

Coğrafi bir bölgede işlenen suçların miktarının bilinmesi, bunların tasnifi ve suç sebeplerinin araştırılması kriminolojide önem taşır. Bu hususta suçu ölçme, deney, olay incelemesi, yaşam öyküsü, olaya katılarak gözlem ve izleme metotları kullanılabilir.⁴⁰ Suçu ölçme, suçluluğu yani belirli zaman ve mekanda işlenen suçların bütününe rakamsal olarak belirlemektir ki bu da istatistik ile mümkün olur.⁴¹ Bu çalışmada istatistik veriler ışığında suça sürüklenmiş çocuklardaki demografik unsurlar incelenmiştir. Suçluluğun sebepleri hususunda korelasyonları tespit etmekle yetinilmiştir. Korelasyonun tespiti, zorunlu olarak iki değişken arasında nedensellik bağına gerektirmez, ancak istatistik metodu uygulanarak suçlu olan ve olmayan gruplar arasında karşılaştırma yapılarak bazı sonuçlar çıkarılabilir.⁴²

Kriminolojinin üzerinde durduğu önemli konulardan biri, aynı zamanda açıklamaya çalıştığı olgu olan suçluluğun ölçülmesidir. Geleneksel olarak suçun ölçümü resmi kaynaklara dayanmaktadır. Resmi kaynaklar denilince ülkemizde akla gelen şüpheli ve tutuklulara ilişkin polis istatistikleri ile sanıklar, hüküm giyenler ve cezaevindeki mahkumlar hakkında tutulan adli istatistiklerdir.⁴³ Türkiye özelinde bu istatistiklere TÜİK aracılığıyla ulaşılabilmektedir. Araştırmada bu istatistikler incelenerek ve veriler üzerinden karşılaştırmalar yapılarak bazı değerlendirilmelerde bulunulmuştur.

Araştırmanın amacı 2017 yılında Konya ili sınırları içinde genel olarak çocuk suçluluğunu ve çocukların mensup oldukları aile yapılarını anlamaktır. Konya ili kendi içinde muhafazakar bir toplum yapısı arz etmektedir. Coğrafi koşulları ve ekonomik gelişimi itibariyle nüfusu fazla ve göç alan bir kenttir. Kentin sürekli göç alması, buna karşılık göç edenlere yeterli sosyal, ekonomik altyapı sunamamasından kaynaklanan sorunlar çocukları suça yöneltebilmektedir. Bu çalışmada göç olgusu ve çocuk suçluluğu arasındaki ilişkiye işaret edilmekle yetinilmiştir.

Temel hipotez suça sürüklenmiş çocukların aile yapılarının parçalanmış olmasa da iletişim eksiliğine sahip ailelere sahip olduğuna dairdir. Ailelere ait özelliklerin ve tipik aile şekline sapmayı belirten farkların suç üzerindeki etkilerini incelemek üzere kriminolojide; belirli standartlara uyan bir aile tipini normal saymak ve bu tipten sapan aileler içinde suçluluğun oranını belirlemek, belirli bireysel suç olaylarını ele alarak bunların faailerinin hayat öykülerini analiz edip aile etkilerini araştırmak ile genel olarak istatistik metodu olmak üzere üç metottan bahsedilir⁴⁴ ki araştırmamız ilk metot üzerinden kurgulanmıştır. Bu metot ile önceki bölümde temas edilen teoriler çerçevesinde veriler değerlendirilmiştir.

3. Verilerin Değerlendirilmesi

Ülkemizde ve dünyada son yıllarda artan çocuk suçlular ve çocukların mağduriyeti konusu çokça tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda ülkemizde 2005 yılında 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu yürürlüğe girmiştir. Kanuna göre çocuk, *“daha erken yaşta ergin olsa bile, on sekiz yaşını*

⁴⁰ Diğer teknikler hakkında ayrıntılı açıklamalar için bkz. Sokullu-Akıncı, s. 67.

⁴¹ Soyaslan, s. 23-24, Dolu, s. 55.

⁴² Dönmezer, s. 33.

⁴³ Tuba Toğçuoğlu, “Kriminoloji için Disiplin Çağrısı”, *CHKD*, c. 2, S. 1-2, 2014, ss. 241-268.

⁴⁴ Dönmezer, s. 243.

doldurmamış kişiyi” ifade eder. Genel anlamda bu kanunda, çocuğu mağdur olarak görmekte ve çocukların suçu yetişkinler gibi özgür iradeleri ile değil onları suç sayılan fiili işlemeye yönlendiren koşulların varlığından hareketle “suça sürüklenen çocuk” ibaresi kullanılmıştır. Çocuklar için, özgürlük haklarını kısıtlama yerine uyum çalışmalarının yürütülmesi gerektiği ve bu kapsamda “çocuk mahkemeleri, denetimli serbestlikler” gibi hukuki müesseselerin kurulması kararlaştırılmıştır. Bu uygulama ile çocuğun topluma kazandırılması için toplumun değerleriyle uyum sağlaması ön plana çıkartılmıştır.

Çocuk Koruma Kanunu’nda çocuk mahkemelerinin her il merkezinde kurulacağı, ayrıca bölgelerin coğrafi durumları ve iş yoğunluğu göz önünde tutularak belirlenen ilçelerde görüş alınarak kurulabileceği (md. 25) belirtilmiş olmasına rağmen Adalet Bakanlığının 2017 yılında yayımladığı Adalet İstatistikleri Raporu’na göre 81 ilin sadece 33’ünde 108 çocuk mahkemesi; Ankara, İstanbul, İzmir, Kocaeli ve Diyarbakır’da olmak üzere beş ilde ise 18 çocuk ağır ceza mahkemesi bulunmaktadır.⁴⁵ Bunun yanında UNICEF’in, 2011’de yayımladığı raporunda; uluslararası belgelerde yer alan çocuğun özgürlüğünden mahrum bırakılmasına son çare olarak başvurulması ilkesi doğrultusunda Türkiye’de Adalet Bakanlığı yargı reformu stratejisinde çocuk adaleti sistemini iyileştirmeye yönelik çabaların olduğunu fakat iyileştirmenin en iyi düzeyde yapılabilmesi için daha fazla duyarlılık ve kuruluşlar arası gelişmiş bir eş güdüm olması gerektiği belirtilmiştir.⁴⁶ Uygulamaya baktığımızda ise çocuk mahkemelerinin kanunda öngörüldüğü gibi henüz yeterli sayıya ulaşmadığı görülmektedir. Suça sürüklenen çocukların önemli bir bölümü yetişkin mahkemelerinde yargılanmaktadır.⁴⁷

Çocuk ceza adalet sisteminin önemli noktalarından bir diğeri ise yargılama ve hüküm verme aşamasında, çocuğun içinde bulunduğu durumu açıklamaya yarayacak sosyal inceleme raporunun hazırlanmasıdır. Bu rapor kanunda “(...) çocuğun bireysel özelliklerini ve sosyal çevresini gösteren inceleme yaptırılır. Sosyal inceleme raporu, çocuğun, işlediği fiilin hukukî anlam ve sonuçlarını algılama ve bu fiille ilgili olarak davranışlarını yönlendirme yeteneğinin mahkeme tarafından takdirinde göz önünde bulundurulur.” (md. 35) şeklinde yer bulmuştur. Hâkim tarafından ceza veya tedbir kararı verilmeden önce suça sürüklenen çocuğun ailevi durumu, eğitim durumu ve içinde bulunduğu diğer koşullar göz önüne alınarak hazırlanan bu inceleme raporu mahkemenin çocuk ve suça sürüklenme nedenleri hakkında görüş sahibi olmasını sağlamaktadır.⁴⁸

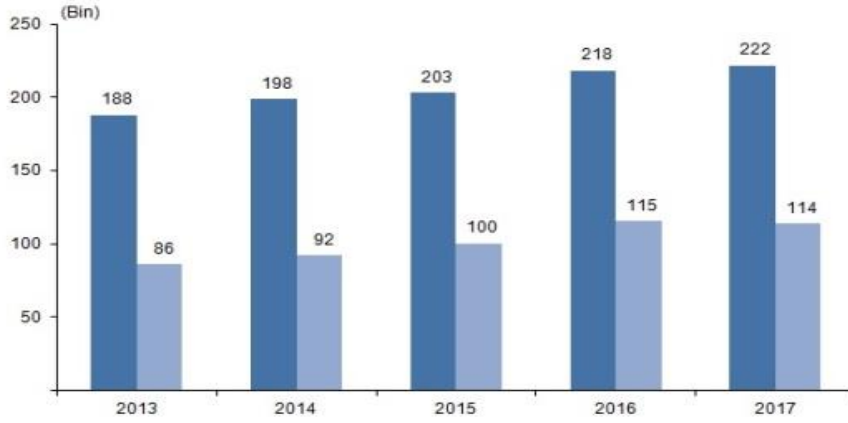
Çocuk Koruma Kanunu gibi çalışmaların önemi istatistikî verilerden de anlaşılacağı üzere artan bir şekilde devam eden çocuk mağduriyetleri ve suça sürüklenmenin önlenmesinde büyük bir önem arz etmektedir. Çocukların suça sürüklenmelerinin ardında yatan sebepler üzerinde yapılacak araştırmalar, TÜİK verilerine göre ülkemizde “güvenlik birimlerine getirilen çocuk sayısında” gözlenen artışı ters yöne çevirebilecektir.

⁴⁵ Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, *Adalet İstatistikleri 2017*, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/adaletistatya.html> (E.T:10 Mayıs 2019)

⁴⁶ UNICEF, *Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu 2011* <http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>, (E.T: 29 Mayıs 2019)

⁴⁷ Sibel Özdemir Can, *Kamu Politikası Analizi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Suçluluğu ile Mücadele*, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2018, s. 60.

⁴⁸ Can, s. 61.

Grafik 1: Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuklar, 2013-2017 (Türkiye Geneli)⁴⁹

Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocuk sayısı 2017 yılında, 2016 yılına göre binde 5 oranında artarak 335 bin 242 olup 2017 yılında gelen veya getirilen çocukların %66'sı erkek, %34'ü ise kız çocuğudur.

Tablo 1⁵⁰: 2017 Yılında Türkiye’de Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Dağılımı

TÜRKİYE GENELİ 2017						
Geliş veya Getiriliş Nedeni	Erkek Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Kız Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Mağdur	84,162	38	70,862	62	155,024	46
Suçta Sürüklenme	92,849	42	15,135	13	107,984	32
Bilgisine Başvurma	29,708	13	16,332	15	46,040	14
Diğer	14,784	7	11,410	10	26,194	8
Toplam	221,503		113,739		335,242	
Toplam İçinde Dağılımı	66		34			

⁴⁹ Koyu renk erkek, açık renk kız çocuklarını göstermektedir. Güvenlik birimi: Jandarma Genel Komutanlığı'na ve Emniyet Genel Müdürlüğü'ne bağlı olarak çalışan çocuk şube müdürlükleri/büro amirlikleri/polis merkezleri ve jandarma çocuk ve kadın kısım amirlikleri/jandarma karakolları/jandarma asayiş timleri. Bkz. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27609>

⁵⁰ Çalışmada kullanılan bütün istatistiklere şu kaynaktan ulaşılmıştır: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=98&locale=tr>

2017 yılında Türkiye genelinde güvenlik birimine gelen ve getirilen çocuklar en fazla mağdur olarak gelmekte (toplam 155,024 çocuk ve yüzdeler dağılıma göre %46) ve bu sayı kız çocuklarından diğer nedenlere göre (%62 ile) birinci sırada yer almaktadır. Erkeklerde ise en fazla geliş ve getiriliş nedeni suça sürüklenme olup %42 oranla ilk sıradadır. Türkiye genelindeki bu artış, Konya’da tersi bir durumla 2016 yılında toplam 8,654 iken 2017 yılında 6,832 olarak gerçekleşmiş ve oransal olarak %27 düşüş gerçekleşmiştir.

Tablo 2: 2017 Yılında Konya’da Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Geliş Nedeni ve Cinsiyete Göre Dağılımı

KONYA 2017						
Geliş veya Getiriliş Nedeni	Erkek Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Kız Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Mağdur	1,831	40	1,450	64	3,281	48
Suçta Sürüklenme	1,658	36	246	11	1,904	28
Bilgisine Başvurma	903	20	423	19	1,326	19
Diğer	177	4	144	6	321	5
Toplam	4,569		2,263		6,832	
Toplam İçinde % Dağılımı	67		33			

Konya ilinde 2017 yılında güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk sayısı toplam 6,834 olup bunun 3,281’i mağdur (%48), 1,904’ü (kanunlarda suç olarak tanımlanan fiili işlediği iddiası) suça sürüklenme (%28) olarak gerçekleşmiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere çocuklar en fazla mağdur olarak gelmekte veya getirilmektedir. Bu durum Türkiye geneli mağdur (%46), suça sürüklenme (%32) ile uyumludur. Güvenlik birimlerine gelen veya getirilen çocukların çoğunluğu erkek olup 4,569’u (%67) erkek, 2,263’ü kız çocuğu (%33)’dur. Erkek ve kız çocukları geliş veya getiriliş nedenine göre daha çok mağdur olarak 1,831 (%40) erkek, 1,450 (%64) kız olarak güvenlik birimine gelmiş veya getirilmişlerdir. Bu oranlar, Türkiye geneline baktığımızda erkeklerde suça sürüklenme olarak karşımıza çıkarken Konya ilinde mağdur olarak karşımıza çıkmakta; kız çocukları ise Türkiye geneli ile uyumlu olarak en fazla mağdur olarak gelmekte ve getirilmektedir.

Tablo 3: 2017 Yılında Türkiye Geneli Mağdur Olan Çocukların Mağduriyet Nedeni ve Cinsiyete Göre Dağılımı

TÜRKİYE 2017						
Mağduriyet Nedeni	Erkek Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Kız Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	53060	71	28176	45	81236	59
Cinsel Suçlar	2405	3	16218	26	18623	14
Aile Düzenine Karşı Suçlar	4730	6	4647	7	9377	7
Tehdit	2170	3	3059	5	5229	4
Hırsızlık	3378	5	1764	3	5142	4
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	702	1	3512	6	4214	3
Yağma (Gasp)	1697	2	159	0	1856	1
Hakaret	540	1	1127	2	1667	1
Kamu Sağlığına Karşı Suçlar	924	1	688	1	1612	1
Diğer	5248	7	3278	5	8526	6
Toplam 2	74854		62628		137482	
Toplam İçinde Dağılımı	54		46			

Türkiye genelinde 2017 yılında toplam 137,482 çocuk güvenlik birimlerine mağdur olarak gelmekte veya getirilmektedir. Mağduriyet nedenlerinden birinci sırayı 81,236 kişi ve %59 ile yaralama, 18,623 kişi ve %14 ile ikinci sırayı cinsel suçlar oluşturmaktadır. Yaralama her iki cinsiyette de ilk sırada yer alıp erkeklerde bu 53,060 kişi ile %71, kız çocuklarında ise 28,176 kişi ile %45 olarak gerçekleşmiştir. Cinsel suçlar da kız çocukları 16,218 kişi ile %26, erkeklerde ise 2,405 kişi ile %3 oranında gerçekleşmiştir.

Tablo 4: 2017 Yılında Konya’da Mağdur Olan Çocukların Mağduriyet Nedeni ve Cinsiyete Göre Dağılımı

KONYA 2017						
Mağduriyet Nedeni	Erkek Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Kız Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	1198	73	628	48	1826	62
Cinsel Suçlar	41	3	326	25	367	12
Aile Düzenine Karşı Suçlar	166	10	137	10	303	11
Tehdit	59	3	54	4	113	4
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	18	1	69	5	87	3
Yağma (Gasp)	38	2		0	38	1
Hakaret	17	1	25	2	42	1
Kamu Sağlığına Karşı Suçlar	11	1	24	2	35	1
Hırsızlık	26	2	8	1	34	1
Diğer	72	4	40	3	112	4
Toplam 2	1646		1311		2957	
Toplam İçinde % Dağılımı	56		44			

Konya ilinde 2017 yılında güvenlik birimine mağdur olarak gelen veya getirilen çocuk sayısı toplam 2,957 olup bunun 1,646’sı (%56) erkek, 1,311’i kız çocuğu (%44)’dur. Bu durum Türkiye geneli erkek (%54), kız çocuğu (%46) ile uyumludur. Çocukların geliş veya getiriliş nedenine göre en fazla yaralama 1,826 (%62) olup Türkiye geneli (%59)’dur. Bu sayı erkelerde 1,198 (%73), kız çocuklarında 6285 (%48)’dir. İkinci sırada ise cinsel suçlar gelmektedir. Toplam 367 (%12) olup, bunun 41 (%3) erkek, 326 (%25) kız çocuğudur. Türkiye geneli cinsel suçlar (%14)’dür. Üçüncü sırada ise aile düzenine karşı işlenen suçlar yer almaktadır.

Tablo 5: 2017 Yılında Türkiye Geneli Suça Sürüklenen Çocukların Suç Türleri ve Cinsiyete Göre Dağılımı

TÜRKİYE 2017						
Getiriliş Nedeni	Erkek Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Kız Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	31033	33	6127	41	37160	34
Hırsızlık	24856	27	1917	13	26773	24
Uyuşturucu	5936	6	777	5	6713	6
Mala Zarar Verme	3907	4	304	2	4211	4
Hakaret	2816	3	1110	7	3926	4
Tehdit	3040	3	816	5	3856	4
Cinsel Suçlar	3554	4	257	2	3811	4
Genel Tehlike Yaratan Suçlar	2729	3	85	1	2814	3
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	1375	2	353	2	1728	2
Yağma (Gasp)	1533	2	58	0	1591	1
Diğer	12070	13	3331	22	15401	14
Toplam	92849		15135		107984	
Toplam İçinde % Dağılımı	86		14			

Türkiye genelinde toplam 107,984 çocuk kanundan suç sayılan fiili işleme sonucu güvenlik birimlerine getirilmiştir. Bu sayının 92,849'u %86 ile erkek, 15,135 kişi %14 ile kız çocuklarından oluşmaktadır. Kız ve erkek çocukların suç işleme oranındaki bariz farklılıkların altı çizilmelidir. Bunun sebepleri kuramsal çerçevede ifade edilen teoriler bağlamında sosyolojik olarak cinsiyetlere yüklenen toplumsal rollerde aranmalıdır. Getiriliş nedenlerinde ilk sırada 37,160 (%34) ile yaralama, 26,773 (%24) ile ikinci sırada hırsızlık yer almaktadır. Ayrıca 6,713 kişi ve %6 ile üçüncü sırada uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak gelmektedir. Hırsızlık erkek çocuklarda toplam suçlar içinde %27 iken bu, kız çocuklarında %13 olup erkek çocuklarda hırsızlık yüksek bir paya sahiptir. Diğer suçlar da cinsiyet farkı oransal olarak eşit seviyededir denilebilir.

Tablo 6: 2017 Yılında Konya’da Suça Sürüklenen Çocukların Suç Türleri ve Cinsiyete Göre Dağılımı

KONYA 2017						
Getiriliş Nedeni	Erkek Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Kız Çocuk	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	694	42	142	58	836	44
Hırsızlık	367	22	16	6	383	20
Hakaret	93	6	33	13	126	7
Cinsel Suçlar	86	6	4	2	90	4
Mala Zarar Verme	84	5	4	2	88	4
Tehdit	67	4	15	6	82	4
Uyuşturucu	68	4	9	3	77	4
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	40	2	9	3	49	3
Yağma (Gasp)	41	2	0	0	41	3
Genel Tehlike Yaratan Suçlar	32	2	1	1	33	2
Sahtecilik	15	1	1	1	16	1
Diğer	71	4	12	5	83	4
Toplam	1658		246		1904	
Toplam İçinde % Dağılımı	87		13			

Konya ilinde 2017 yılında güvenlik birimine (kanunlarda suç olarak tanımlanan fiili işlediği iddiası) suça sürüklenme sebebiyle getirilen çocuk sayısı toplam 1,904 olup bunun 1,658’i (%87) erkek, 246’sı kız çocuğu (%13)’dur. Çocukların getiriliş nedenine göre en fazla yaralama 836 (%44), Türkiye geneli bu oranın altında olup (%34)’dür. Bu sayı erkelerde 694 (%42), kız çocuklarında 142 (%58)’dir. İkinci sırada ise hırsızlık gelmektedir. Toplam 383 (%20) olup, bunun 367 (%22) erkek, 16 (%6) kız çocuğudur. Türkiye geneli hırsızlık (%24)’dür. Türkiye genelinde üçüncü sırada uyuşturucu veya uyarıcı madde kullanmak, satmak, satın almak %6 varken bu oran Konya ilinde %4 ile yedinci sırada yer almaktadır. Konya ilinde üçüncü sırayı 126 kişi %7 ile hakaret suçu almaktadır.

Tablo 7: 2017 Yılında Türkiye’de Suça Sürüklenen Çocukların Suç Türleri ve Daimi İkametgâha Göre Dağılımı⁵¹

TÜRKİYE 2017						
Getiriliş Nedeni	Şehir	Toplam İçinde % Dağılımı	Köy	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	35236	34	1924	46	37160	34
Hırsızlık	26128	25	645	16	26773	25
Uyuşturucu	6596	6	117	3	6713	6
Mala Zarar Verme	4024	4	187	5	4211	4
Hakaret	3792	4	134	3	3926	4
Tehdit	3700	4	156	4	3856	4
Cinsel Suçlar	3549	3	262	6	3811	4
Genel Tehlike Yaratan Suçlar	2722	3	92	2	2814	3
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	1641	2	87	2	1728	2
Yağma (Gasp)	1568	2	23	0	1591	1
Diğer	14875	13	526	13	15401	13
Toplam	103831		4153		107984	
Toplam İçinde % Dağılımı	96		4			

Türkiye genelinde suça sürüklenen çocukların 103,831’i %96 ile şehirde, 4,153’ü %4 ile köyde ikamet etmektedirler. Yaralama şehirde %34, köyde %46 iken hırsızlık şehirde %25 köyde ise %16 oranında gerçekleşmiştir. Yaralama köyde hırsızlık ise şehirde yüksek bir yoğunluğa sahiptir. Bu başka çalışmalarda ortaya konulan görüşle uygun olarak şehirde para ve mala yönelik suçların fazlalığı ile uyumludur. Yapılan bazı çalışmalar sonucunda, şehirlerde suç bölgesi olarak adlandırdığı, yüksek oranda suç işlenen bölgelerde mala karşı işlenen suçların yoğun olduğunu göstermiştir.⁵² Konya’da da bu durum kentleşmenin bir problemi olarak kenar mahalle, halkın

⁵¹ 6360 sayılı büyükşehir yasası ile büyükşehir yapılan illerde köy ve bucak tüzel kişilikleri kaldırılmıştır. Tuik istatistiklerinde halen yasa öncesi köy olan yerler verilerde kullanılmaktadır.

⁵² Rüstem Erkan, *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilimadamı Yay., Ankara, 2010, s. 186; Yakup Coşar, “Kentleşen Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, *TBB Dergisi*, 2005, S. 56, s.289-290.

“çingen mahallesi” dediği mahaller şeklinde yerleşim yerlerinin var olduğu Karatay merkez ilçe ile şehir merkezinde yer alan Alaaddin ve Suriye gettosu⁵³ bu duruma örnek verilebilir. Ayrıca verilerden de anlaşılacağı üzere şehirde suç oranının yüksek olması toplumsal kontrol mekanizmalarının gevşemiş olması –mekanik dayanışma-; köy içine organik dayanışmanın ve dolayısıyla sosyal kontrolün fazlalığı ile açıklanabilir.

Tablo 8: 2017 Yılında Konya’da Suça Sürüklenen Çocukların Suç Türleri ve Daimi İkametgâha Göre Dağılımı

KONYA 2017						
Getiriliş Nedeni	Şehir	Toplam İçinde % Dağılımı	Köy	Toplam İçinde % Dağılımı	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	767	43	69	52	836	44
Hırsızlık	364	21	19	14	383	20
Hakaret	119	7	7	5	126	7
Cinsel Suçlar	77	4	13	10	90	5
Mala Zarar Verme	83	5	5	4	88	4
Tehdit	77	4	5	4	82	4
Uyuşturucu	76	4	1	0	77	4
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	49	3		0	49	3
Yağma (Gasp)	41	2		0	41	2
Genel Tehlike	30	2	3	2	33	2
Sahtecilik	13	1	3	2	16	1
Diğer	74	4	9	7	83	4
Toplam	1770		134		1904	
Toplam İçinde % Dağılımı	93		7			

⁵³ Konya’ya gelen Suriyelilerin yoğun olarak yaşadıkları yerler Şükran ve Şems mahalleleri olup buralar gettovari yerleşim yerleri haline gelmiştir. Gettolaşmanın en önemli sebebi ise bu mahallelerde yaşayanların Halep’e 50 km uzaklıktaki köyden (Zeytan Köyü) gelmesi ve kent hayatına yabancı gruplardan oluşmasıdır. Hatta buralarda yaşayanlar için Suriyeli bir iş adamının “köylü ve medeniyet yoksunu” oldukları şeklindeki ifadesiyle birlikte değerlendirildiğinde köylü yaşamı sonucu organik dayanışma, zorunlu olarak kente tutunmak isteyen grupları yakın yerlerde ikamete zorlamaktadır. Bkz. Ahmet Koyuncu, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Yay., Konya 2014, s. 65-66.

2017 yılında Konya’da meydana gelen suç türlerinin oranları ile Türkiye geneli uyumlu olup daimi ikametgâh şehir %93, köy %7’dir. Suç türleri sıralamasında ilk sırada yer alan yaralama şehirde %43, köyde %52 oranında gerçekleşmiş, hırsızlık ise şehirde %21, köyde %14 olup yoğunluk bakımından Türkiye geneli ile uyumludur. Türkiye’de meydana gelen kentleşmenin bir problemi olarak belirtilen suç ve çocuk suçluluğu benzer şekilde Konya içinde geçerlidir.

Tablo 9: 2017 Yılında Türkiye’de Suça Sürüklenen Çocukların Suç Türleri ve Birlikte Yaşadığı Kişi veya Yer⁵⁴

TÜRKİYE 2017							
Getiriliş Nedeni	Birlikte Yaşadığı Kişi veya Yer						
	Öz Anne, Baba Ve Kardeş	Eşi Veya Çocukları	Parçalanmış Aile	Akraba	Arkadaş	Toplam	Toplam İçinde % Dağılımı
Yaralama	29906	53	5435	410	45	35849	34
Hırsızlık	19673	42	5548	546	75	25884	25
Uyuşturucu	4642	14	1549	166	38	6409	6
Mala Zarar Verme	3168	5	793	72	4	4042	4
Hakaret	2996	14	714	49	1	3774	4
Tehdit	2919	9	754	63	5	3750	4
Cinsel Suçlar	3028	76	537	40	9	3690	4
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	1370	4	282	25	3	1684	2
Yağma (Gasp)	1162	3	328	32	16	1541	1
Diğer	11917	38	2877	184	72	15088	13
Toplam	82987	259	19325	1638	271	104480	
Toplam İçinde % Dağılımı	80	0	18	2	0		

⁵⁴ Parçalanmış Aile, çekirdek aile dışında kalan anne veya babanın üvey olduğu ya da birinin eksik olduğu ailedir. Toplam içinde bilinmeyen, diğer, işyerinde, sokakta, tanıdık, tek başına, yatılı okul ve yetiştirme yurdunda kalanlar analize dâhil edilmemiştir. “Eşi veya çocukları” ibaresi ile kanunen evlenmelerinde sakınca bulunmayan veli veya hakim iznine tabi evlenmeler kastedilmektedir.

Türkiye genelinde 2017 yılında öz anne, baba ve kardeş ile birlikte yaşama %80, parçalanmış aile %18 ve akraba %2'dir. Suça karışan çocukların önemli bir çoğunluğu ailesi ile birlikte yaşamaktadır.

Tablo 10: 2017 Yılında Konya'da Suça Sürüklenen Çocukların Suç Türleri ve Birlikte Yaşadığı Kişi veya Yer

KONYA 2017							
	Birlikte Yaşadığı Kişi veya Yer						
Getiriliş Nedeni	Öz Anne, Öz Baba Ve Kardeş	Eşi Veya Çocuklar	Parçalanmış Aile	Akraba	Arkadaş	Toplam	Toplam İçinde Dağılımı
Yaralama	671		115	14	1	801	44
Hırsızlık	290		73	9	2	374	20
Uyuşturucu	52	1	17	1		71	4
Mala Zarar Verme	65		14	4		83	5
Hakaret	103		21			124	7
Tehdit	68		10	2	1	81	4
Cinsel Suçlar	79	2	5	1		87	5
Kişiyi Hürriyetinden Yoksun Kılma	35		10	1		46	3
Yağma (Gasp)	32		8	1		41	2
Diğer	73	1	20	1		95	4
Toplam	1495	4	298	35	4	1836	
Toplam İçinde % Dağılımı	81	0	16	2	1		

Konya'da 2017 yılında suça karışan çocukların %81'i öz anne, baba ve kardeşe, %16'sı parçalanmış aile, %2'si akraba, %1'i ise arkadaşla birlikte yaşamaktadır. Türkiye geneli ile uyumlu bir görünüm arz etmektedir. Suçun ve sapmanın oluşmasında "anomi" kavramından bahsetmiştik. Durkheim anominin ortaya çıkışını toplumsal değişme dönemleri ile birlikte değerlendirmekteydi. Günümüzde toplumsal değişmeye yol açan sebeplerin başında modernleşme gelmektedir. Modern dünya geçmişe ait olanların yerine yeni bir hayat inşa etmekte ve bunu yaşayan toplumlarda değişme, dönüşüm ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde bunun sonucu olarak geleneksel yaşam yerini modern bir

hayat tarzına bırakmaktadır. Bu değişimin başlıca itici gücü kentlerin yeni yaşam alanları haline gelmesi ve insanların kırsaldan kente göçü ile ortaya çıkmaktadır. Göç sonucu kente adapte olma sürecinde toplumsal normların yok olması ve mevcut değer anlayışları ile kente ayak uyduramama sonucunda “anomi” ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte toplumsal kurumlarda değişmekte ve yeni bir zihniyet yapısı ortaya çıkmaktadır.

Değişen kurumların başında aile gelmektedir. “Ülkenin sanayileşme ve kentleşme süreci ile birlikte bu yasal (medeni kanun vs.) ve toplumsal-ekonomik değişiklikler, aile yapısını ve aile içindeki bireylerin durumlarını etkiledi.”⁵⁵ Kapitalizmin insanları tüketime yönlendirmesi ve mutluluğun bu yolla elde edileceği yanılsaması, konforun ve rahatın ön plana çıkarılmasıyla ailelerdeki çözümler hız kazanmıştır. Ayrıca modern dünyanın bireyi önceleyen yaklaşımları da bu problemin ortaya çıkmasında etkindir. Ailelerdeki çözülmenin en belirgin hali parçalanmış olarak ifade edilen boşanmış ailelerdir. Parçalanmış aile ile çocuk suçluluğu arasında Tablo 10 de görüldüğü gibi direk bir bağ olmamakla birlikte asıl üzerinde durulması gereken suça sürüklenen çocukların Konya ilinde %81 gibi bir oranla öz anne, baba ve kardeşle birlikte yaşamalarına rağmen suç sayılan eylemleri gerçekleştirmelerinin nedenlerini tesbite çalışmak olmalıdır. Burada, ailenin değişen yapısı sonucu, aile içi ilişkilerin zayıflaması sebeplerden bir tanesidir. Ayrıca Merton’un ifade ettiği, toplumun bireyin önüne koyduğu hedeflere ulaşmada yetersiz kalması sonucu ortaya çıkan “anomi” bilinç yanılsamasıyla birlikte kapitalist dünyanın tüketime dayalı bir yaşamı hedef olarak belirlemesi ile bu hedeflere ulaşmada yetersiz kalan bireyler sapma davranışını sergilemektedirler. Bu hedefler toplumların önüne gelişme ve ilerleme olarak konulmaktadır. Fakat bu gelişme ile ifade edilen maddi anlamda bir gelişme olmasında dolayı toplumsal değerlerin zayıflamasına ve değişmesine sebep olmaktadır. Özellikle ekonomik depresyon zamanlarında çocuk suçluluğu olayları azalmakta, ekonomik refahın olduğu devirlerde ise artmaktadır.⁵⁶

Ekonomik refah dönemlerinde aile üyeleri daha fazla gelir sağlamak için zamanlarının çoğunu işleri ile ilgilendikleri için aile bağları giderek zayıflamaktadır.⁵⁷ Bunun sonucunda, toplumların bugün anlaşılan gelişmişlik seviyeleri ile suçun doğru orantılı olarak arttığını söyleyebiliriz. “Hatta birçok olgu, bunun tam tersi bir eğilimin var olduğuna işaret ediyor. Yüzyılın başından itibaren suç oranlarındaki değişimi izlememizi sağlayacak istatistiksel bilgiler mevcuttur ve bu istatistikler suçluluğun her yerde artış gösterdiğine ve bu artışın Fransa’da yüzde üç yüzlere ulaştığına işaret etmektedir.”⁵⁸ Bu artışın sebeplerinden en önemlisi, kentleşmenin suç sayısını arttırmış olmasıdır. Kentleşme ile geleneksel bağların zayıflaması sonucunda aile kurumunda ortaya çıkan değişim sonucu geleneksel geniş aile tipinden modern çekirdek aileye geçiş yaşanmıştır. Çekirdek aile modern hayatın ve gelişmişlik düzeyinin hem göstergesi hem de sonucu ortaya çıkmıştır. Bireyin özgürlüğünü ve toplumsal gelişmeyi engellediği için geleneksel aile karşı çıkılması gereken aile tipidir. Çünkü çekirdek aile daha mobilize olmuş ve piyasanın gereklerini yerine getirebilecek üretim birimi işlevini

⁵⁵ Emre Kongar, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008, s. 585.

⁵⁶ Erkan, s. 198.

⁵⁷ İçli, s. 342.

⁵⁸ Durkheim, s. 152.

görebilecek ailedir.⁵⁹ Bu bağlamda çekirdek aileyi endüstriyel ve kentleşmiş toplumun ürünü olarak tanımlayabiliriz.

Değişen aile yapısı ile bireyler de değişime uğramaktadır. Geleneksel ailenin işlevlerinin çekirdek ailede kısmen azalması ile kontrol mekanizmalarında oluşan zayıflama ile birlikte eşitlikçi aile yapısına geçiş yaşanmıştır. Eşitlikçi aile yapısı, aile içindeki rolleri etkilemekte ve baba ve çocuğun ya da diğer aile bireylerinin eşit olduğu düşüncesi (bilinç yanılması sonucu-demokratik aile modeli) aile içi kontrolü zayıflatmaktadır. Ayrıca aileyi bir arada tutan argümanlar değişmiştir; mutluluğun kaynağı manevi olmaktan çok maddi olana kaymıştır. Maddi anlamda ilerleme kaygısı kadını çalışma hayatına dâhil etmiş, bununla birlikte modern dünyanın dayattığı bireyselleşme ile ailenin yapısı bozulmuştur. Bu ilerleme kaygısının çocuğa yansması olarak ise; “*sen başarılı olmalısın*” gibi ifadelerle çocuğa bir hedef sunulmakta (maddi anlamda) ve bu hedefe ulaşamayan çocuk ise sapma davranışı gösterebilmektedir.

Aileden sonra ve belki de aile ile hemen hemen eşit düzeyde çocuğu etkileyen faktör medyadır. Medyada karşımıza çıkan görseller hem büyükleri hem de küçükleri çok kolay etkileyebilmekte ve toplumların yaşamlarına yön verebilmektedirler. Medya kapitalizmin temel araçlarından biri olup tüketimin yaygınlaştırılmasını sağlamakta ve sunduğu hayat biçimlerini takipçilerine bir şekilde dayatmaktadır. Modern dünyanın insana sunduğu haz alma ve her istenilenin olması arzusu birleşip bu isteğin doğru olduğuna inanan bireyler ortaya çıkarmıştır. Dolayısıyla bunun tatmini için bütün yollar meşru hale gelir. Ayrıca büyüklerin izlediği programların çocuklar tarafından da büyüklerle birlikte seyrediliyor oluşu “*çocuklar, çocukluklarını yaşayamadan yetişkinlerin dünyasına*”⁶⁰ girmelerine sebep olmaktadır. Kendilerine bir rol model arayan çocuklar medya ile bunu sağlamaktadırlar. “*Erikson’a göre, ergenlik döneminin temel sorunu, rol karmaşasında bir kimlik kazanmaktır.*”⁶¹ Medyada çocukların model alabileceği ama almaması gereken kahramanlar gösterilmekte ve çocuk bu kahramanı örnek aldığı için -şiddet içerikli programları izleyen çocukların şiddeti meşru bir araç olarak görmeleri sonucu suça sürüklenen çocuklarında yüksek oranda “yaralama” suçuna karışmış veya suç mağduru olması bunun göstergesidir.- aynı eylemi meşru görmektedirler. Ayrıca çocuk için medyanın olumsuz bir algı yaratması sonucu baba ve anne yetersiz bir rol model olabilmektedir. Çünkü ana-baba sıradan insanlardır. Birde medyada gösterilen kahramanlar ete kemiğe bürünemeyecek olup sanal olarak var olabilen kahramanlardır. Bu durum büyükler içinde benzer sonuçlar doğurmakta ve aile içinde geçimsizliklerin ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Eşlerin bu sanalite ile birlikte dünyaya bakışları gerçeklikle örtüşmeyen bir durum ortaya çıkarmaktadır. Çocuğun sosyal çevresinde aileden sonra gelen okul ve arkadaş çevresi de bu bahsettiğimiz etkilere maruz kalmaktadır. Çocukların kişiliklerinin gelişeceği bu çevrelerin aynı etkilere maruz kalışı tamamen kuşatılmış olan birey (çocuk) için çıkış yolu olmadığı bir durum yaratmakta ve sapma meydana gelmesi kaçınılmaz bir hal alabilmektedir.

⁵⁹ Emre Kongar, *Türkiye Üzerine Araştırmalar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996, s. 22-27.

⁶⁰ Bozkurt, s. 126.

⁶¹ Bozkurt, s. 129.

Sonuç ve Öneriler

Sapma ve suç toplumsal hayatımızda varlığını kuvvetli bir şekilde hissettirmektedir. Öncelikle sapkın davranışın veya suçun altında yatan nedenlerin belirlenip, ortadan kaldırılması gerekir. Konumuz bağlamında çocukların sapkın davranışa ve suça yönelmesinin temelinde kanaatimizce aile içi iletişim eksikliği yatmaktadır. Bu bağlamda sağlıklı bir iletişim, karşılıklı anlaşma ve anlayışı doğuracak, hem toplumun hem de toplumun temeli olan ailenin bir arada olması için önemli bir işlevi yerine getirecektir. Geleneksel ailenin yerini pazar ekonomisinin bir aracı haline gelen çekirdek aile modeli almıştır. Kırdan kente göç ile başlayan süreç ailenin çözülmesi ile sonuçlanarak geleneksel aile düzenin ortaya koyduğu işlevleri yerine getiremeyen çekirdek aile ile sonuçlanmıştır. Bu süreçte kente uyum sağlama ve kendine bir yer edinmeye çalışan ailede ilişkiler çözülmeye başlamıştır. Artık ailenin üstlenmesi gereken işlevlerin kamusal alanda hizmet üretenler tarafından yerine getirilmesiyle birlikte aile bağları zayıflayıp ortaya hem parçalanmış aileleri hem de iletişim eksikliği olan eksik bir aile yapısı ile sonuçlanmıştır. Ailenin fertlerin kişilik ve kimlik kazanmasında etkinliği, yerini başka kurumlara bırakmıştır. Bu kurumların başında sosyalizasyon araçları olan okul, arkadaş çevresi ve medya gelmektedir.

Ailenin en önemli işlevi toplumsallaşma sağlamasıdır ve birey -konumuz bağlamında çocuk-kendini ailede güvende hisseder. Bu güven ortamının oluşması için aile içinde sevginin ve saygının yaygınlaştırılması gerekir. Bunun için sivil toplum kuruluşları aracılığıyla ve resmi kurumlar tarafından aile içi iletişimi arttırıcı (yeni ifade şekliyle) farkındalık yaratan eğitimlerin verilmesi faydalı olacaktır. Aynı zamanda insanların olumlu duygularını eşi ve çocuğuyla paylaşabilme yeteneği kazandırılması gerekmektedir.

Toplumsal kontrolün aileden sonra mahalle, okul gibi yerlerde yaygınlaştırılması, sapkın davranışlarda bulunanlara toplumun kayıtsız kalmaması için geleneksel ailenin işlevlerinden bir kısmının mahalle gibi sosyal gruplara aktarılması; bunun için gerekli eğitim faaliyetlerinin mahalle sakinlerini de içine alacak şekilde yapılması gerekir. Ayrıca toplumsal normlardan sapmalar caydırıcı yaptırımlar ortaya konamadığı için toplumun hayatında kronikleşmekte ve sosyal bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda çocuklara eğitici ve öğretici sosyal etkinlikler, kurslar ile değerli vakit geçirmeleri sağlanmalı; bu etkinliklerin çocukları çekecek yönleri ön planda tutulmalıdır. Medyanın etkisinin azaltılması için kontrollü bir şekilde kullanılması ya da kullanılmaması ve olumsuz yayınların yerine olumlu yayınlar için talepte bulunulması gerekmektedir. Medyada gösterilen sanal kahramanlar yerine çocukların hayatlarında örneklik edebilecek ete kemiğe bürünmüş şahsiyetler ön plana çıkartılmalıdır. Ayrıca büyüğün ve çocuğun kendine sunulanları sorgulamadan kabullenmemeleri için eğitim programları düzenlenmelidir.

Suçta sürüklenen ve suç mağduru olan çocuklar için rehabilite çalışmalarının yapılması, ilgili kurumlarda çalışan personele de gerekli eğitim ve öğretimin verilmesi gerekir. Suça sürüklenen veya mağdur olan çocuğun üzerine bu eylem yapılmış gibi ön yargılı davranılmayıp topluma kazandırılmaya çalışılması ve bu yapılırken her ne kadar suça sürüklen ve suç mağduru çocuklara yapıcı yaklaşılması daha etkili bir yöntem olacaktır. Bu toplumsal problem -her ne kadar suç, toplumun varlığına ilişkin olsa da çocuk suçluluğu arızı bir durum olarak kabul edilip- çözülemez ise sonuçta bir şekilde yabancısı olduğumuz bu durumla karşılaşma ihtimalimiz uzak değildir.

Kaynakça

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü, *Adalet İstatistikleri 2017*, <http://www.adlisicil.adalet.gov.tr/adaletistatya.html> (E.T:10 Mayıs 2019)

AKALIN, Nejat, “Çocuğun Suça İtilmesinde Toplumsallaşma Öğelerinin Etkisi”, *1. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, İstanbul Çocukları Vakfı Yay., İstanbul, 1999.

AKERS, Ronald L. & Christine S. Sellers, *Criminological Theories*, Oxford University Press, New York, 2009.

ASLAN, M. Yasin, “Çocuk Suçluluğu Hakkında Uluslararası ve Ulusal Hukuk Düzenlemeleri”, *Ankara Barosu Dergisi*, 66/4, Güz 2008, ss. 88-96.

AVCI, Müjdat, “Tutuklu Çocuklar Üzerine Bir Araştırma: Çocukların Suça Yönelmesinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri” *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2008, 11(1), 49-73.

AYAN, Sezer, *Suçlu kim? Türkiye’de Çocuk Suçluluğu*, Ütopya Yay., Ankara, 2011.

BAL, Hüseyin, *Çocuk Suçluluğu*, Fakülte Kitabevi, Isparta, 2004.

BALCI, Hakan, *Çocuk Suçluluğu ve Toplumsal Nedenleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2011.

BOZKURT, Veysel, *Değişen Dünyada Sosyoloji*. Ekin Yay., Bursa, 2012.

CAN, Sibel Özdemir, *Kamu Politikası Analizi Çerçevesinde Türkiye’de Çocuk Suçluluğu ile Mücadele*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 2018.

CANTÜRK, Gürol, “Çocuk Suçluluğunda Adli Psikiyatrik Değerlendirme” *Sted Dergisi*, 2005, 14(2), ss. 31-34.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü*, Paradigma Yay., İstanbul, 2005.

CLASTRES, Pierre, *Şiddetin Arkeolojisi*, çev. Sarp Tuna, Nora Yay., İstanbul, 2017

COŞAR, Yakup, “Kentleşen Türkiye’de Çocuk Suçluluğu”, *TBB Dergisi*, 2005, S. 56, s.289-290.

DEMİRBAŞ, Timur, *Kriminoloji*, Seçkin Yay., Ankara, 2016.

DOLU, Osman, *Suç Teorileri: Teori, Araştırma ve Uygulamada Kriminoloji*, Seçkin Yay., Ankara, 2010.

DÖNMEZER, Sulhi, *Kriminoloji*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1994.

DURKHEİM, Emile, *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo Siyah Klasik Yay., İstanbul, 2008.

- ERKAN**, Rüstem, *Kentleşme ve Sosyal Değişme*, Bilimadamı Yay., Ankara, 2010.
- FOUCAULT**, Michel, *Akıl Hastalığı ve Psikoloji*, çev. Emre Bayoğlu, Ayrıntı Yay., İstanbul, 2017.
- GIDDENS**, Anthony, *Sosyoloji*, çev. Hüseyin Özel, Kırmızı Yay., İstanbul, 2012.
- GÖKPINAR**, Mahmut, “Sosyal Ve Kriminal Boyutlarıyla Çocuk Suçluluğu”, *TBB Dergisi*, 72, 2007, ss. 206-233.
- İÇLİ**, Tülin Günşen, *Kriminoloji*, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2004.
- KONGAR**, Emre, *21. Yüzyılda Türkiye*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2008.
- KONGAR**, Emre, *Türkiye Üzerine Araştırmalar*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
- KOYUNCU**, Ahmet, *Kentin Yeni Misafirleri Suriyeliler*, Çizgi Yay., Konya, 2014.
- KÖNİ**, Burhan, “Kriminoloji”, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 11/2, 1956, ss. 76-90.
- MARSHALL**, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara, 2005.
- MUŞ**, Ekrem (ed.), *Kriminoloji Suç Teorileri ve Uygulamalar*, Karınca Yay., Ankara, 2016.
- PÍQUERO**, Alex R. (ed.), *The Handbook of Criminological Theory*, Wiley Blackwell, West Sussex, 2016.
- SİPAHİ**, Esra Banu, *Suç Korkusu: Türkiye Kentlerinde Bir Alan Araştırması*, Çizgi Yay., Konya, 2016.
- SLATTERY**, Matrin, *Sosyolojide Temel Fikirler*, Sentez Yay., Bursa, 2010.
- SOKULLU-AKINCI**, Füsün, *Kriminoloji*, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2002.
- SOYASLAN**, Doğan, *Kriminoloji*, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yay., Ankara, 1998.
- TAYLAN**, Hasan H., *Televizyonla Yetişmek: Televizyon Şiddetinin Etkileri Üzerine Bir Araştırma*, Çizgi Yay., Konya, 2011.
- TOĞÇUOĞLU**, Tuba, “Kriminoloji için Disiplin Çağrısı”, *CHKD*, c. 2, S. 1-2, 2014, ss. 241-268
- TOPRAK**, Ufuk, “Çocuk Suçluluğunun Karakteristik ve Yapısal Özellikleri”, *TBB Dergisi*, 2011 (95), 313-330.
- UNICEF**, *Türkiye’de Çocukların Durumu Raporu* 2011
<http://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/egitim/032.pdf>, (E.T: 29 Mayıs 2019)
- WALLACE**, Ruth A. ve Wolf, Alison, *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*, Doğu Batı Yay. Ankara, 2012.

İLAN VE REKLAM VERGİSİ VE VAKIF ÜNİVERSİTELERİNİN BU VERGİ KARŞISINDAKİ HUKUKİ DURUMU#

Çağrı BAYER*

Özet

1982 Anayasasının 127. maddesinde mahalli (yerel) idarelere vazifeleri ile orantılı olarak gelir kaynakları sağlanması hükmü düzenlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1982 Anayasasından da anlaşılacağı üzere üniter bir devlet yapısına sahip olmasından dolayı belediyelere vergilendirme yetkisi vermemiştir. Ancak çeşitli kanunlarda da görülüşü üzere Anayasanın 127. maddesi gereğı belediyelerin bazı vergi ve harçları tarh ve tahsil yetkileri vardır. Bu mahalli idarelerin gelir kaynaklarından biri olan vergilerin ve harçların çok önemli bir kısmı 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve 1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununda düzenlenmiştir. Belediye Gelirleri Kanununda yer alan vergilerden biri de ilan ve reklam vergisidir. Belediye Gelirleri Kanununda ilan ve reklam vergisinin istisnaları düzenlenmiştir. Ancak bu kanun haricinde başka kanunlarla da istisna veya muafıklar getirilmiştir. Bunlardan biri de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda düzenlenen vakıf üniversitelerinin ilan ve reklam vergisi istisnasıdır.

Anahtar Kelimeler: Vergi Hukuku, Belediye Gelirleri, Belediye Gelirleri Kanunu, İlan ve Reklam Vergisi, Yükseköğretim Kanunu, Vergi İstisna ve Muafıkları.

THE LEGAL STATUS OF PRIVATE UNIVERSITIES ACROSS THE ANNOUNCEMENT AND ADVERTISEMENT TAX

Abstract

The provision of resources commensurate with the task of providing revenue to local governments is regulated in Article 127 of the 1982 Constitution. The Republic of Turkey, the unit as seen from the Constitution because it has a state structure, which is one of the municipalities have not given taxing powers of local governments. However, as in the law, pursuant to Article 127 of the Constitution, Municipalities, certain taxes and fees a relieved and collected it has powers. A significant part of the taxes and fees, one of the revenue sources of local governments, are regulated in the Law on Municipal Revenues No. 2464 and Real Estate Tax Law. Announcement and advertisement tax is one of the taxes regulated by Law on Municipal Revenues. The exceptions and exemptions of Announcement and Advertisement Tax are regulated in Law on Municipal Revenues. However, exceptions and exemptions have been made in other laws except the law. One of them declared the 2547 Higher Education Act and held in private universities is advertising tax exemption.

Keywords: Tax Law, Municipal Revenues Municipal Income Law, announcement and advertisement Tax, Higher Education Law, Tax Exemptions and exceptions.

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 08.05.2019

Makale Kabul Tarihi: 26.06.2019

* Arş. Gör. , Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, (e-posta: cbayer@erbakan.edu.tr), Tel No: 0506 121 82 00),
ORCID ID: 0000-0003-0420-4652.

GİRİŞ

Çalışmamızın konusu, 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 12. ve 16. maddeleri arasında düzenlenmiş olan ilan ve reklam vergisidir.

Çalışmamızın amacı ise belediye gelirlerinden biri olan vergilerin içinde yer alan ilan ve reklam vergisini tanımlamak, bu verginin konusunu, mükellef ve sorumlusunu, tarh ve tahsil usulünü açıklamak ve ilgili Danıştay kararlarıyla birlikte bu verginin istisna ve muafıkları ile tarife ve oranını belirtmektir. Ayrıca ilan ve reklam vergisinin vakıf üniversiteleri açısından hukuki durumunu izah etmek amaçlanmıştır.

Merkezi devlet teşkilatı yanında yerel teşkilatın da bir kısım kamu görevlerini üstlenmesinin daha etkin bir hizmete yol açacağı inancı çoğu ülkede mevcuttur. Elbette bazı kamu görevlerinin merkezi teşkilat dışında yerel teşkilata bırakılması¹, bu yerel teşkilatların gelir kaynaklarına sahip olmasını da mecbur kılar². Mahalli idarelerden biri olan belediyelerin önemli gelir kaynaklarının başında vergiler gelir. Bunlardan biri de ilan ve reklam vergisidir.

I. İLAN VE REKLAM VERGİSİ

A. REKLAMIN TANIMI VE İŞLEVİ

“En geniş anlamıyla reklam, insanları zor kullanmadan belirli düşünüş ve davranışlara sevk etmek üzere onları çeşitli yollardan etkilemektir. Başka anlamıyla mal ve hizmetleri tanıtarak talep yaratma amacını taşıyan paralı bir haber şeklidir”³. Bu tanıma göre reklam; televizyon, gazete, radyo, dergi, vs. araçlar aracılığıyla çeşitli mal ve hizmetlerin, belli bir meblağ karşılığında tanıtılmasıdır⁴.

Reklam aracılığıyla insanların kanaatlerine ve düşünüşlerine etki edebilmek amaçlanır. Dolayısıyla reklamların insan psikolojisini dikkate alması gerekir⁵.

¹ Vergi, resim ve harçların tahsilinin önemli bir bölümü merkezi idare tarafından toplanmasına rağmen yerel yönetimler yani belediyeler vs. tarafından da tahsil edilen gelirler de vardır. Dünyada demokrasinin bir gereği olarak yerel yönetimlere daha fazla gelir aktarmak ve gelir toplama yetkisi vermek yönünde bir eğilim söz konusudur. **ÇEVİK**, Savaş, *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Konya 2014, s. 299.

² **ULUATAM**, Özhan, *Örnekler, Belgeler ve Mahkeme Kararlarıyla Türk Vergi Hukuku*, Ankara 1990, s. 431; **ULUATAM**, Özhan, *Örnekler, Belgeler ve Mahkeme Kararlarıyla Vergi Hukuku Genel Esasları ve Vergiler*, Ankara 1995, s. 491-492.

³ **TOKAY**, Hayri, *İşletme İktisadi II*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1968, s. 252 ve **ÖNEN**, Sacit, Türkiye’de Reklamların Vergilendirilmesi, A.I.T.I.A. (Doçentlik Tezi), Ankara, 1980, s.1’den nakleden: **SAYGILIOĞLU**, Nevzat, “Reklam Harcamaları ve Vergileme Biçimi”, *Vergi Dünyası*, S. 12, 19 82, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/216>, (E.T. 12. 09. 2018).

⁴ <http://blog.reklam.com.tr/genel/reklam-nedir/275/comment-page-1/>, (E.T. 10. 09. 2018).

⁵ **SAYGILIOĞLU**, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/216>, (E.T. 12. 09. 2018).

Genel olarak reklamın beş tane önemli işlevi yerine getirdiği kabul edilir. Bunlar; bilgilendirme, etkileme, hatırlatma ve belirginliğini artırma, değer katma, diğer şirket çabalarını destekleme işlevleridir⁶.

B. REKLAM HARCAMALARININ VERGİLEME KARŞISINDAKİ DURUMU

Çağdaş vergileme anlayışı açısından reklamın vergilendirilmesi konusunda çeşitli görüşler ve oluşumlar gözlenmektedir. Reklam vergisinin yerel bir yükümlülük yani belediye vergisi şeklinde oluşturulması bunlardan bir tanesidir. Diğer görüşlere örnek olarak;

“-İşletme gideri olmaları dolayısıyla, reklamların ayrıca vergiye tabi tutulmaması (F. Almanya’da ve kısmen Anglo-Sakson ülkelerinde olduğu gibi),

-Reklamlarda alınan verginin, damga resmi dışında bağımsız bir vergi olarak organize edilmesi,

- Yeni bir gelişim olarak, reklam ve propaganda masraflarının özel bir işletme vergisine tabi tutulması, veya belirli oranlarda gelir ve kurumlar vergisi konusuna alınması”, gösterilebilir⁷.

Türkiye’de mevcut uygulamada ise, 1 Temmuz 1981 tarihinde yürürlüğe giren 2464 sayılı BGK’nın 105. maddesi ile 1324 sayılı Damga Resmi Kanunu ile aynı kanunun ek ve değişikliklerine ilişkin kanunların ilan ve reklamlara ait hükümleri yürürlükten kaldırmıştır (BGK m. 105, 106). Böylece Türkiye’de ilan ve reklamlar BGK ile bağımsız bir bölüm halinde vergiye tabi tutulmuştur⁸.

Türkiye’de ilan ve reklamların vergilendirilmesine ilişkin diğer bir kanun ise gider vergileri arasında mevcut olan ilan ve reklam hizmetleri vergisiydi (2447 Sayılı kanunun 10. maddesiyle eklenen kısmı). Ancak bu vergi, 3065 sayılı KDVK’nın 61/a. maddesiyle yürürlükten kaldırılmıştır⁹.

⁶ “Reklamın fonksiyonları nelerdir? Reklam işlevselliği nasıl belirlenir?”, <http://www.kurumsalreklamcilik.com/reklam-in-fonksiyonlari-neledir-reklam-islevligi-nasilebelirlenir/>, (E.T. 11. 09. 2018).

⁷ SAYGILIOĞLU, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/216>, (E.T. 13. 01. 2019).

⁸ SAYGILIOĞLU, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/216>, (E.T. 13. 01. 2019).

⁹ “ilan ve reklam vergisi ve haberleşme vergisi gibi vergiler katma değer vergisine tabi değildir. Ancak bu vergilerin katma değer vergisine tabi olan bedelle birlikte müşteriden tahsil edilmeleri halinde bu vergiler de matraha dahil olmaktadır.”, ÖZYER, M. Ali, “Katma Değer Vergisi Matrahına Dahil Olan Vergiler ile Matraha Gitmeyen Vergiler”, *Vergi Dünyası*, S. 230, 2002, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/6632>, (E.T. 12. 10. 2018).

C. VERGİNİN KONUSU

İlan ve reklam vergisinin¹⁰ konusu, belediye sınırları ile mücavir alanlar içinde¹¹ yapılan her türlü ilan ve reklamdır¹².

Belediye sınırı 5393 sayılı Belediye Kanununa göre tespit edilir. Mücavir alan ise 3194 sayılı İmar Kanununun 5. maddesinde “... *imar mevzuatı bakımından belediyelerin kontrol ve mesuliyeti altına verilmiş olan alan...*” şeklinde tanımlanmıştır¹³. Ancak ilan ve reklam vergisinin alınabilmesi için, belediye hizmetlerinin bu mücavir alanlara götürülmesi kural değildir¹⁴. Bu alanlarda belediye hizmet vermiyor olsa dahi bu vergi yine alınacaktır¹⁵.

Büyükşehir belediyesi sınırları içinde bulunan meydan, bulvar, cadde ve ana yollar ve bu alanlara cephesi bulunan üzerindeki her türlü ilan ve reklamların vergileri büyükşehir belediyelerince alınır (5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu, m. 23).

Yukarıda yapılan reklam tanımına benzer şekilde *ilan* kavramından; herhangi bir şeyi, herkese duyurmak için gazetelerde çıkan yazılar, duvarlara, panolara veya radyo, televizyon, internet vasıtasıyla yapılan duyurular anlaşılır¹⁶. TDK, ilanı “*herhangi bir olguyu, bir işi, bir durumu duyurmak için yayımlanan yazılı veya sözlü haber, duyuru, anons*” şeklinde tanımlamıştır¹⁷. İlanın nasıl ve nerelerde yapıldığının vergi alınmasına bir etkisi olmaz. Örneğin ilan veya duyuru, belli yerlere, duvarlara, direklerle yapıştırılabilir ya da yayın organları aracılığıyla görsel biçimde

¹⁰ “İlan ve reklam vergisi belediyelerin gelir kaynaklarındanır. Verginin amacı olan gelir sağlamanın yanında, ilan ve reklamların gözetimine ortam hazırlamak gibi faydası da vardır.”, **KAYAR**, Gökhan, “Belediyelerin Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayretinin Arttırılması İçin Yapılması Gerekenler”, *Vergi Dünyası*, S. 324, 2008, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4756>, (E.T. 10. 12. 2018).

¹¹ “İlan ve reklam vergisi tarhiyatında belediyelerin yetkileri kendi sınırları ve mücavir alanlar içinde yapılan ilan ve reklamlarla sınırlıdır; bu bakımdan kendi yetki sınırları içinde basılmakla birlikte bu yerde dağıtılmayan spor- toto kuponları üzerindeki reklam için tarhiyat yapılması isabetsizdir.”, (Danıştay 9. D. 11.3.1992 Tarih ve E. 1991/2374, K. 1992/796, **ULUATAM**, *Genel Esaslar*, s. 504).

¹² **USTA**, Yusuf, *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 211; **ULUATAM**, *Genel Esasları*, s. 495; **ŞENYÜZ**, Doğan / **YÜCE** Mehmet / **GERÇEK**, Adnan, *Türk Vergi Sistemi*, Bursa, 2014, s. 333; **PEHLİVAN**, Osman, *Vergi Hukuku, (Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi)*, Trabzon 2014, s. 391; **ÇEVİK**, s. 300; **KAYAR**, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4756>, (E.T. 10. 12. 2018); **BAYRAK**, Serbüent, “Seçime Girecek Milletvekili Adaylarının Reklam ve Tanıtım Harcamalarının İlan ve Reklam Vergisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 226, 2007, <http://www.vergisorunlari.com.tr/makale/secime-girecek-milletvekili-adaylarinin-reklam-ve-tanitim-harcamalarinin-ilan-ve-reklam-vergisi-cercevesinde-degerlendirilmesi/2061>, (E. T. 05. 02. 2018).

¹³ **ÜNLÜ**, M. Cengiz / **KORKUSUZ** Mehmet, *Açıklamalı-Uygulamalı Belediye Gelirleri Kanunu*, Ankara, 1996, s. 34.

BDK, m. 104; “Bu Kanunda yer alan Elektrik ve Havagazı Tüketim Vergisi ile Bina, İnşaat, İşyeri Açma İzni, İmar Mevzuatı Gereğince Alınacak Harçların mücavir alanlarda uygulanabilmesi için belediye hizmetlerinin bu mahallere götürülmüş olması şarttır. Bu hükmün uygulanabilmesi için mücavir alanlara götürülmesi gerekli bulunan hizmetlerin kapsa ve niteliği Çevre ve Şehircilik Bakanlığınca tayin ve tespit edilir”.

¹⁵ **PİRLER**, O.B. , *Açıklamalı ve Uygulamalı Belediye Gelirleri Kanunu*, Ankara 1994, Türk Belediyecilik Derneği, Konrad Adenauer Vakfı, Mahalli İdareler Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi, s. 13-14.

¹⁶ **DOĞRUSÖZ**, Bumin, “İlan ve Reklam Vergisi”, *Vergi Dünyası*, S. 14, 1982, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E. T. 15. 06. 2018).

¹⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.561ab0975e1ce4.82308913, (E.T. 11. 09. 2018).

yapılabilir. Sesli veya görüntülü olarak internet, televizyon vs. araçlarla da yapılabilir. Reklamda ilandan farklı olarak ticari veya sınai bir malın tüketiciye tanıtılması gerekir¹⁸.

BGK’da ilan ve reklamın tanımı yapılmamıştır. Bu durum kanımızca verginin kanuniliği ilkesine aykırılık oluşturmaktadır. Örneğin Gelir Vergisi Kanununda gelirin ne olduğu açıklandığı gibi BGK’da da ilan ve reklamın açıklanması ve kapsamının belirtilmesi gerekirdi.

D. İLAN VE REKLAM VERGİSİNDE MÜKELLEF VE SORUMLU

Belediye Gelirleri Kanununda düzenlenen ilan ve reklam vergisinde, mükellef ve sorumlu ayrımı yapıldığından dolayı bu iki kavramı kısaca açıklamada fayda vardır.

Vergi ilişkisinde kural olarak iki taraf vardır. Taraflardan biri, vergi alacaklısı, diğeri mükellef olarak adlandırılan şahıstır. Vergi alacaklısı, merkezi veya mahalli idaredir. Mükellef ise vergi kanunlarına göre kendisine vergi borcu terettüp eden gerçek veya tüzel kişidir (VUK m. 8). Bazı durumlarda verginin ödenmesi bakımından kolaylık sağlamak amacıyla Vergi Usul Kanunu, bu iki taraf arasına farklı bir üçüncü kişiyi dahil etmiştir. Bu kişiye vergi sorumlusu denmektedir. VUK’un 8. maddesine göre vergi sorumlusu, gerçekten mükellef olmamakla birlikte, gerçek mükelleflerle olan bağlantıları dolayısıyla “*verginin ödenmesi bakımından, alacaklı vergi dairesine karşı muhatap olan kişidir*”¹⁹.

“İlan ve reklam vergisinin mükellefi, yurt dışından gönderilen ilan ve reklamlar dahil olmak üzere, ilan ve reklamı kendi adına yapan veya yaptıran gerçek veya tüzel kişilerdir”²⁰. İlan ve reklam işlerini mutad olarak ifa edenler, başkaları adına yaptıkları ilan ve reklamlara ait vergileri mükellefler adına ilgili belediyeye yaptırmaktan sorumludurlar”, (BDK m. 12, 13).

İlan ve reklam işlerini mutad meslek olarak ifa edenler, başkaları adına yaptıkları ilan ve reklamlara ait vergileri ödemekle sorumludurlar, ancak kendi adlarına yaptıkları ilan ve reklamlar için mükellef sayılırlar²¹. Dolayısıyla ilan ve reklamı yaptıranın yurt dışında bulunuyor olması halinde verginin mükellefi yurt içindeki temsilcisi olacaktır. Örneğin bir reklam şirketi, kendi reklamını başka bir reklam şirketi vasıtasıyla yaparsa, bu durumda reklam yaptıran şirket mükellef durumunda olacak, ancak reklamı yapan şirket ise vergi sorumlusu olacaktır. Vergi sorumluları bu sorumluluklarını yerine getirmezse, vergi aslı ve cezalar, VUK’un 8. maddesi gereğince kendilerinden aranır ve vergi sorumluları cezalar ve gecikme zammı dışındaki tutarlar için mükelleflere rücu edebilirler²².

¹⁸ ÜNLÜ / KORKUSUZ, s. 33-34.

¹⁹ DOĞRUSÖZ, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E. T. 15. 02. 2019).

²⁰ USTA, s. 211; ULUATAM, *Genel Esaslar*, s. 495; ŞENYÜZ / YÜCE / GERÇEK, s. 333; PEHLİVAN, s. 391; SAYGILIOĞLU, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/216>, (E.T. 12. 09. 2018).

²¹ Belediye “Gelirleri Kanunu’nda yer alan ilan ve reklam vergisinde bu verginin” yükümlü ve sorumlusu ile ilgili tanımlamalar hatalıdır ve Türk Vergi sisteminin sorumluluğuna ilişkin düzenlemeleriyle çelişmektedir. 13. madde hükmüyle verginin nihai taşıyıcıları yasal yükümlü, yasal yükümlü olması gereken kişiler de sorumlu sayılmışlardır. Bu durum hakların kullanılmasında ve ödevlerin yerine getirilmesinde karışıklığa neden olabilir. 13. madde hükmünün bu doğrultuda değiştirilmesi gerekir, ÖNCEL, Mualla / KUMRULU Ahmet / ÇAĞAN Nami, *Vergi Hukuku*, Ankara 2015, s. 78.

²² UNLU / KORKUSUZ, s. 41.

E. İSTİSNA VE MUAFLIKLAR

Belediye Gelirleri Kanununun 14. maddesinde bentler halinde sıralanan vergiden istisna ve muaf olan ilan ve reklamlar şunlardır:

1- Türk Radyo ve Televizyon Kurumu tarafından yayınlanan ve yapılan ilan ve reklamlar²³,

2- Her türlü gazete, dergi ve kitaplarda yapılan ilan ve reklamlar,

Günümüzde teknoloji çağının sonuçlarından biri olarak birçok işletme, kamu veya özel kurum ve kuruluşlar internetten faydalanmakta ve özellikle internet üzerinden yayın yapan gazete ve dergiler aracılığıyla ilan ve reklamlarını yapmaktadırlar. Kanaatimizce kanun lafzında geçen “*her türlü*” ibaresinden sadece basılı gazete ve dergiler değil, internet ortamındaki gazetede ve dergiler de anlaşılmalıdır. Dolayısıyla herhangi bir mükellef tarafından internet ortamındaki bir gazete veya dergiye verilen ilan ve reklam, verginin konu yönünden şartlarını sağlasa da kanundaki bu hüküm nedeniyle vergiden istisnadır²⁴.

Bu maddenin konulmasında amaç, okuma alışkanlığını yaygınlaştırmak ve haber alma hakkını geliştirmektir²⁵.

3- Gerçek kişilerin ikametgahlarının iç veya dış kapılarına konan ve kimliklerini gösteren levhalar,²⁶

Kişinin adı ve soyadının yanında ticari şirketinin veya işletmenin de adı yazılıysa, kişi, ilan ve reklam vergisi ödemek zorunda kalacaktır. Ancak levhada kişinin ismi yanında ünvanı da varsa, yine vergiye tabi değildir²⁷.

4- İşletmelerin iştilgal veya imal konusu maddelerinin ambalajları üzerinde bulunan ve kendi işlerine ait ilan ve reklamları ile ambalaj muhtevasından olan prospektüs ve tarifnameler²⁸,

²³ Özellikle “TRT tarafından yapılan ilan ve reklamların ve her türlü gazete ve dergi kitaplarda yapılan ilan ve reklamların istisna olmaktan çıkarılması belediyelere büyük vergi gelirleri” sağlayacaktır. **KAYAR**, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4756>, (E.T. 10. 12. 2018).

²⁴ **ÖĞREDİK** Güray, “İnternet Ortamındaki Reklam ve Tanıtım Amaçlı İlanlar ile Web Sitelerine İlan ve Reklam Vergisi Açısından Bakış”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, 2006, <http://www.dengeakademi.com/Files/Article/Guray2006InternetO.pdf>, (E. T. 16. 03. 2018).

²⁵ **ÜNLÜ / KORKUSUZ**, s. 44.

²⁶ Bu levhaların üzerinde buluna yazıların Türkçe veya başka dilde yazılması önemli değildir, **ÜNLÜ / KORKUSUZ**, s. 34; Bu levhaların elle veya başka bir şekilde yazılmasının bir önemi yoktur. **DOĞRUSÖZ**, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E. T. 07. 02. 2019).

²⁷ **ÜNLÜ / KORKUSUZ**, s. 44.

²⁸ İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün 21.09.1982 gün ve 552.407.360 (82)/13293 sayılı Genelgesine göre: “bir kibrit fabrikasının imal ederek piyasaya sattığı kibrit kutuları üzerinde yer alan ve fabrikanın iştilgal ve imal konusu ile bir ilgisi bulunmayan başka firmalara ait ilen ve reklamları 2464 sayılı BGK'nun 14'üncü maddesinin 4'üncü fıkrası içerisinde mütalaa ederek vergi dışı bırakmak mümkün bulunmamaktadır.....Sonuç olarak, kibrit kutularının üzerinde buluna ilan ve reklamların vergi tarifesinin uygulanmasında uyulması gereken esasları gösterir 15 inci madde (a) bendi gereğince beher kibrit kutusu üzerindeki ilan ve reklamın afiş benzerleri olarak mütalaa edilerek yarım metrekaşeye tamamlanması, anılan kanunun 15 inci maddesinin 6 ncı fıkrasında belirtilen nispetlerde ilan ve reklam vergisine tabi tutulması ve 16

Bu istisnanın uygulanması için iki şart gereklidir. Birincisi ilan ve reklamın ilgililerin kendi faaliyet alanları ile ilgili olmasıdır. Diğer şart ise, ilan ve reklamın, ilgilileri imal ettikleri veya satışını yaptıkları malların ambalajları üzerinde bulunmasıdır²⁹.

5- Gerçek veya tüzel kişilere ait işyerlerinin içine veya dışına asılan iş sahibinin kimliği ile işin mahiyetini gösteren ve alanı ½ metrekareyi aşmayan ışiksiz levhalar³⁰ (Alanı ½ metrekareyi aşan levhalar, aşan kısım üzerinden vergiye tabidir),

6- Genel ve katma bütçeli idareler ile il özel idarelerinin, belediyelerin, köylerin ve bunların kuracakları birliklerin ve Posta—Telgraf--Telefon ve T.C.D.D. İşletmelerinin yapacakları her türlü ilan ve reklamlar³¹,

7- Siyasi Partiler Kanununa göre, siyasi partilerin siyasi faaliyet sınırları içinde yapacakları ilan ve reklamlar, (Tabii olarak siyasi partilerin siyasi faaliyet sınırlarını aşan ilan ve reklamları, bu vergiye tabi olacaktır).

8- Altıncı bentte yazılı idarelerle, kooperatifler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından ülke ürünlerinin ve turizmin reklamını yapmak ve herhangi bir ticari ve zirai kuruluşa ait olmamak üzere hazırlanan her türlü levha ve afişlerle aynı kuruluş tarafından Türkiye’de ticaret, sanayi, tarım ve mesleki müesseselerinin isim ve ticaret ünvanları ile ad ve adreslerini ihtiva etmek üzere yayınlanacak kitap, broşür, katalog ve dergiler,

9- Umumi mahallelere reklam amacı ile konulacak sıra, bank ve benzeri gereçler üzerindeki ilan ve reklamlar³²,

10- Sinema ve tiyatroların kendi programlarına ilişkin olarak gösterinin yapıldığı binanın içinde ve dış yüzünde yaptıkları ilan ve reklamlar.

Yukarıda görüldüğü üzere, ilan ve reklam vergisinin kapsamı istisna ve muafiyetlerle çok daraltılmıştır. Bu istisna ve muafiyetler, belediye gelirlerinden olan ilan ve reklam vergisinin verimini önemli ölçüde düşürmüştür³³.

İstisna ve Muafıklar İle İlgili Danıştay Kararlarından Örnekler:

ıncı maddedeki usul ve esaslar çerçevesinde de verginin tarh ve ödenmesi uygun olacaktır.”denilmektedir. , BARUT, Alim, 2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve İlgili Bakanlar Kurulu Kararları Yönetmelikler Tebliğler Genelgeler Mahkeme Kararları, Ankara 1998, s. 8.

²⁹ ÜNLÜ / KORKUSUZ, s. 45.

³⁰ Örneğin ticaret ünvanı, gerçek veya tüzel kişi olan iş sahibinin adını veya işletmenin iştiğal konusunu gösterebilir, ayrıca levhalar ışıklıysa yarım metrekareyi aşmasa bile vergiden istisna tutulmayacaklardır, DOĞRUSÖZ, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E. T. 07. 02. 2019).

³¹ Kanunun bu bendinden anlaşılacağı üzere sayılan kuruluşların hem kendi adlarına hem de başkaları adına yapacakları ilan ve reklamlar, İlan ve Reklam Vergisinden istisna edilmiştir, ÜNLÜ / KORKUSUZ, s. 46.

³² Bu bentteki istisnanın uygulanabilmesi için gerekli iki şart vardır. Birincisi sayılan gereçlerin umurun faydalanmasına sunulmuş olmasıdır. İkinci şart ise, bank, sıra gibi gereçlerin oturma ve dinlenmeye yarıyor olması gerekir. Örneğin halka açık bir sahile konan şemsiyeler, güneşlikler üzerindeki ilan ve reklamlar da vergiye tabidir, ÜNLÜ / KORKUSUZ, s. 47.

³³ ÜNLÜ / KORKUSUZ, s. 44.

- “Tenzilatlı satışlardan dolayı tenzilatlı satışa ilişkin yazı İlan ve Reklam Vergisine tabi değildir”. (Danıştay 9. D. 11.2.1987 Tarih ve E. 1985/786, K. 1987/404).
- “Şirketin pazarladığı malların fiyatlarını da gösteren yayın, katalog olduğundan ilan ve reklam vergisine tabi olduğu hakkında”. (Danıştay 9. D. 16.1.1997 Tarih ve E. 1995/2336, K. 1997/198).
- “Türk Telekom a.y. Kamu iktisadi kuruluş olduğundan 2464 sayılı kanununun 14/6. Maddesi uyarınca ilan ve reklam vergisine tabi tutulamaz”. (Danıştay 9. D. 13.4.1999 Tarih ve E. 1998/1495, K. 1999/1419).
- “gazetesi ile birlikte dağıtılan ürünlerinin tanıtımına ilişkin ilan ve reklamların 2464 Sayılı Yasanın 14/2 maddesi uyarınca ilan ve reklam vergisinden muaf olduğu hakkında”. (Danıştay 9. D. 24.11.1993 Tarih ve E. 1994/1032, K. 1994/5048).
- “Kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından ülke ürünlerinin, reklamını yapmak ve herhangi bir ticari ve sınai kuruluşa ait olmamak üzere hazırlanan her tür levha, afiş, kitap vb. ilan ve reklam vergisinden muaf olduğu hakkında”. (Danıştay 9. D. 18.9.1992 Tarih ve E. 1991/2674, K. 1992/1873).
- “Taşımacılar ticari unvanlarını uluslararası taşımalarda kullanacakları bütün taşıtların yan ve arka karasörü üzerine yazdırmak zorunda olup, bunlar nedeniyle ilan ve reklam vergisi söz konusu olamaz”. (Danıştay 9. D. 23.1.1997 Tarih ve E. 1995/3927, K. 1997/250).
- “Bir kooperatif birliğine ait depoya asılan levhada, Birliğin ünvanının belirtilmiş olmasının, ortaklara ait ürünlerin daha iyi şartlarda muhafaza edilerek, ürünlerin tanıtım ve sürümünü yapmak amacıyla yönelik olduğu, reklamını yapıcı nitelikte bulunduğundan, ilân ve reklâm vergisinden muaf tutulması gerektiği hakkında”. (Danıştay 9. D. 12.10.1987 Tarih ve E. 1986/3856, K. 1987/2720).
- “İlan ve reklam vergisinden özel televizyonlarda yayınlanan ilan ve reklamlar da muaf oldukları hakkında”. (Danıştay 9. D. 16.12.1993 Tarih ve E. 1993/1517, K. 1993/5139).
- “Ptt'nin kendi adına ya da başkaları için yapacağı ilan ve reklamlar ilan ve reklam vergisine tabi olmadığı hakkında”. (Danıştay 9. D. 15.1.1993 Tarih ve E. 1992/140, K. 1993/5).
- “Siyasi partilerin siyasi faaliyet sınırları içinde yapacakları ilan ve reklamlar, ilan ve reklam vergilerinden muaf olduğu hakkında”. (Danıştay 9. D. 07.01.1997 Tarih ve E. 1995/3118, K. 1997/8).
- “Belediye sınırları ile mücavir alanları içinde yapılan her türlü ilan ve reklam, ilan ve reklam vergisine tabidir. Her türlü gazete, dergi ve kitaplarda yapılan ilan ve reklamlardan vergi alınmaz; ilan ve reklam amacıyla dağıtılan broşür, katalog, duvar ve cep takvimleri, biblolar ve benzerlerinin her biri için tarifesine göre ilan ve reklam vergisi alınır”. (Danıştay VDDGK. 06.05.2015 Tarih ve E. 2015/153, K. 2015/225).
- “İnsert tabir edilen reklamların ilan ve reklam vergisinden istisna olduğu hakkında”. (Danıştay 9. D. 15.5.1997 Tarih ve E. 1996/4037, K. 1997/1608).
- “Fabrika binası önündeki bayrak direğinde asılı bulunan ve firmanın amblemini taşıyan filamanın ilan ve reklam vergisine tabi tutulması gerekir”. (Danıştay 9. D. 10.3.1987 Tarih ve E. 1985/1706, K. 1987/725).

- “Mağazada paketleme için kullanılan naylon poşet çantalar üzerinde yazılı ve işletmeyi tanıtıcı işaretlerin reklam vergisi kapsamına girmez”. (Danıştay 9. D. 23.2.1988 Tarih ve E. 1987/669, K. 1988/649).
- “İşletmelerin iştegal ve imal konusu maddelerinin ambalajları üzerinde olan prospektüs ve tarifnamelerden ilan ve reklam vergisi alınmaz”. (Danıştay 9.D. 28.05.1997 Tarih ve E. 1996/208, K. 1997/1818).
- “Mevsim sonlarında belli sürelerde ticaret odasından alınan izin ile yapılmakta olan tenzilatlı satırlara ilişkin olarak vitrin camlarına yazılan yazıların ilan ve reklam niteliği taşımaz”. (Danıştay 9. D. 23.2.1988 Tarih ve E. 1987/1196, K. 1988/652).
- “Yayının, yükümlü şirketin pazarladığı malların ve eşyaların fiyatlarını da belirtmek suretiyle tamamen reklama yönelik olduğu, siyasa, yazın, teknik gibi sanat ve bilimle ilgili konuları inceleyen bir dergi niteliğinde bulunmadığı ve tamamen katalog tanımına uyduğu anlaşıldığından, söz konusu yayının ilan ve reklam vergisine tabi tutulmasında isabetsizlik yoktur”. (Danıştay 9. D. 02.02.1999 Tarih ve E. 1998/403, K. 1999/323).
- “Akaryakıt istasyonlarının önündeki direklere asılı olan ve firmanın amblemini taşımayan yazısız renkli flamalar nedeniyle ilan ve reklam vergisi salınamaz”. (Danıştay 9. D. 4.4.1989 Tarih ve E. 1988/419, K. 1989/1040).
- “Kredi kartı hizmetlerinin tanıtılmasına ilişkin (Bankamatikten Yararlanırken) isimli broşürler, bankamatik kartının kullanılmasına ilişkin olarak para yatırma, çekme havale vb. banka hizmetlerinden nasıl yararlanılacağını açıklayan kullanma kılavuzu niteliğinde olduğundan 2464 sayılı Kanunun [12. maddesi](#) kapsamında düşünülerek ilan ve Reklam Vergisine tabi tutulamayacağı hakkında”, (Danıştay 9.D. 13.9.1994 Tarih ve E. 1994/351, K. 1994/3352).
- “Özel televizyon kanallarında yayınlanan reklamların, İlan ve Reklam Vergisine tabi olmadığı hakkında”. (Danıştay 9. D. 16.12.1993 Tarih ve E. 1993/1517, K. 1993/5139).
- “Üzerinde yükümlü firmanın isim ve amblemi bulunan ve ücret karşılığı satılan kibritler ilan ve reklam vergisine tabi değildir”. (Danıştay 9. D. 26.4.1994 Tarih ve E. 1993/3062, K. 1994/2011)³⁴.

F. İLAN VE REKLAM VERGİSİNİN TARH USULÜ

Tarh işlemi ya da verginin tarhı “vergi alacağıın kanunlarda gösterilen matrah ve nispetler üzerinden vergi dairesi üzerinden hesaplanarak bu alacağı miktar itibariyle tespit eden idari işlemdir.” şeklinde tanımlanmıştır (VUK m. 20).

İlan ve reklam vergisinde tarh usulü, beyana dayanan tarhtır³⁵. Vergiye tabi ilan ve reklamlarda, ilan ve reklam işinin mükellefçe yapılması halinde, **ilan ve reklam işinin yapılmasından önce**³⁶ mükellef tarafından, ilan ve reklam işinin bu işi mutat meslek olarak ifa edenler tarafından yapılması halinde ilan ve reklam işini yapanlarca ilan ve reklamın yapıldığı ayı

³⁴ <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, (E. T. 12. 09. 2018); **BARUT**, s. 10-15.

³⁵ Vergilendirme işlemlerinde uygulanan diğer tarh usulleri için bkz. **ÖNCEL / KUMRULU / ÇAĞAN**, s. 95-99.

³⁶ Burada şu hususa dikkat edilmelidir ki, beyanname umumun dikkatine sunulmadan önce verilmiş olmalıdır. Bu süreye uyulmaması halinde mükellefe ceza kesilebilir. **ÜNLÜ / KORKUSUZ**, s. 61.

takip eden ayın 20'nci günü akşamına kadar verilecek beyanname üzerine, tarh ve tahakkuk ettirilir³⁷ (BGK m. 16).

İlan ve reklamlarda beyannameler, vergi tarifesinin, 1. 2. 3. 4. 5. ve 6'ncı bentlerinde yazılı ilan ve reklamlarda bunların yayınlandığı, dağıtıldığı veya teşhir edildiği mahallin belediyesine verilir³⁸. İlan ve reklamın yapıldığı yerler, birden fazla belediye sınırları içerisindeyse ve aynı anda yapılıyorsa, her belediyeye ayrı ayrı beyanname verilmesi ve verginin ödenmesi gerekir. İlan ve reklamın yapıldığı mahalin, başka bir belediye sınırları dahil edilmesi durumunda veya belediyenin büyükşehir belediyesine dönüşmesi durumunda yeniden beyanname verilmesi gerekir³⁹.

İlan ve reklam vergisi beyanname verme süresi içinde ödenir. Şu kadar ki, belediye meclisleri vergi tarifesinin 1, 2 ve 4'üncü maddelerinde yazılı ilan ve reklamlara ait vergileri, yılı içinde, iki eşit taksitte almaya yetkilidirler⁴⁰. İlan ve reklam vergisinin ödendiğinin belgelendirilmesi yönünden ilgili belediyeler gerekli usulleri ihdas edebilirler (BGK m. 16).

İlan ve reklam vergisi beyanı ve beyannamesinin şekli, içeriği ve beyan usulü ile ilgili hususları düzenleyen 41 seri nolu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği 28.02.2012 tarihli resmi gazetede yayınlanmıştır. Bu genel tebliğ ile 6 sıra nolu Belediye Gelirleri Kanunu Genel Tebliği ekinde yer alan beyanname yürürlükten kaldırılmış ve 28.02.2012 tarihinden itibaren 41 seri nolu genel tebliğin ekinde yer alan beyannamenin kullanılacağı düzenlenmiştir.

Genel tebliğ hükümlerine göre ilan ve reklam vergisi mükelleflerinden beyanname dışında kimlik fotokopisi, kira kontratı, vergi dairelerince düzenlenen yoklama fişi, vergi levhası, ticaret sicil gazetesi veya başkaca bir belge talep edilmeyecektir. Mükelleflerin beyannamede belirttikleri bilgilere göre bu verginin tarh, tahakkuk ve tahsilinin yapılması gerekmektedir.

Yine tebliğ hükmüne göre, belediyelerce, ilan ve reklâm vergisi işlemlerinde mükellefler tarafından beyan edilen hususların teyidinin, mükelleflerden belge istenmeden ilgili kurum ve kuruluşlardan yapılması gerekmektedir. Bu bağlamda belediyelerce, mükelleflere ait kimlik bilgileri, İçişleri Bakanlığı Kimlik Paylaşım Sistemi üzerinden, işyerlerinde çalışan işçi sayısına ilişkin bilgilerin ise Sosyal Güvenlik Kurumundan elektronik ortamda sağlanması mümkün olabilecektir. Gerekli görülmesi halinde mükelleflerin vergi levhası bilgileri Gelir İdaresi Başkanlığının kurumsal internet sayfası üzerinden e-vergi levhası sorgulamasıyla, ticaret sicil bilgileri ise ticaret sicil gazetesi sorgulamasıyla teyit edilebilecektir.

³⁷ “İlan ve Reklam Vergisi, kanunda öngörülen sürelerde beyan edilerek tarh ve tahakkuk ettirilip beyanname verme süresi içinde ödenmektedir. Söz konusu vergi, bu şekilde yapılan beyan esas alınarak süreklilik arzeden ilan ve reklamlar için ayrıca yeniden beyanname verilmeksizin (değişiklik beyanları hariç) her yıl Ocak ayı itibariyle tarh edildiğine göre beyana aykırı reklamın kapladığı alanın yüzölçümü küçültüldüğü takdirde bir terkin veya iade yapılması mümkün bulunmamaktadır.”, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün 2.10.1990 gün ve B. ve M.A.D. 531. (90) / 40923 sayılı Genelgesi, **BARUT**, s. 9-10.

³⁸ İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü'nün 2.10.1990 gün ve B. Ve M.A.D.531.(90) / 40923 sayılı genelgesinde bu hükme göre (BGK m. 16), “Reklam mahalli ve reklamın yüzölçümünde bir değişiklik yapılmadan sadece reklam panosu ve ibarelerinde (harfi şekil ve renklerinde) değişiklik yapılması yeni bir reklam sayılmayıp, yeni bir vergi doğurmayacaktır.”, **BARUT**, s. 9.

³⁹ **ÜNLÜ / KORKUSUZ**, s. 61-62.

⁴⁰ **ŞENYÜZ / YÜCE / GERÇEK**, s. 335; **BAYKARA**, Bekir, “Belediye Vergi Gelirlerinin Tarh Usulü”, *Vergi Dünyası*, S. 296, 2006, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/3177>, (E.T. 05.02.2019).

Ayrıca, belediyeler mükelleflerin işe başlama, adres değiştirme ve işyeri kapatmalarına ilişkin bilgileri vergi dairelerinden talep etmeleri durumunda, vergi dairelerince söz konusu bilgiler yazılı veya elektronik ortamda verilebilecektir.

Belediyeler, vergisel işlemlerde öncelikle kendi hizmet birimlerindeki kayıtlarında bulunan bilgi ve belgelerden faydalanacaklar ve gerek duymaları halinde beyanname ve bildirimlerin kontrolü amacıyla yerinde yoklama ve tespit yapacaklardır⁴¹.

G. İLAN VE REKLAM VERGİSİNİN TAHSİL USULÜ

Belediye alacaklarının önemli bir çoğunluğu 21.07.1953 tarihli ve 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsili Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre tahsil olunur. Bu kanunun 1. ve 2. maddelerinde hangi alacakların AATUHK'a göre tahsil edileceği belirtilmiştir. Belediyelerin bu kanun dışındaki alacakları 1932 tarihli ve 2004 sayılı İcra ve İflas Kanununa⁴² göre tahsil edilir⁴³.

6183 Sayılı kanunun 1. maddesine göre, kanunun kapsamı, devlete, belediyelere, il özel idarelerine ait vergi, resim, harç, ceza tahkik ve takiplerine ait muhakeme masrafı, vergi cezası, para cezası gibi asli, gecikme zammı, faiz gibi fer'i amme alacaklarıdır.

Yukarıda saydıklarımız dışında kalan ve özel kanunlarla 6183 sayılı kanuna tabi olduğu belirtilmiş olan alacaklar da kanun kapsamındadır. Belediye Gelirleri Kanununda düzenlenmiş her türlü vergi, harç vb. alacaklar, kanunun 98. maddesine göre⁴⁴ 6183 sayılı kanuna tabidir. Ancak BGK'nın 98. maddesinde bunu belirtmese bile bu gelirler, yukarıda kapsamını belirttiğimiz üzere yine 6183 sayılı kanunun 1. maddesi kapsamına dahildir⁴⁵. Dolayısıyla ilan ve reklam vergisinin tahsilinde 6183 sayılı AATUHK uygulanacaktır.

Belediyelerin kamu gelirleri, dolayısıyla ilan ve reklam vergisi, kendi tahsil daireleri tarafından 6183 sayılı kanuna göre yapılır. Kanunun 4. maddesine⁴⁶ göre belediyelerin bu kanunu uygulayacak memurları ve bunların görevleri, kanun, tüzük ve yönetmeliklerle belirlenir. Belediyelerde Gelir Şube Müdürü, Belediye Hesap İşleri Müdürü veya Muhasebeci ünvanlı makamlardan hangisi varsa vergi dairesi müdürü sıfat ve yetkisine sahiptir (BGK m. 102). Bu yetkililerin başında olan birim, 6183 sayılı kanunu uygulamakla görevlidir. Dolayısıyla bu birim,

[http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120228.htm](http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120228.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120228.htm) &main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120228.htm, (E. T. 15.03.2018).

⁴² "6183 sayılı kanunda boşluk bulunması durumunda İcra ve İflas Kanunu hükümlerini kendiliğinden uygulanmaz, açık atıf yapılması halinde İcra ve İflas Kanunu hükümlerine gidilebilir. Açık atıf yoksa, 6183 sayılı yasa hükümlerinin uygulanmasını içtihat geliştirecektir", ÖNCEL / KUMRULU / ÇAĞAN, s. 159.

⁴³ BAYKARA, Bekir, "Belediye Gelirlerinin Tahsil Usulü", *Vergi Dünyası*, S. 301, 2007, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4450>, (E.T. 05.01.2019).

⁴⁴ BGK m. 98: "Bu kanunda aksine hüküm bulunmayan hallerde, bu kanuna göre alınacak vergi, harç ve katılma payları hakkında 213 sayılı Vergi Usul Kanunu ile 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun ve bunların ek ve tadilleri hükümleri uygulanır."

⁴⁵ BAYKARA, Tahsil, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4450>, (E.T. 05.01.2019).

⁴⁶ AATUHK m. 4: "Amme idarelerinin bu Kanunu tatbika salahiyyetli, memurlarının vazifelerini teşkilat ve vazife kanunları veya bu konu ile ilgili diğer kanun ve nizamname ve talimatnameler, mesuliyetlerini de; mesuliyeti tesis eden kanunlar tayin eder."

verginin tahsilatını yapacak, ödenmeyen vergiler için ödeme emri gönderecek, yine de tahsilat yapamazsa cebren takibe gidecektir⁴⁷.

6183 sayılı kanuna göre ödeme emrini alan kişi, ilk olarak borcunu tamamen veya kısmen ödeme seçeneğini kullanabilir. Ödenen miktar kadar, borç sona erecektir. Kendisine ödeme emri gönderilen kişi, 15 gün içinde⁴⁸ vergi mahkemesinde dava açabilir veya dava açmaz ise mal bildiriminde bulunmak mecburiyetindedir. 6183 Sayılı kanunda mal bildirimini ve mal bildiriminde bulunmamanın sonuçları 59. ve 60. maddelerde düzenlenmiştir. Ödeme emrine karşı dava açılmamışsa ve dava açılmış olsa bile yürütmeyi durdurma kararı verilmemişse, vergi borçlusuna karşı haciz işlemlerine başlanır⁴⁹. Borçlunun, mal bildiriminde gösterilen veya tahsil dairesince tespit edilen borçlu veya üçüncü şahıslar elindeki taşınır malları ile taşınmaz mallarından, alacak ve haklarından, kamu alacağına yetecek miktarı tahsil dairesince haczolunur (AATUHK m. 62).

H. TARİFE VE UYGULANMASI

İlan ve reklam vergisi 15. maddede gösterilen tarifeye göre alınır.

1- Dükkan, ticari ve sınai müessese ve serbest meslek erbabınca çeşitli yerlere asılan ve takılan her çeşit levha, yazı ve resim gibi sabit bütün ilan ve reklamların beher metrekaresinden **yıllık olarak**; en az 20, en çok 100 TL alınır⁵⁰.

2- Motorlu taşıt araçlarının içine veya dışına konulan ilan ve reklamların beher metrekaresinden **yıllık olarak**; en az 8, en çok 40 TL alınır⁵¹.

3- Cadde, sokak ve yaya kaldırımlar üzerine gerileni binaların cephe ve yanlarına asılan bez veya sair maddeler vasıtasıyla yapılan geçici mahiyetteki ilan ve reklamların metrekaresinden **haftalık** olarak; en az 2, en çok 10 TL alınır.

4- Işıklı / projeksiyonlu⁵² ilan ve reklamlardan her metrekare için **yıllık** en az 30, en çok 150 TL alınır.

5- İlan ve reklam amacıyla dağıtılan broşür, katalog, duvar ve cep takvimleri, biblolar veya benzerlerinin her biri için; en az 0.01, en çok 0.25 TL alınır.

⁴⁷ **BAYKARA**, *Tahsil*, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4450>, (E.T. 05.01.2019).

⁴⁸ “28/11/2017 tarihli ve 7061 sayılı Kanunun 9 uncu maddesi ile bu fıkrafta yer alan (7) ibaresi (15) olarak değiştirilmiş olup aynı Kanunun 123 üncü maddesi uyarınca söz konusu değişiklik 1/1/2018 tarihinde yürürlüğe girmiştir”.

⁴⁹ **BAYKARA**, *Tahsil*, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4450>, (E.T. 05.01.2019).

⁵⁰ Doğal olarak sayılan çeşitli yerlerin ilan ve reklam sahibinin mülkiyetinde bulunan gerekmez. Vergilendirme için yeterli şart, ilan ve reklamın umumun bilgi ve gözetimine sunulmuş olmasıdır, **ÜNLÜ / KORKUSUZ**, s. 55.

⁵¹ Motorlu taşıt deyiminden her türlü kara, deniz, demiryolu ve hava taşıtlarının anlaşılması gerekir.

⁵² İçeriği tam olarak bilinmese de ışıklı veya projeksiyonlu ilan ve reklamlara örnek olarak billboardlar, tabelalar vb. araçlar gösterilebilir.

6- Mahiyeti ne olursa olsun yapıştırılacak çeşitli afişler ve benzerlerinin beherinin metrekaresinden; en az 0.02, en çok 0.50 TL alınır⁵³.

Metrekare üzerinden yapılan hesaplamalarda, yarım metrekareye kadar olan kesirler yarım metrekareye, yarım metrekareyi aşanlar ise tam metrekareye tamamlanır. Herhangi bir yüzeye yazılmak, takılmak veya çizilmek suretiyle yapılan ilan ve reklamlarda yazı ve resimlerin kapladığı alanın yüzölçümü esas alınır.⁵⁴ Çok cepheli ilan ve reklamlarda metrekare hesabı her cephe için ayrı ayrı nazara alınır⁵⁵. (BGK m. 15/a-b-c).

Yukarıda saydığımız vergi tarifelerinin 1, 2 ve 4'üncü bentlerinde belirtilen ilan ve reklamların süresi 6 aydan; 3'üncü bendinde belirtilen ilan ve reklamın süresi 1 haftadan az olursa vergi miktarının yarısı alınır. Altı ayı geçen süreler 1 yıl, hafta kesirleri de tam hafta sayılır⁵⁶ (BGK m. 15/d).

Yine yukarıda saydığımız, vergi tarifesinin 5 ve 6'ncı bentlerinde yer alan ve çok nüsha olarak basılan ilan ve reklamlar üzerinde basımevinin ticari ünvanı, adresi ve kaç nüsha olarak basılacağı ayrıca belirtilir (BDK m. 15/e).

Tarife ve Uygulaması İle İlgili Danıştay Kararlarından Örnekler:

- “Herhangi bir yüzeye yazılmak veya çizilmek suretiyle yapılan ilan ve reklamlarda, yazı ve resimlerin kapladığı alanın yüzölçümünün İlan ve Reklam Vergisine esas alınmasını gerektirdiği hakkında”. (Danıştay 9. D. 27.12.1985 Tarih ve E. 1983/4047, K. 27.12.1985).
- “İlan veya reklamın panoda kalma süresinin 6 aydan az olması halinde tarifede yer alan ücretin yarısının tahsil edileceği hk”. (Danıştay 26.1.2005 Tarih ve E. 2004/175, K. 2005/19).
- “İşyerine konulan ve teşhir edilen reklam vasıtası masa örtüsü ve Buzdolabı nedeniyle mi üzerinden yapılan hesaplama göre tarhedilen ilan reklam vergisi yasaya uygun olduğu hakkında”. (Danıştay 9. D. 19.10.1995 Tarih ve E. 1994/4356, K.1995/2624).
- “İlan ve reklam vergisinin en az ve en çok hadlerini belirleme yetkisinin Bakanlar Kuruluna ait olduğu, belediye meclisince belirlenen tarifeler esas alınarak bu hadlerin üzerinde tarhiyat yapılamayacağı hk”. (Danıştay 9.D. 3.2.2005 Tarih ve E. 2003/425, K. 2005/127).
- “Ziraat Bankası tarafından mefruşat olarak kullanılan perdenin dokunuşunu sırasında anılan banka ambleminin konulmuş olması yasada amaçlanan reklam olmadığından, perdenin metrekaresi üzerinden vergi salınamayacağı hakkında”. (Danıştay 9. D. 3.6.1985 Tarih ve E. 193/5112, K. 1985/918).

⁵³ 15. maddede yer alan maktu harç ve tarifeye ilgili olarak 18/2/2014 tarihli ve 28917 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 10/2/2014 tarihli ve 2014/5896 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı Ekinde belediye gruplarıyla itibariyle yeni tarife açıklanmıştır.

⁵⁴ “Reklamın kapladığı alanın yüzölçümü büyütüldüğü takdirde, büyütüldüğü tarihten itibaren, ilave ek bir vergi doğacağından, büyütülen miktara isabet eden tutar kadar vergi tarh edilecektir.”, İçişleri Bakanlığı Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü’nün 2.10.1990 gün ve B. Ve M.A.D. 531. (90) / 40923, sayılı genelgesi, **BARUT**, s. 9.

⁵⁵ Ancak 1 nolu bentte, muafiyet ve istisnalar kısmında bahsedildiği üzere tanıtmaya amacıyla yapılan ilanlarda, yarım metrekareye kadar olan muafiyete dikkat etmek gerekir, **DOĞRUSÖZ**, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E. T. 07. 01. 2019).

⁵⁶ Bu kanun “maddesi 6,5 aylık reklam ile 12 aya yakın süren bir reklamın aynı vergiye tabi” olması açısından eleştirilebilir. **DOĞRUSÖZ**, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E. T. 06. 03. 2019).

- “2464 sayılı Kanununun 14. maddesine göre, ışısız levhaların ½ metrekare’yi aşan kısmının vergiye tabi tutulacağı hakkında”. (Danıştay 9. D. 14.10.1986 Tarih ve E. 1984/990, K. 1986/2668).
- “Yükümlünün, ışıklı ilan ve reklam levhalarındaki ışık tertibatının söküldüğü, bu nedenle, bu nedenle vergilendirmenin ışısız tarifeye göre, yapılması yolundaki iddiaları, tahakkuk üzerine vergi mahkemesinde incelenmesi gereken hukuki bir ihtilaf olup, düzeltme ve şikayet yoluyla açılan davada, bu iddiaların incelenmesine olanak yoktur”. (Danıştay 9. D. 31.1.1989 Tarih ve E. 1988/396, K.1989/318).
- “Cadde sokak ve yaya kaldırımları üzerine getiren, binaların cephe ve yanlarına asılan bez ve sair maddeler vasıtasıyla yapılan geçici mahiyetteki ilan ve reklamların metrekaresinden haftalık olarak en az 5.000 en çok 25.000 lira ilan ve reklam vergisi alınır”. (Danıştay 9.D. 10.11.1999 Tarih ve E. 1998/4650, K. 1999/4059)⁵⁷.

II. VAKIF ÜNİVERSİTELERİN İLAN VE REKLAM VERGİSİ AÇISINDAN DURUMU

1982 Anayasasının 33. maddesinde dernek kurma hürriyeti düzenlenmiştir. Bu maddenin son fıkrasında bu madde hükümlerinin vakıflar için de uygulanacağı hüküm altına alınmıştır⁵⁸. Buna göre; “herkes önceden izin almaksızın dernek veya vakıf kurma veya bunlara üye olma ya da üyelikten çıkma hürriyetine sahiptir. Hiç kimse bir derneğe ye olmaya ve dernekte üye kalmaya zorlanamaz. Dernek veya vakıf kurma hürriyeti, ancak, milli güvenlik, kamu düzeni, suç işlenmesinin önlenmesi, genel sağlık ve genel ahlak ile başkalarının hürriyetlerinin korunması sebepleriyle ve kanunla sınırlanabilir”.

Vakıf üniversiteleri, ülkemizde Anayasanın verdiği yetkiye dayanarak kanunla kurulmaktadır⁵⁹. Vakıflar tarafından kurulan üniversitelerin anayasal temeli 1982 Anayasasının 130. maddesine dayanmaktadır. Bu maddeye göre vakıf üniversiteleri, kanunda gösterilen usul ve esaslara göre, kazanç amacına yönelik olmama şartı ile vakıflar tarafından kurulur ve devletin gözetim ve denetimine tabidir. Vakıflar tarafından kurulan yükseköğretim kurumları (özel üniversiteler), mali ve idari konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tabidir.

Vakıf üniversitelerinin, devlet tarafından kurulan üniversitelerden farkı, vakıf üniversitelerinin kuruluşunu bir vakfın başlatmış olmasıdır⁶⁰. Vakıf üniversiteleri de devlet eliyle kurulan üniversiteler gibi kamu tüzel kişisidir.

Yukarıda açıkladığımız üzere 2464 sayılı BGK’nın 12. maddesine göre belediye sınırları ve mücavir alanları içinde yapılan her türlü ilan ve reklam, ilan ve reklam vergisinin konusunu oluşturmaktadır. BGK’nın 13. maddesine göre ise, ilan ve reklam vergisinin mükellefi, yurt dışından gönderilen ilan ve reklamlar dahil olmak üzere, ilan ve reklamı kendi adına yapan yaptıran gerçek

⁵⁷ <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, (E.T. 12. 09. 2018).

⁵⁸ ŞAKAR YİĞİT, Ayşe, *Vergi Hukuku Açısından Vakıf Üniversiteleri*, İstanbul 2011, s. 56.

⁵⁹ SÖYLER, İlhami, “Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları”, *Maliye Dergisi*, S. 154, 2008, s. 63.

⁶⁰ ŞAKAR YİĞİT, s. 58-59.

veya tüzel kişilerdir. Yine ilan ve reklam işini mutad meslek olarak ifa edenler, başkaları adına yaptıkları ilan ve reklamlara ait vergileri mükellefler adına ilgili belediyeye yatırmaktan sorumludurlar⁶¹. BGK'nın 14. maddesinde ilan ve reklam vergisi ile ilgili istisna ve muafıklar düzenlenmiştir. Yukarıda ayrıntılı olarak belirtildiği üzere bu maddede sayılan kurumlar arasında vakıf üniversiteleri bulunmamaktadır. Ancak BGK da bu konuda hüküm bulunmaması, başka kanunlarla vakıf üniversitelerinin vergilendirilmesiyle ilgili istisna ve muafıklar getirilmesine engel değildir.

Yükseköğretim üst kuruluşlarını, bütün yükseköğretim kurumlarını, bağlı birimlerini ve bunlarla ilgili faaliyet ve esasları düzenleyen 2547 sayılı, 4.11.1981 yayım tarihli Yükseköğretim Kanununun 56. maddesinin (a) fıkrasına göre yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı kuruluşlara yapılacak her türlü bağış ve vasiyetler, vergi, resim, damga resmi ve harçlardan muafır. Yine 56. maddenin (b) fıkrasına göre üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri genel bütçeye dahil kamu kurum ve kuruluşlarına tanınan mali muafiyetler, istisnalar ve diğer mali kolaylıklardan aynen yararlanırlar. Ayrıca aynı kanunun Ek 7. maddesine göre vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumları, bu kanunun 56'ncı maddesinde yer alan mali kolaylıklardan, muafiyetlerden ve istisnalardan aynen istifade ederler ve bunlar emlak vergisinden muaf tutulurlar. Yükseköğretim Kanununun bu hükümleri uyarınca vakıf üniversiteleri ilan ve reklam vergisinden istisnadırlar.

Türkiye'de vergi mevzuatı çoğu kez bu işle uğraşanların bile tam anlamayacakları ölçüde karmaşık niteliktedir. Bu anlayışın bir neticesi olarak VUK'un 369'uncu maddesi, yetkili makamların, mükellefin kendisine yazı ile yanlış açıklama ve görüş vermiş olmaları veya bir hükmün uygulama tarzına ilişkin bir içtihadın değişmiş olması halinde, bu duruma uygun davranan mükellefe vergi cezası kesilmeyeceğini hükme bağlamıştır. VUK'un 413'üncü maddesi de benzer düzenlemeler getirmiştir⁶². Maddeye göre mükellefler, Gelir İdaresi Başkanlığından veya bu hususta yetkili kıldığı makamlardan, vergi durumları ve uygulaması bakımından şüpheli ve tereddütlü gördükleri hususlar hakkında yazı ve görüş isteyebilirler. Mükelleflerin bu yazılı görüşlere uygun hareket etmeleri durumunda bu hareketleri bir vergi cezasını gerektirse dahi, mükelleflere ceza kesilmeyecektir.

VUK'un 413. maddesine göre Gelir İdaresi Başkanlığı, kendisinden istenecek görüşü özelge ile cevaplandırabileceği gibi, aynı durumda olan tüm mükellefler bakımından uygulamaya yön vermek ve açıklık getirmek üzere sirküler de yayımlayabilir. Sirküler ve özelgenin tanımı Mükelleflerin İzahat Taleplerinin Cevaplandırılmasına Dair Yönetmelikte tanımlanmıştır⁶³. Sirküler

⁶¹ ŞAKAR YİĞİT, s. 207.

⁶² ÜSTÜN, Ümit Süleyman, "Son Kanuni Değişiklikler Çerçevesinde Özelge ve Sirkülerin Vergi Hukukundaki Yeri", *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.VII, S.1-2, 2012, s. 190-191.

⁶³ 28.08.2010 tarihli ve 27686 sayılı yönetmeliğin 3. maddesine göre özelge, "Mükelleflerin ve vergi sorumlularının vergi durumları ve vergi uygulaması bakımından, kendilerince açık olmayan ve tereddüt ettikleri konular hakkında yazılı olarak açıklama talebinde bulunmaları üzerine yetkili makamlarca kendilerine verilen yazılı görüş" olarak tanımlanmıştır. Yine Yönetmeliğin aynı maddesine göre sirküler, "Vergi durumları ve vergi uygulaması bakımından açık olmayan ve tereddüt edilen konular hakkında aynı durumda olan tüm mükellef ve vergi sorumluları için uygulamaya yön vermek ve açıklık getirmek üzere Gelir İdaresi Başkanlığına yayımlanan görüş" şeklinde tanımı yapılmıştır, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100828-8.htm>, (E.T. 08. 10. 2018).

ve özeldeler, Gelir İdaresi Başkanlığı bünyesinde, Gelir İdaresi Başkanı veya tevkil edeceği bir başkan yardımcısının başkanlığında en az üç daire başkanından oluşan bir komisyon tarafından oluşturulur.

Aşağıda vakıf üniversitelerinin ilan ve reklam vergisinden muaf olup olmadığı hakkında istenen izahatlar sonucu verilen cevaplandırmalara (özeldeler) örnek verilmiştir.

1.) İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı tarafından verilen, 12.10.2011 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.18.01-007.01-1797 sayılı özeldge:

“İlgide kayıtlı özeldge talep formunda, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu hükümlerine tabi vakıf üniversitesi olduğunuz belirtilerek Üniversitenizin ilan ve reklam vergisinden muaf olup olmadığı hususunda Başkanlığımız görüşü sorulmaktadır.

2547 sayılı Kanununun 56 ncı maddesinin (a) fıkrasında; “Yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı kuruluşlara yapılacak her türlü bağış ve vasiyetler, vergi, resim, damga resmi ve harçlardan muafır.”...

Aynı Kanununun ek 7 nci maddesinde, “Vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumları, bu Kanununun 56 ncı maddesinde yer alan mali kolaylıklardan, muafiyetlerden ve istisnalardan aynen istifade ederler ve bunlar emlak vergisinden muaf tutulurlar.” hükmüne yer verilmiştir.

2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 12 nci maddesinde, “Belediye sınırları ile mücavir alanlar içinde yapılan her türlü ilan ve reklam, İlan ve Reklam Vergisine tabidir.” hükmü yer almakta olup 13 üncü maddesinde ise, “İlan ve Reklam Vergisinin mükellefi, yurt dışından gönderilen ilan ve reklamlar dahil olmak üzere, ilan ve reklamı kendi adına yapan veya yaptıran gerçek veya tüzel kişilerdir.” denilmektedir.

Bu Kanununun 14/6 maddesinde ise, genel ve katma bütçeli idareler ile il özel idarelerinin, belediyelerin, köylerin ve bunların kuracakları birliklerin ve Posta-Telgraf-Telefon ve T.C. Devlet Demir Yolları İşletmelerinin yapacakları her türlü ilan ve reklamlardan ilan ve reklam vergisi alınmayacağı hususu düzenlenmiştir.

*Yukarıda belirtilen açıklamalara göre, 3/3/2011 tarihli ve 27863 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 6114 sayılı Kanunla kurulan ve kamu tüzel kişiliğine sahip **Üniversitenizin yapacağı her türlü ilan ve reklamın ilan ve reklam vergisinden muaf tutulması gerekmektedir...**”⁶⁴.*

2.) İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı Tarafından Verilen, 11.10.2011 tarihli ve B.07.1.GİB.4.34.18.01-006.01-1789 sayılı özeldge:

“İlgide kayıtlı özeldge talep formunda, Üniversitenizin, 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu hükümlerine tabi vakıf üniversitesi olduğu belirtilerek emlak vergisi, çevre temizlik vergisi, ilan ve

⁶⁴ <http://blog.kararara.com/vakif-universitesinin-ilan-ve-reklam-vergisinden-muaf-olup-olmadigi-hk/>, (E.T. 10. 10. 2018).

reklam vergisi ve belediyece alınan harçlardan muaf olup olmadığı hususunda Başkanlığımız görüşü sorulmaktadır.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanununun 56 ncı maddesinin (b) fıkrasında; "Üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri, genel bütçeye dahil kamu kurum ve kuruluşlarına tanınan mali muafiyetler, istisnalar ve diğer mali kolaylıklardan aynen yararlanırlar. ", Ek 7 nci maddesinde, "Vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumları, bu Kanunun 56 ncı maddesinde yer alan mali kolaylıklardan, muafiyetlerden ve istisnalardan aynen istifade ederler ve bunlar emlak vergisinden muaf tutulurlar." hükümleri yer almaktadır...

....2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 14 üncü maddesinin 6 ncı bendinde, genel ve katma bütçeli idareler ile il özel idarelerinin, belediyelerin, köylerin ve bunların kuracakları birliklerin ve posta-telgraf-telefon ve T.C. Devlet Demir Yolları İşletmelerinin yapacakları her türlü ilan ve reklamların, ilan ve reklam vergisinden; mükerrer 44 üncü maddesinin ikinci fıkrası ile, genel bütçeli idareler tarafından kullanılan binalar ile bunların müştemilatının çevre temizlik vergisinden; bina inşaat harcına ilişkin istisnaları düzenleyen ek 2 nci maddesinin (a) fıkrası ile de, inşaat giderleri genel ve katma bütçeler ile il özel idareleri ve belediye bütçelerinden karşılanan her türlü binaların, bina inşaat harcından istisna tutulacağına dair hükümlere yer verilmiştir.

*Yukarıda yer alan hükümlere göre, Üniversitenizin, belediyece alınan bina ve arazi vergisi, **ilan ve reklam vergisi**, çevre temizlik vergisi ile inşaat giderleri üniversiteniz tarafından karşılanmak şartıyla bina inşaat harcından 2547 sayılı Kanunun ek 7 nci madde hükmü gereğince **istisna tutulması**, ancak 2464 sayılı Kanuna göre alınan diğer harçların Üniversitenizce ödenmesi **gerekmektedir**....⁶⁵.*

3.) İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı Tarafından Verilen 20.12.2011 tarihli ve B.07.1.GİB.4.35.17.02-032-740 sayılı özelge:

*İlgide kayıtlı özelge talep formunun ve eklerinin incelenmesinden, üniversitenizin 25/11/2010 tarih ve 6082 sayılı Kanunla kurulduğu belirtilerek yapacağınız işlemlerde harç, damga vergisi, motorlu taşıtlar vergisi, çevre temizlik vergisi, **ilan ve reklam vergisi** yönünden muafiyetinizin olup olmadığı hususunda Başkanlığımızdan görüş talep edildiği anlaşılmaktadır.*

...2- 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu Yönünden: 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu'nun 14'üncü maddesinin 6'ncı bendinde, genel ve katma bütçeli idareler ile il özel idarelerinin, belediyelerin, köylerin ve bunların kuracakları birliklerin ve posta-telgraf-telefon ve T.C. Devlet Demir Yolları İşletmelerinin yapacakları her türlü ilan ve reklamlar, ilan ve reklam vergisinden, mükerrer 44'üncü maddesinin ikinci fıkrası ile genel bütçeli idareler tarafından kullanılan binalar ile bunların müştemilatı çevre temizlik vergisinden istisna tutulacağı hükmüne yer verilmiştir.

2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu'nun 56'ncı maddesinin (b) fıkrasında; Üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri, genel bütçeye dahil kamu kurum ve kuruluşlarına tanınan mali muafiyetler, istisnalar ve diğer mali kolaylıklardan aynen yararlanırlar, Ek 7'nci maddesinde,

⁶⁵ <http://www.aktifglobalgrup.com.tr/haber/260.pdf>, (E.T. 11. 10. 2018).

“Vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumları, bu Kanunun 56’ncı maddesinde yer alan mali kolaylıklardan, muafiyetlerden ve istisnalardan aynen istifade ederler ve bunlar emlak vergisinden muaf tutulurlar.” hükümleri yer almaktadır.

*Yukarıda yer alan hükümlere göre, **Üniversitenizin** mevcut binaları, kiralayacağı ve satın alacağı binalarla ilgili olarak belediyece alınan çevre temizlik vergisinden ve yapacağı reklam ve ilanlarla ilgili olarak da **ilan ve reklam vergisinden** 2547 sayılı Kanunun ek 7’nci madde hükmü gereğince **istisna tutulması gerekmektedir....** ⁶⁶.*

Görüldüğü üzere vakıf üniversitelerinin ilan ve reklam vergisinden muaf olup olmadığı hakkında istenen izahatlar sonucu verilen özgelelerde birbirine aykırılık yoktur. Zira, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu bunu açıkça belirtmiştir. İstisna hükmünün açık ve anlaşılır olması dolayısıyla, idareden, özgelge veya sirküler yoluyla, bu konuda farklı yorumlar ve değerlendirmeler gelmemektedir.

V. SONUÇ

Anayasada düzenlendiği üzere mahalli idarelerden biri olan belediyelerin, vergilendirme yetkisi bulunmamasına rağmen, ki bu yetki yasama organına aittir, kanunlarda belirtilen bazı vergi ve harçları tarh ve tahsil yetkileri vardır. Belediye gelirlerinden biri olan ve Belediye Gelirleri Kanununda düzenlenen ilan ve reklam vergisi de bunlardan bir tanesidir. İlan ve reklam vergisi verilecek beyanname üzerine belediyeler tarafından tarhı ve tahsili yapılır. Pek tabiidir ki, belediyelerin tahsil edeceği vergilerin tarife ve oranlarında değişiklik yapma yetkisi bulunmamaktadır.

BGK’da verginin konusu olan ilan ve reklamın tanımının yapılmaması, verginin kanuniliği ilkesine aykırılı oluşturmuştur. Birçok vergi kanunununda olduğu gibi (gelir, kurum, bina ve arazi vb.) BGK’da da ilan ve reklamın açıklanması ve kapsamının gösterilmesi gerekir.

Vergi kanunlarında düzenlenen herhangi bir verginin, sadece düzenlendiği kanunla istisna ve muaflık getirilmesi kural değildir. Verginin düzenlendiği kanunda aksine düzenleme yapılmamışsa, başka kanunlarla da istisna ve muaflıklar getirilebilir. İlan ve reklam vergisi de bunlardan bir tanesidir.

2464 sayılı kanunda ilan ve reklam vergisinin muaflık ve istisnalarının düzenlenmesinin yanı sıra 2547 sayılı Yükseköğretim Kanununda da bu vergi hakkında istisna hükümleri getirilmiştir. 2547 Sayılı kanunun 56. maddesinin (a) fıkrasına göre; Yükseköğretim üst kuruluşları, yükseköğretim kurumları ve bunlara bağlı kuruluşlara yapılacak her türlü bağış ve vasiyetler, vergi, resim, damga resmi ve harçlardan muaftır. Yine aynı maddenin b fıkrasına göre; üniversiteler ve yüksek teknoloji enstitüleri genel bütçeye dahil kamu kurum ve kuruluşlarına tanınan mali muafiyetler, istisnalar ve diğer mali kolaylıklardan aynen yararlanırlar. Ayrıca aynı kanunun Ek 7. maddesine göre vakıflarca kurulacak yükseköğretim kurumları, bu kanunun 56. maddesinde yer alan mali kolaylıklardan, muafiyetlerden ve istisnalardan aynen istifade ederler ve bunlar emlak vergisinden muaf tutulurlar.

⁶⁶ <http://blog.kararara.com/vakif-universitesinin-yapacagi-islemlerde-harc-damga-vergisi-motorlu-tasitlar-vergisi-cevre-temizlik-vergisi-ilan-ve-reklam-vergisi-yonunden-muafiyetinin-olup-olmadigi-hk/>, (E.T. 08. 10. 2018).

Belediye Gelirleri Kanunu hükümleri ve Yükseköğretim Kanununun bu hükümleri uyarınca vakıf üniversiteleri ilan ve reklam vergisinden istisnadırlar.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR VE MAKELELER

BARUT, Alim. *2464 Sayılı Belediye Gelirleri Kanunu ve İlgili Bakanlar Kurulu Kararları Yönetmelikler Tebliğler Genelgeler Mahkeme Kararları*, Mahalli İdareler Derneği Yayınları, Ankara 1998.

ÇAĞAN, Nami. *Vergilendirme Yetkisi*, Kazancı Hukuk Yayınları, İstanbul 1982.

ÇEVİK, Savaş. *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, Palet Yayınları, Konya 2014.

GÜNER, Ayşe. “Belediyelerin Öz Gelirleri”, *Vergi Dünyası*, S. 274, 2014.

ÖNCEL, Mualla / **KUMRULU** Ahmet / **ÇAĞAN** Nami. *Vergi Hukuku*, Turhan Kitapevi Yayınları, 24. Bası, Ankara 2015.

ÖNEN, Sacit. *Türkiye’de Reklamların Vergilendirilmesi*, A.I.T.I.A. (Doçentlik Tezi), Ankara 1980.

ÖNER, Erdoğan. *Türk Vergi Sistemi*, Seçkin Yayıncılık, Gözden Geçirilmiş ve Güncellenmiş 4. Baskı, Ankara 2014.

ÖZ, N. Semih. “Anayasa Mahkemesinin Belediye Meclislerinin Vergilendirme Yetkisiyle İlgili Kararına İlişkin Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.67, Ankara 2002.

PEHLİVAN, Osman. *Vergi Hukuku (Genel İlkeler ve Türk Vergi Sistemi)*, Celepler Matbaacılık, Trabzon 2014.

PİRLER, O.B. *Açıklamalı ve Uygulamalı Belediye Gelirleri Kanunu*, ERK Yayıncılık, Türk Belediyecilik Derneği, Konrad Adenauer Vakfı, Mahalli İdareler Eğitim Araştırma Geliştirme Merkezi, Ankara 1994.

SÖYLER, İlhami. “Eğitim Hizmetleri Bağlamında Vakıf Üniversitelerinin Finansal ve Vergisel Sorunları”, *Maliye Dergisi*, S. 154, 2008.

ŞAKAR YİĞİT, Ayşe. *Vergi Hukuku Açısından Vakıf Üniversiteleri*, 1. Baskı, Beta Basım Yayın Dağıtım, İstanbul 2011.

ŞENYÜZ, Doğan / **YÜCE** Mehmet / **GERÇEK** Adnan. *Türk Vergi Sistemi*, Ekin Basım Yayın Dağıtım, 11. Baskı, Bursa 2014.

TOKAY, Hayri. *İşletme İktisadı II*, Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara 1968.

ULUATAM, Özhan. *Örnekler, Belgeler ve Mahkeme Kararlarıyla Türk Vergi Hukuku*, Adım Yayıncılık, Birinci Basım, Ankara 1990.

ULUATAM, Özhan. *Örnekler, Belgeler ve Mahkeme Kararlarıyla Vergi Hukuku Genel Esasları ve Vergiler*, Seçkin Yayınevi, Gözden Geçirilmiş ve Genişletilmiş Baskı, Ankara 1995.

USTA, Yusuf. *Vergi Hukuku ve Türk Vergi Sistemi*, On İki Levha Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul 2013.

ÜNLÜ, M. Cengiz / **KORKUSUZ** Mehmet, *Açıklamalı-Uygulamalı Belediye Gelirleri Kanunu*, Seçkin Yayınevi, Birinci Baskı, Ankara 1996.

ÜSTÜN, Ümit Süleyman. “Son Kanuni Değişiklikler Çerçevesinde Özelge ve Sirkülerin Vergi Hukukundaki Yeri”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.VII, S.1-2, 2012.

YAKAR, Sonar / **GÜNDÜZ** İsmail Orçun, “Türkiye’de Belediyelerin Vergilendirme Yetkisi “Var” mı “Yok” mu İşte Bütün Mesele Bu”, *Sayıştay Dergisi*, S. 92, 2014.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

BAYKARA, Bekir. “Belediye Gelirlerinin Tahsil Usulü”, *Vergi Dünyası*, S. 301, 2007, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4450>, (E.T. 05.09.2018).

BAYKARA, Bekir. “Belediye Vergi Gelirlerinin Tarh Usulü”, *Vergi Dünyası*, S. 296, 2006, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/3177>, (E.T. 04.09.2018).

BAYRAK, Serbüent. “Seçime Girecek Milletvekili Adaylarının Reklam ve Tanıtım Harcamalarının İlan ve Reklam Vergisi Çerçevesinde Değerlendirilmesi”, *Vergi Sorunları Dergisi*, S. 226, 2007, <http://www.vergisorunlari.com.tr/makale/secime-girecek-milletvekili-adaylarinin-reklam-ve-tanitim-harcamalarinin-ilan-ve-reklam-vergisi-cercevesinde-degerlendirilmesi/2061>, (E.T. 05.02.2018).

DOĞRUSÖZ, Bumin. “İlan ve Reklam Vergisi”, *Vergi Dünyası*, S. 14, 1982, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/231>, (E.T. 15.09.2018).

KAYAR, Gökhan. “Belediyelerin Vergi Kapasitesi ve Vergi Gayretinin Arttırılması İçin Yapılması Gerekenler”, *Vergi Dünyası*, S. 324, 2008, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/4756>, (E.T. 10.12.2018).

ÖĞREDİK Güray. “İnternet Ortamındaki Reklam ve Tanıtım Amaçlı İlanlar ile Web Sitelerine İlan ve Reklam Vergisi Açısından Bakış”, *Lebib Yalkın Mevzuat Dergisi*, Mayıs 2006, <http://www.dengeakademi.com/Files/Article/Guray2006InternetO.pdf>, (E.T. 16.03.2018).

ÖZYER, M. Ali. “Katma Değer Vergisi Matrahına Dahil Olan Vergiler ile Matraha Gitmeyen Vergiler”, *Vergi Dünyası*, S. 230, 2002, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/6632>, (E.T. 12.10.2018).

SAYGILIOĞLU, Nevzat. “Reklam Harcamaları ve Vergileme Biçimi”, *Vergi Dünyası*, S. 12, 1982, <http://www.vergidunyasi.com.tr/Makaleler/216>, (E.T. 12.11.2018).

<http://www.aktifglobalgrup.com.tr/haber/260.pdf>, (E.T. 11.10.2018).

<http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.htm>, (E.T. 12.09.2018).

<http://blog.reklam.com.tr/genel/reklam-nedir/275/comment-page-1/>, (E.T. 10.09.2018).

<http://blog.kararara.com/vakif-universitesinin-ilan-ve-reklam-vergisinden-muaf-olup-olmadigi-hk/>, (E.T. 10.10.2018).

<http://blog.kararara.com/vakif-universitesinin-yapacagi-islemlerde-harc-damga-vergisi-motorlu-tasitlar-vergisi-cevre-temizlik-vergisi-ilan-ve-reklam-vergisi-yonunden-muafiyetinin-olup-olmadigi-hk/>, (E.T. 08.10.2018).

“Reklamın fonksiyonları nelerdir? Reklam işlevselliği nasıl belirlenir?”, <http://www.kurumsalreklamcilik.com/reklamin-fonksiyonlari-neledir-reklam-islevligi-nasil-belirlenir/>, (E.T. 11.09.2018).

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/08/20100828-8.htm>, (E.T. 08. 10. 2018).

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120228.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/02/20120228.htm>, (E.T. 15.03.2018).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.561ab0975e1ce4.82308913, (E.T. 11.09.2018).

TÜRK HUKUK TARİHİNDE VE KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA HÂKİMLİK MESLEĞİNE GİRİŞ VE HÂKİM YARDIMCILIĞI#

Nuran Koyuncu*

Ümmügülsüm Gök**

Özet

Hâkimlerin hukuka uygun karar verme yeteneğine sahip olan dürüst ve güvenilir kişiler arasından seçilmesi gerekmektedir. Zira hâkimlik ve hâkimin karar vermesinde etkili olan savcılık ve hâkim yardımcılığı meslekleri, ağır sorumluluk gerektirir. Bu mesleklerin nasıl daha iyi duruma gelebileceği geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala önemini koruyan ve çözümler aranan bir konudur. Bu çalışmada geçmişten günümüze Türk hukukunda ve karşılaştırmalı hukukta hâkim olabilme şartları ve mesleğe giriş konusu incelenmiş, günümüze ışık tutması açısından mukayese edilerek çözüm önerilerinde bulunulmuştur. Bu bağlamda İslam ve Osmanlı hukukunda kadılık ve buna yardımcı meslekler, Cumhuriyet döneminde hâkimlik ve savcılık ile ilgili hukuki düzenlemeler ile karşılaştırmalı hukukta bu hususların nasıl düzenlenmiş olduğu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: kadı, hâkim, savcı, hâkim yardımcılığı, naib

INTRODUCTION TO JUDICIAL PROFESSION IN TURKISH LAW HISTORY AND COMPARATIVE LAW AND ASSISTANT JUDGE

Abstract

Judges should be selected from among honest and trustworthy individuals who have the ability to make decisions in accordance with the law. Because the professions of the prosecution and deputy judges which are effective in judging and the decision of the judge require heavy responsibility. How these professions can get better is still an important issue and solutions are sought in the past. In this study, the conditions of dominance in Turkish law and comparative law from the past to the present and the subject of entry to the profession were examined and solutions were proposed by comparing them in terms of shedding light on the present day. In this context, judicial and judicial professions in Islamic and Ottoman law, legal regulations related to judgeship and prosecution during the Republican period and how these issues are regulated in comparative law are discussed.

Keywords: kadi, judge, prosecutor, deputy judge, naib

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 12.06.2019

Makale Kabul Tarihi: 18.06.2019

* Doçent Doktor, Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı, nuranaykoyuncu@hotmail.com ORCID: 0000-0002-6696-9733

** Tetkik Hâkimi, Adalet Bakanlığı, ab198913@adalet.gov.tr ORCID: 0000-0002-1051-3139

GİRİŞ

Adaleti sağlamak maksadıyla görevlendirilen hâkimin, hukuka uygun karar verme yeteneğine sahip olan, anlayış ve kavrayışı düzgün, dürüst ve güvenilir bir kişi olması mesleğin yüklemiş olduğu ağır sorumluluğu layığı ile yerine getirebilmesi için önemlidir.¹ Esas itibari ile hâkimlik ağır sorumluluk gerektiren önemli bir meslektir. Hâkimlik ve savcılık mesleğinin nasıl daha iyi duruma gelebileceği geçmişte olduğu gibi günümüzde de hala önemini koruyan ve çözümler aranan bir konudur.

Hâkimlik ve savcılık mesleğini icra eden kişilerin, hayatın her alanından gelebilecek sorunlara çözüm üretebilecek bilgi ve yeteneğe sahip olmaları gerekmektedir.² Bu kişilerin daha mesleğe girmeden ya da aday oldukları dönemde iyi bir şekilde “yetiştirilmiş olmaları” meslek hayatlarında zorlanmadan isabetli kararlar vermelerini sağlayacaktır. Günümüzde hâkimlik mesleğinin etkin ve yetkinliğini artırmaya yönelik düşüncelerden biri olarak mesleğe geçiş öncesinde bir kademe olacak şekilde “hâkim yardımcılığı” müessesesi düşünülmektedir.³ Böylece hâkimlerin mesleğe başlamadan evvel yardımcı sıfatıyla görev yaparak daha iyi yetişmeleri hedeflenmektedir.⁴ Bu çalışmada geçmişten günümüze Türk hukukunda ve karşılaştırmalı hukukta hâkim olabilme şartları ve mesleğe giriş konusu incelenecek, günümüze ışık tutması açısından mukayese edilerek çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

I. İSLAM HUKUKUNDA KADILIK

Hukuki meselelerin çözümü denilince akla kadı, hakem ve müftü gelir. Arapça etimolojisi itibariyle kazâ kökünün ism-i fâili olan kadı, ıstılahta “*insanlar arasında meydana gelen çekişme ve davaları şer’î hükümlere göre çözümlenmek için yetkili makamca tayin edilen kişi*”yi ifade eder.⁵ Hakem bir nevi arabulucudur ve fıkıh eğitimi alması zorunlu değildir. Müftü ise fıkıh başta olmak üzere İslami ilimlerde eğitim görmüş ve bazı meselelere cevap arayan insanların başvurduğu fakihdir. Kadıdan farklı olarak görüşleri bağlayıcı değildir. Dolayısıyla kadı fıkıh eğitimi almış, hukukî uyuşmazlıkları çözmek üzere devlet tarafından tayin edildiği için kararları bağlayıcı olan bir görevlidir.⁶

Hz. Peygamber ilk dönemlerde hâkimlik/kadılık vazifesini bizzat kendisi yerine getirmiştir.⁷ İlerleyen yıllarda coğrafyanın genişlemesi ve Müslüman nüfusun artması üzerine ise bu görevi ifa

¹ **KAHVECİ**, Nuri / **KALENDER**, Abbas, “İlk Dönem İtibariyle İslam Hukukuna Göre Hâkim Tayininde Aranan Kriterler”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, s. 3-4.

² **AKCAN**, Recep, “Hâkimin Vasıfları”, *SDÜHFD*, C.4 S.2, Ankara 2013, s. 271; **KONCA**, Nesibe Kurt, “Hâkim Yardımcılığı Kurumu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *SETA*, 2016, s. 9.

³ 18 Eylül 2018 tarihli haber sitesinde yer alan Adalet Bakanı Abdulhamit Gül’ün açıklamaları için bkz. <http://www.hukukihaber.net/genel/hâkim-yardımcılığı-geliyor-h245926.html>; Adalet Bakanı Abdulhamit Gül: - "Hâkim yardımcılığı müessesesi üzerinde çalışıyoruz. Ayrıntıları üzerinde halen arayış ve tartışmalarımızın sürdüğü bu sistemde mesleğe geçiş öncesinde bir kademe oluşturmayı öngörüyoruz" .

⁴ **KONCA**, s. 11.

⁵ **ATAR**, Fahrettin, “Kadı”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. 24, s. 66; **ERÇİN**, Abdülkadir: “Osmanlı Devleti’nde Kadı ve Şer’i Mahkemeler”, *BAYTAM*, C. 2, S. 1, s. 16; **YILDIRIMER**, Şahban, “İslam Hukukunda Yargıç Etiği”, e-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi-www.e-şarkiyat.com- Sayı: VIII, 2012 s. 34.

⁶ **KOÇINKAĞ**, Mansur, “Hicri İlk İki Asırda Irak’ta Görev Yapan Kadılar”, *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, S. 11, s. 30.

⁷ **ORTAYLI**, İlber, “Osmanlı Kadısı Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”, *AÜSBFD.*, C. 30, s. 117; **EKİNCİ**, Ekrem Buğra, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, 2004, 1. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul s. 23; **BOZATAY**, Şeniz Anbarlı / **DEMİR**, Konur Alp, “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir

edecek görevlilerin tayinlerini yapmıştır.⁸ Bu görevin tevdi edildiği ilk kişiler Mua'z b. Cebel ile Hz. Ali olmuştur.⁹ Hz. Peygamber döneminde yapılan tayinlerin Hz. Peygamberin esas karar merci olmaya devam etmesi nedeniyle daha ziyade Hz. Peygambere yardımcı bir mahiyet arz ettiğini kabul etmek gerekir.

Hz. Ömer ise merkezdeki kadıları kendisi atamış ve merkezi olmayan bölgelerdeki atama işinde ise valileri görevlendirmiştir.¹⁰ Mısır'ın fethiyle buraya atanan vali, valilerce yapılacak ilk kadı tayinini gerçekleştirmiştir.¹¹ Atanan kadılar buldukları yerde devlet otoritesine vekâleten, yargı görevlerini yürütmüşlerdir.¹² Hz. Ömer döneminde yargıya ilişkin önemli esasların belirlendiği görülmektedir. Kadılık Hz. Osman döneminde de gelişimini sürdürmüş hatta yargılama faaliyetinin yürütüleceği özel bir alan inşa edilmiştir.

Hz. Peygamber ve Raşid halifeler dönemindeki yargılama faaliyetinin ortak özelliği devlet başkanı olan halifelerin yargı erki ile bizzat ilgilenmeleri ve kararlar verebilmeleridir. Yargının yürütmeden ayrılması ilk kez Emeviler döneminde gerçekleşmiştir. Abbâsîler, kendisinden önceki İslâm devletlerinden farklı olarak kadıların valiler tarafından atanma usulünü uygulamamış kadıların atamaları bizzat halife tarafından yapılmıştır. Hârûnürreşîd'ten itibaren, kadıların ataması ve yönetilmesi için başkadı olarak "Kâdî'l-kudât" unvanı verilen bir makam oluşturuldu.¹³ İslam hukukunda kadılara yargısal faaliyetleri sırasında müdahale edilemeyeceği esası benimsenmiş ve bu da yargıda bağımsızlığın önemli bir göstergesi olmuştur.¹⁴

Kadı/hâkim olacak kişilerin mesleğe kabul edilme yöntemleri geçmişte fukaha arasında tartışılmış ve İslam hukuk doktrininde geliştirilmiş görüşler çerçevesinde; hâkimlik özelliği taşınmasından dolayı doğrudan tayin, sınavla belirleyerek tayin ve aday gösterme yolu ile tayin olarak belirlenmiştir.

Hz. Muhammed'in, Hz. Ali'yi ataması hâkimlik özelliği taşınmasından dolayı yapılan tayine örnek olarak gösterilebilir. Sınavla belirleyerek tayin, kadılık görevine atanacak olan kişinin, makamın gerektirdiği nitelikleri haiz olup olmadığını belirlemek amacı ile bir sınava tabi tutulmasıdır. Örnek olarak Hz. Muhammed'in Muaz b. Cebel'i görevlendirirken sorular sorması ve yeterli olduğuna kanaat getirince bu göreve ataması gösterilebilir. Aday gösterme yolunda ise mevcut

Değerlendirme", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 10, s. 75; **BERKİ**, Ali Himmet, *İslâm Şariatinde Kaza (Hüküm ve Hâkimlik) Tarihi ve İftâ Müessesesi*, 1962, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, s. 9.

⁸ **İMAMOĞLU**, Hüseyin Vehbi, "Hz. Peygamber Döneminde Hukuksal Gelişim ve Yargısal Örgütlenme", *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2, s. 161; **BOZATAY/DEMİR**, s. 75; **KAHVECİ/KALENDER**, s. 6.

⁹ **YILDIRIMER**, s. 48; **ORTAYLI**, s. 117.

¹⁰ **KAHVECİ/KALENDER**, s. 7; **BERKİ**, s. 11.

¹¹ **ORTAYLI**, s. 117.

¹² **KAHVECİ/KALENDER**, s. 8.

¹³ **GÖL**, Yavuz Selim, "Abbâsîler Döneminde Kâdî'l-Kudâtlık", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, Sayı 1, Bahar 2018, s. 12 vd.

¹⁴ **ÖZKORKURT**, Nevin Ünal, "Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı'da ve Günümüz Türkiye'sinde Yargıya Genel Bir Bakış", *AÜHFD.*, C. 57, S. 2, s. 225 vd.

kadının görevden ayrılması gerektiğinde görevi sona ermeden yerine başkasını aday olarak göstermesidir.¹⁵

İslam hukukunda, hâkim olabilmek için bulunması gereken özellikler olarak, Müslüman olması, erkek olması, akıllı ve baliğ olması, hür olması, adaletli, ilim sahibi yani müçtehit olması, göz, dil, kulak gibi duyu organlarının sağlam ve sıhhatli olması şartları sayılmıştır.¹⁶ İslam hukukçuları, hâkimin (kâdı) akıllı, ergin, hür, Müslüman, işiten, gören ve konuşan bir kimse olması gerektiği hususunda ittifak etmişlerdir. Hâkimin adil, müçtehit ve erkek olması gibi bazı şartlar da ise farklı görüşler bulunmaktadır.¹⁷

II. OSMANLI DEVLETİ'NDE HÂKİM/KADI

Osmanlı Devleti'nde yargı teşkilatının en önemli görevlisi kadıdır. İlk kadı olan Dursun Fakih, daha kuruluş aşamasında iken Osman Gazi tarafından tayin edilmiştir.¹⁸ Osmanlı Devleti'nde kadı olmak için bir takım niteliklere sahip olmak gerekir¹⁹. Ayrıca tahsil şartının sağlanması ve meslekte belirli sürelerin kat edilmesi önem arz eder. Bu yönü itibari ile Osmanlı Devleti, diğer İslam devletlerinden ayrılarak daha gelişmiş bir sistem ile kadılığı meslek olarak görmüştür.²⁰

Kadılar, belirli bir tahsil almaları için medreselerde eğitim görmeleri gerekirdi. Medreseler kadının da içerisinde bulunduğu ilmiye sınıfının yetiştiği yerlerdir.²¹ Medrese eğitiminin başarı ile bitirilmesinden sonra mesleki hiyerarşiye girilebilir ve taşraya belirli süreler için kadı olarak atanabilirlerdi.²² Klasik dönemde kadılar idari olarak kazaskerlere, kazaskerler de sadrazamlara bağlı iken, Tanzimat'tan sonra meşihata bağlanmışlardır²³. Kadılık, Osmanlı Devleti'nin kuruluş ve yükselme dönemlerinde oldukça saygın bir meslek iken son yüzyıllarda diğer kurumlarda olduğu gibi bir takım bozulmalar yaşamıştır.²⁴

¹⁵ **KAHVECİ/KALENDER**, s. 10-16.

¹⁶ **ORTAYLI**, s. 118-119; **ATAR**, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, Ankara 1979, s. 93 vd. ; **FENDOĞLU**, Hasan Tahsin, “ İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda, Yargı Bağımsızlığı”, 1996, Beyan Yayınları, İstanbul, s. 228 vd. ; Hâkimde aranan vasıflar için bkz: İslam Hukukundaki mahkeme teşkilatı için ayrıca bkz: **ÜÇÖK**, Coşkun / **MUMCU**, Ahmet / **BOZKURT**, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, s. 101 vd. ; **CİN**, Halil / **AKGÜNDÜZ**, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi 1: Kamu Hukuku*, Timaş Yayınları, 1990.

¹⁷ **KOŞUM**, Adnan, “İslam Hukukunda Kadının Yargıçlığı Problemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2003/1, S. 10, s. 63-75.

¹⁸ **KILIÇ**, Cihan, “Osmanlı İlmiye Teşkilatında Kariyer Sistemi”, *TARR*, C.3, S.1, s.153; **İPŞİRLİ**, Mehmet, “Osmanlı İlmiye Mesleği Hakkında Gözlemler, The Journal Of Ottoman Studies VII-VIII, Osmanlı Araştırmaları VII-VIII”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 7-8, 1988, s. 273-285; **EKİNCİ**, s. 418; **BERKİ**, s. 55; **ERÇİN**, s. 16.

¹⁹ **UYGUR**, Gülriş, “Hukuk Etiğine Giriş”, bkz. http://www.bahum.gov.tr/bahumetik/kose_yazileri/makale_yazi/1_makale.htm (Erişim Tarihi: 31.01.2019); **YILDIRIMER**, 2012: 34.

²⁰ **ORTAYLI**, s. 120; **BOZATAY/DEMİR**, s. 80.

²¹ **ARIK**, Feda Şamil, “Osmanlı'da Kadılık Müessesesi 1”, *OTAM*, S. 8, s. 2; **ORTAYLI**, s. 120-121; **KILIÇ**, s. 154-155; **İPŞİRLİ**, Mehmet, “Osmanlı İlmiye Teşkilatında Mülâzemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadıaskeri Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülâzemet Kayıtları”, *GDAAD.*, S. 10-11, 1983, s. 221-231; **İPŞİRLİ**, 1988, 273-285.

²² **ORTAYLI**, s. 121; **KILIÇ**, s. 155-156-157; **İPŞİRLİ**, 1983, 221-231; **İPŞİRLİ**, 1988, 273-285.

²³ **BERKİ**, s. 67.

²⁴ **KILIÇ**, s. 168; **İPŞİRLİ**, 1988, s. 274; **İPŞİRLİ**, 1983, s. 224; **FEYZİOĞLU**, Hamiyet Sezer / **KILIÇ**, Selda, “Tanzimat Arifesinde Kadılık-Naiplik Kurumu (Kadis und Stellvertreten vor der Tanzimat-Ara), *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/ 38, Ankara,

Kadılar davalara bakabilecekleri idari sınırlar ile bağılıdır ve ancak bu idari sınırlar içerisinde gerçekleşen davalara bakabilirlerdi. Bu alan içerisinde onlara yardımcı olabilecek nâibler atayabilirler ve keşif, şahit dinlenmesi gibi işleri onlara yaptırabilirlerdi. Nâibler yaptıkları işlerde kadının onayını da almak zorundaydılar ve azilleri de kadı tarafından gerçekleştirilirdi²⁵. Günümüzde uygulanmaya başlanacak olan hâkim yardımcılığı müessesesi Osmanlı'da naiplik olarak uygulanmaktaydı.

Osmanlı Devleti'nde, diğer İslam devletlerinde olduğu gibi kadı/hâkim olacak kişilerde bazı özellikler ve nitelikler aranmaktaydı.²⁶ Mecelle'nin 1792. madde hükmüne göre “*Hâkim; hakîm, fehîm, müstakîm, emîn, mekîn ve metîn olmalıdır.*”²⁷ 1793. madde hükmüne göre ise “*Hâkim, mesail-i şer’iyye ve fıkhiyyeye ve usuli muhakemeye vakıf ve deavi-yi vakıayı onlara tatbikan fasl ve hasma muktedir ve müteverri ve mütedeyyin olmalıdır.*” 1794'te ise “*Hâkimin temyiz-i tâmmе muktedir olması lâzımdır. Binaenaleyh sagîr ve ma'tûh ve a'mâ ve tarafeynin savt-ı kavîlerini işitemiyecek mertebe sagîr olan kimesnenin kazası câiz değildir*” denilmektedir.

Kadı olabilmek için medrese eğitimi zorunlu idi. Bu okulun öğrencilerine “danişmend” denilmekteydi²⁸. Medrese eğitimini tamamlayanlar, göreve başlamadan önce padişah'tan icazet alırlardı.²⁹ Mesleğe kabulden önce önemli bir merkezde bulunan kadı mahkemelerinde staj görmeleri gerekmektedir. Bunun için adaylar büyük kadılıklara stajyer olarak gönderilirler, mevleviyet payesini haiz bu kadıların yanında bir süre çalışıp İstanbul'a gelirlerdi³⁰. Bir yıl da “mülazemet” olarak beklendikten sonra alt kademedeki kazalardan birinin kadılığına tayin olurlardı.³¹

Mülazemet, medrese mezunlarının belirli aşamalardan sonra kadı veya müderris olabilmek için sıra beklemeleri ve bu sırada mesleki tecrübe kazanmaları anlamına gelmektedir. Kadı olmak isteyen kişi, ilmiye sınıfına dâhil olmak için “*mevâlî derecesindeki kadılar, üst düzey ilmiye temsilcileri veya ellili seviyede görevli müderrislerin*” hizmetinde bulunmalıydı.³² Hizmetini tamamladıktan sonra ilmiye mensubu tarafından verilen tezkire ile mülazım olduğu belirtilir ve görevi isminin yanına yazılırdı. İlgili tezkire padişaha arz edilip onaylandıktan sonra ruzname defterine kayıt edilir, mülazım olarak atanmak için sırasını beklerdi. Mülazemette geçirilen süre iki yıldan on yıla kadar değişebilmekteydi.³³

2005, s. 31; DOĞAN, Recai, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, *AÜİFD*, C. 37, S. 1, 1997, s. 412

25 **ARIK**, s. 26; **BOZATAY/DEMİR**, s. 83; **BERKİ**, s.15, **FEYZİOĞLU/KILIÇ**, s. 45.

26 **ANIL**, Yaşar Şahin, *Osmanlı'da Kadılık*, İletişim Yayınları, İstanbul 1993, s. 58.

27 **İLHAN**, Cengiz, *Günümüz Türkçe'siyle Mecelle*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 568; **ÖZKORKURT**, s. 225 vd.; Bu maddeleri çeviren için bknz: **SANCAK/KIYAK**, s. 60; **PINAR**, Atilla, “Yerelden Evrensele Mütevazı Bir Türk Katkısı, Türk Hukukunda Hâkimin Vasıfları, Ahlak ve Adabı”, *TBB Dergisi*, 2013, S. 104, s. 327, 339.

28 **YILMAZ**, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, 5. Bası, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 1996, s. 176; **ORTAYLI**, s. 121; **DOĞAN**, s. 411.

29 **İPŞİRLİ**, 1983, s. 223; **KILIÇ**, s. 156; **ERÇİN**, s. 17; **DOĞAN**, s. 409.

30 **CİN**, Halil-**AKYILMAZ** Gül, *Türk Hukuk Tarihi*, Sayram Yay., Konya, 2011, s. 121.

31 **UZUNÇARŞILI**, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, 2014, Türk Tarih Kurumu, Ankara, s. 94; **ORTAYLI**, 1975, s.121; **KILIÇ**, s. 154-155.

32 **KILIÇ**, s. 155.

33 **KILIÇ**, s. 154-155.

1839 Tanzimat Fermanı, Osmanlı hukuk sisteminde büyük değişim sürecini başlatmıştır.³⁴ Bu değişimle birlikte giderek bozulan mesleği kurtarmak, kadıların ortak bir müfredat ile yetiştirilmelerini sağlamak amacıyla 1855 tarihinde “Muallimhâne-i Nüvvâb” kurulmuştur. 1883’te müfredatını yenileyen mektebin adı 1908 yılında “Mekteb-i Kuzât” olarak değiştirilmiştir³⁵.

Diğer yandan batılı usuldeki mahkemelerin kuruluşuyla birlikte medrese eğitimi almış kadı ve naipilerin dışında, formel hukuk eğitimi almış kişilerin yetişmesi zorunlu hale geldi. İlk olarak nizamiye mahkemeleri için gerekli personel yetiştirmek zere 1870 yılında “Kavanin ve Nizamât Dershanesi” kuruldu. Ancak hukuk mektebinin ilk adımını olan bu dersane ihtiyacı karşılayamadı. Hukuk eğitiminin yüksek öğrenim seviyesindeki ilk oluşumu, 1874 kurulan “Mekteb-i Hukuk-ı Sultani”dir. 1880 yılında Adliye Nezareti’ne bağlanan mektep “Mekteb-i Hukuk-ı Şahane” olarak yeniden açıldı. 1886 yılında Maarif Nezareti’ne devredilen hukuk mektebi, 1909 yılında Darülfünun’a bağlanana kadar bağımsız olarak varlığını devam ettirdi.³⁶

1879’da “*Mehâkim-i Nizâmiyenin Teşkilâtı Kanun-ı Muvakkati*” ile son düzenlemeler yapılarak savcılık avukatlık ve noterlik gibi kurumlar sisteme dâhil edilmiştir.³⁷

III. CUMHURİYETİN İLANI İLE HÂKİMLİK MESLEĞİ

Türkiye Cumhuriyeti’nin kurulmasından sonra var olan hukuk düzeninin yenilenmesi amacı ile hukuksal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile 1923 yılında Adalet Bakanlığı bir talimatname çıkararak yürürlükte bulunan kanunların yenilenmesi amacı ile komisyonlar kurmuş ve 19 Mayıs 1924 tarihli talimatname ile çok acele modern kanunlar istemiştir. Bu dönemde hızlı bir şekilde resepsiyon sürecine girilmiş ve ülkemizdeki uyuşmazlıkların çözümünde uygulanacak mevzuatlar, yabancı ülkelere iktibas edilen kanunlardan oluşmuştur.³⁸

Türkiye Cumhuriyeti’nin günümüzden ilk oluştuğu zamana kadar geçmişe baktığımızda şu an yürürlükte bulunan 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu, hâkimler ve savcılar hakkında düzenlenen üçüncü kanunumuzdur. İlk Hâkimler Kanunu, kanun iktibaslarının yapıldığı resepsiyon sürecinde çıkarılan 1926 yılında kabul edilen 766 sayılı Hâkimler Kanunu’dur. Bu Kanun çok fazla yürürlükte kalmamış ve 1934 yılında yeni 2556 sayılı Hâkimler Kanunu ile ilga edilmiştir. 2556 sayılı Hâkimler Kanunu 1982 yılına kadar yürürlükte kalmış ve zamanın gereklerine göre bazı maddelerinde değişiklikler yapılmıştır.

³⁴ ERÇİN, s. 20; FEYZİOĞLU/KILIÇ, s. 49.

³⁵ ÇAKILCI, Diren, “Bir Hukuk Mektebi: Medresetü’l-Kuzât”, *Mediterranean Journal of Humanities* mjh.akdeniz.edu.tr III/1, 2013, s. 89.

³⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. KOYUNCU, Nuran, “Hukuk Mektebinin Doğuşu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. XVI, Y. 2012, S. 3, s. 163 vd.

³⁷ BOZATAY/DEMİR, s. 86; KONCA, s. 19.

³⁸ IŞIKTAÇ, Yasemin, “Türk Hukuk Devriminin Felsefesi”, *MÜSBED*, Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, 2006, s. 117.

A. 766 SAYILI HÂKİMLER KANUNU³⁹

Cumhuriyetin ilanından sonra ilk hâkimler kanunu, 03.03.1926 tarihinde kabul edilip 20.03.1926 tarihinde yayınlanan 766 sayılı Hâkimler Kanunu'dur. Bu Kanun hâkimleri iki sınıfa ayırarak düzenlemiştir. Birinci sınıfta, ilk derece mahkemesi hâkimleri, icra reis ve yardımcıları, savcılarla yardımcıları, sorgu hâkimlerini; ikinci sınıfta, temyiz mahkemesi hâkimleri, başsavcılar ve müsteşarları yer almaktadır. 766 sayılı Hâkimler Kanunu, hâkimlik sınıfına girme şartlarını düzenlemiş ve bunun öncesinde bir adaylık ya da yardımcılık kurumunu düzenlememiştir.

Hâkimlik sınıfına giriş şartlarını ise 766 sayılı Kanun m.2'de "*Türk vatandaşı olmanın yanında, yirmi yaşını doldurmuş olmak, askerliğini yapmış olmak ya da askerlikle ilişiği olmamak, bulaşıcı hastalığı ve göreve engel başka bir rahatsızlığı bulunmamak, ağır hapis cezası, görevi kötüye kullanma ya da namus ve haysiyete dokunur suçtan ceza almamak, hukuk fakültesi ya da hukuk mektebi mezunu olmak gibi, şeklinde düzenlemiştir. Şartları sağlayanların bir mahkeme yanında zabıt yazma işini en az altı ay yapmak suretiyle uygulama deneyimi kazanmaları*" öngörülmüştür.⁴⁰ Mecelledeki gibi hâkimde bulunması gereken vasıflar bu kanunda belirtilmemiş sadece hâkimlik sınıfına giriş için dikkate alınacak fiziki şartları belirtilmiştir.

B. 2556 SAYILI HÂKİMLER KANUNU

04.07.1934 tarihinde kabul edilip 14.07.1934 tarihinde yayınlanan, 2556 sayılı Hâkimler Kanununun çıkarılması ile 766 sayılı Hâkimler Kanunu ilga olmuş ve hâkim olmadan önce adaylık kurumu, adaylıktan sonra ise yardımcılık sınıfını düzenlemiştir. Hâkim yardımcılığına alımlarda aranan fiziki şartları ise Kanun şu şekilde düzenlenmiştir:

*"Türk olmak, yirmi bir yaşını bitirmiş ve otuz yaşını geçmemiş olmak, askerlik fiilî hizmetini yapmış veya askerliğe elverişli olmadığı anlaşılmış bulunmak, başkasına geçer hastalığı, vazifesini gereği gibi yapmağa mâni olabilecek vücut veya akılca bir arızası bulunmamak, yabancı ile evli olmamak, bir Türk hukuk fakültesinden veya mektebinden mezun olmak veya mülkiye mektebinden mezun olup da noksan kalan derslerden hukuk fakültesinde imtihan vermiş olmak veya yabancı bir memleket hukuk fakültesinden mezun olup da Türkiye hukuk fakülteleri programlarına göre noksan kalan derslerden imtihan ile tasdikname almış bulunmak, şeref ve haysiyeti muhil bir suçtan mutlak surette ve bir' cürümden dolayı üç ay veya daha fazla hapis cezası ile mahkûm bulunmamak veya bu kabil suçlarla hapsi müstelzim herhangi bir cürümden dolayı ceza takibi altında bulunmamak, sarhoşluğu, kumar oynamağı adet edinmiş, kumar oynatmış, ahlâk ve suretçe hâkimliğe yaraşmayacak bir hal ile dile gelmiş olmamak şarttır."*⁴¹

766 sayılı Hâkimler Kanunu'nda adaylık bulunmadan direk hâkim sınıfına girilebilirken 2556 sayılı Hâkimler Kanunu bu uygulamayı değiştirmiştir. 2556 sayılı Hâkimler Kanunu öncelikle adaylığı düzenlemiştir. Adaylıktan sonra yardımcılığa geçebilmek için iki yıl kadar süren adaylık

39

https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc004/kanuntbmmc004/kanuntbmmc00400766.pdf (Erişim Tarihi 26.01.2019)

40 20/03/1926 tarihli 766 Sayılı Hâkimler Kanunu m.d. 1 ve 2.

41 14.07.1934 tarihli 2556 Sayılı Hâkimler Kanunu.

stajının sonunda adaylığı bitirme sınavında başarılı olma ve kabule mani hal olmama şartlarını aramıştır. 2556 sayılı Hâkimler Kanunu adaylığı bitirme diğer bir tabirle yardımcılığa geçmek için yapılan bu sınavları Ankara ilinde yapılmasını düzenlemiştir. Bu sınavdan başarılı olanlar yardımcılığa hak kazanmakta; hâkimlik ya da savcılık mesleklerinden hangisini icra etmek isterlerse arzularını Vekillîğe bildirerek kanunda belirlenen şartlar dâhilinde seçtikleri meslekte görevlerini yapabilmektedirler.

C. 2802 SAYILI HÂKİMLER VE SAVCILAR KANUNU

Türkiye’de adli yargıda hâkimlik ve savcılık mesleği ile idari yargı hâkimlik mesleğine giriş aynı kanun olan 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nda düzenlenmiştir.

11.02.2017 tarih ve 29976 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 21.01.2017 tarih ve 6771 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu’nun 16. Maddesi ile Anayasa’nın “Askeri Yargı” başlıklı 145. maddesi ilga olmuştur. Askeri yargı hâkimliğini düzenleyen 357 sayılı Askeri Hâkimler Kanunu da yürürlükten kaldırılmıştır.⁴² Yürürlükten kaldırılan bu kanun ile de askeri hâkim ve savcı adaylığına ilişkin alımlar son bulmuştur. Böylece hâkim ve savcılık mesleğinde sivil ve askeri ayrımı kalkmıştır.

Hâkimlik ve savcılık meslekleri tek kanun olan Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nda düzenlenmiştir. Adli hâkim ve savcı adaylığı ile idari hâkim adaylığına alınmaya ilişkin düzenlemeler ve alım usulüne ilişkin farklılıklar dışında genel olarak benzerdir.⁴³

Adli yargıda hâkimlik ve savcılık mesleğine girebilmek için ayrı sınavlar yapılmayıp ortak sınav sonucunda başarı sağlayanlar aday olarak mesleğe girebilmekte ve adaylık döneminde Hâkim ve Savcı Adaylarının Meslek Öncesi Eğitimlerine İlişkin Yönetmeliğin geçici 8. maddesine göre hâkimlik ve savcılık ayrımı yapılmaktadır. Buna göre, “*Bu yönetmeliğin geçici 6 ncı maddesi uyarınca meslek öncesi eğitimlerinin üç ayını tamamlayıp, hazırlık eğitimlerini yapmak üzere görevlendirilmeyen adli yargı hâkim ve savcı adayları, bu Yönetmeliğin 10 uncu maddesine göre hâkimliğe veya Cumhuriyet savcılığına atanacak şekilde ayrılarak görev stajına başlatılabilirler.*” İdari yargıda hâkim adaylığı olabilmek için adli yargıdan ayrı olarak yapılan yazılı sınava girilmektedir.

Hâkim ve savcı olmak için öncelikle hâkim ve savcı adaylığı olunması gerekmektedir. Hâkim ve savcı adaylığına giriş için de öncelikle yapılan yazılı yarışma sınavı ve mülakatta başarılı olunması gerekmektedir. Adli yargı ile İdari yargı ayrılmasının nedeni, yazılı sınavlarının ve sorulan konuların ayrı olmasıdır.

Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 9/A maddesi gereği yazılı sınavı Adalet Bakanlığı ile imzalanacak protokole göre Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi yapmaktadır. 23.01.2017 tarihli 680 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 9/A maddesinde yer alan “*yazılı sınavda yüz tam puan üzerinden en az yetmiş puan almak kaydıyla en yüksek puan alandan başlamak üzere, sınav ilanında belirtilen kadro sayısının iki katı fazlasının*

⁴² <https://www.tbmm.gov.tr/kanunlar/k6771.html>

⁴³ AVCI, Mustafa, “Adli, İdari ve Askeri Hâkimliğe ve Savcılığa Alınmaya İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *AÜHFD*, C. 61, S. 3, 2012, s. 887.

mülakata çağrılması” hükmünden “en az yetmiş puan almak kaydıyla” ibaresi çıkarılmış ve yazılı sınavda yüz tam puan üzerinden en yüksek puan alandan başlamak üzere, sınav ilanında belirtilen kadro sayısının iki katı fazlası mülakata çağrılacağı belirtilmiştir. 23.01.2017 tarihli 680 sayılı Kanun Hükmünde Kararname, 08.03.2018 tarihli 7072 sayılı Olağanüstü Hal Kapsamında Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun ile kabul edilerek kanunlaşmıştır. 28.02.2019 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 7165 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu’nun 4 üncü maddesi “24/2/1983 tarihli ve 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanununun 9/A maddesinin beşinci fıkrasında yer alan “üzerinden” ibaresinden sonra gelmek üzere “en az yetmiş puan almak kaydıyla” ibaresi ve fıkraya aşağıdaki cümle eklenmiş, altıncı ve dokuzuncu fıkraları aşağıdaki şekilde değiştirilmiş, yedinci ve sekizinci fıkraları yürürlükten kaldırılmıştır.

Adli yargı hâkim ve savcı adaylığı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nda düzenlenmiştir. Adli yargı hâkim ve savcı adaylığı yazılı yarışma sınavına hukuk fakültesinden mezun olanlar girebilmektedir. Avukatlık mesleğinden hâkim veya savcı olmak isteyenler ise şartları taşıdıkları takdirde hem avukatlık mesleğinden adli yargı hâkim ve savcı adaylığı yazılı yarışma sınavının yanında mezunlar için açılan adli yargı hâkim ve savcı adaylığı yazılı yarışma sınavına girebilmektedirler. Buradaki fark avukatlık mesleğinden adli yargı hâkim ve savcı adaylığı yazılı yarışma sınavı ile aday olanların aldığı eğitim süresinin, mezunlardan adli yargı hâkim ve savcı adaylığı yazılı yarışma sınavı ile aday olanların aldığı eğitim süresinden kısa olmasıdır.

Yazılı yarışma sınavında sadece alan soruları sorulmamakta bunun yanında, avukatlık-adli yargı hâkim ve savcı adaylığı yazılı yarışma sınavı ve idari yargı ile avukatlık-idari yargı hâkim adaylığı yazılı yarışma sınavı ile ortak olan genel yetenek ve genel kültür konularından da sorulmaktadır. Genel yetenek ve genel kültür konularından; Türkçe, matematik, Türk kültür ve medeniyetleri, Atatürk ilkeleri ve inkılâp tarihi ve temel yurttaşlık bilgileri sorulmaktadır. Alan konularından; anayasa hukuku, medeni hukuk, borçlar hukuku, hukuk yargılama usulü, ticaret hukuku, icra ve iflas hukuku, ceza hukuku, ceza yargılama usulü, idari yargılama usulü ve idare hukuku, sorulmaktadır.

İdari yargı hâkim adaylığı ile adli yargı hâkim ve savcı adaylığına alım şartları bazı istisnalar dışında benzerdir. Her ikisi de Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 8. Maddesinde ayrımlar belirtilerek düzenlenmiştir. Adli yargı hâkim ve savcı adaylığına alımlarda açılan mezunlardan alım ile avukatlık mesleğinden alımlar için açılan iki farklı sınav, idari yargı hâkim adaylığı için de geçerlidir. Yazılı yarışma sınavında alan konularından; anayasa hukuku, idare hukuku, idari yargılama usulü, hukuk yargılama usulü, borçlar hukuku (genel hükümler), medeni hukuk, ceza hukuku (genel hükümler), vergi hukuku, vergi usul hukuku ve maliye-ekonomi, sorulmaktadır.

Bahsedilen yazılı yarışma sınavında Ölçme Seçme Yerleştirme Merkezi tarafından açıklanan sınav sonucunda başarılı olan adaylar Adalet Bakanlığı’nın belirlediği tarihlerde 2802 sayılı Hâkimler ve Savcılar Kanunu’nun 9/A maddesinde belirtilen ölçütlere göre yapılan mülakata katılmak üzere çağrılırlar. 2802 sayılı Kanun 9/A maddesinde şu şekilde belirtilmiştir:

“Mülakat, ilgilinin; Muhakeme gücünün, bir konuyu kavrayıp özetleme ve ifade yeteneğinin, genel ve fizikî görünümünün, davranış ve tepkilerinin mesleğe uygunluğunun ve liyakatinin, yetenek

ve kültürünün, çağdaş bilimsel ve teknolojik gelişmelere açıklığının, puan vermek suretiyle değerlendirilmesi yöntemidir.”⁴⁴

Ülkemizde avukatların, noterlerin, hâkim ve savcılarının mesleğe girmeden önce ayrı ayrı staj yapmaları benimsenmiştir. Bu kapsamda bizim konumuz olan hâkim ve savcı adaylığı eğitimleri anlatılacaktır.⁴⁵ Avukatlıktan hâkim ve savcı adaylığına atananların meslek öncesi eğitim süresi altı ay olup hazırlık eğitimi ve staj dönemi olmak üzere iki dönemden oluşuyordu. 28.02.2019 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan 7165 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunu’nun 5 inci maddesi ile “Adaylık süresi iki yıldır. Avukatlık mesleğinden adaylığa alınanlar için bu süre bir yıldır. Adaylık, eğitim ve staj olmak üzere iki dönemden oluşur.” şeklinde değiştirilmiş ve avukatlık mesleğinden hâkim ve savcı adaylığına geçen kişilerin alacakları eğitim süresi uzatılmıştır.

15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe girişimi nedeni ile 23.07.2018 tarih ve 29779 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren “*Olağanüstü Hal Kapsamında Alınan Tedbirlere İlişkin Kanun Hükmünde Kararname*”nin 3/2. maddesi gereği yürürlüğe girdiği tarihte “*adli ve idari yargı hâkim ve savcı adayı olarak görev yapanlar, geçirdikleri süreye bakılmaksızın*”⁴⁶ Adalet Bakanlığı’nın teklifi üzerine Hâkim ve Savcılar Kurulu’nun kabulü üzerine, hâkimlik ve savcılık mesleğine atanabileceği belirtilmiş ve bunun üzerine beş bin civarında hâkim ve savcı adayı bitirme yazılı ve sözlü sınavı sonrası mesleğe kabulleri yapılarak atanmıştır.

Adli yargıda hâkim ve savcı ile idari yargıda hâkim olabilmek için öncelikle hâkim ve savcı adayı olarak atanmak gerekir. Adayların eğitimleri sonunda mesleğe kabulden hemen önce adaylar eğitim sonu yazılı sınavdan ve sözlü sınavdan başarılı olmaları gerekmektedir. 2802 sayılı Kanunun 13 üncü maddesi gereği eğitim sonunda yapılan yazılı ve sözlü sınavda başarılı olan adayların mesleğe kabullerine Hâkimler ve Savcılar Kurulunca karar verilir. Mesleğe kabule ya da kabul edilmemeye karar veren Hâkimler ve Savcılar Kurulu’dur. Mesleğe kabulü yapılan adaylar hâkim ve savcı olarak kura çekmek sureti ile asıl görevlerini yapmak üzere atanırlar.

IV. KARŞILAŞTIRMALI HUKUKTA MESLEĞE KABUL ESASLARI

Türkiye özelinde hâkimlik mesleği ile ilgili tarihsel gelişimden sonra karşılaştırmalı hukukta bu hususun düzenlenme şekillerine yer verilecektir. Bu bağlamda Almanya, Avusturya ve Fransa ülkelerindeki hukukî düzenlemeler örnek olarak seçilmiştir. Bu ülke mevzuatlarında hâkim olmak için aranan şartlar ve eğitimleri ile hâkim yardımcılığı müessesesinin nasıl düzenlendiği ele alınacaktır.

⁴⁴ Bkz. Mülâkat, yukarıdaki bentlerde yazılı özellikler her biri yirmişer puan üzerinden değerlendirilerek yapılır. Mülâkat Kurulunun her bir üyesi tarafından verilen puanlar ayrı ayrı tutanağa geçirilir. Başarılı sayılmak için, üyelerin yüz tam puan üzerinden verdikleri notların aritmetik ortalamasının en az yetmiş olması şarttır.

⁴⁵ ARSLAN, Ramazan / TAŞPINAR, Sema: “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de ve Avrupa’da Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Yetiştirilmesi ve Türkiye’nin Bu Gelişmelerden Etkilenmesi”, *AÜHFD*, C. 53, S. 1, 2004, s. 2.

⁴⁶ Adaylık süresi kanunda belirtilmiş ve bu sürede eğitim alarak tamamlanması gerekmektedir. Fakat geçirdikleri süreye bakılmaksızın şeklinde gelen hüküm ile aldıkları eğitimde geçirdikleri süreye bakılmaksızın, bir başka deyiş ile on bir ay eğitim gören kişiler dahi atanabilir.

A. ALMANYA

Almanya'nın federal bir yapısı olması nedeni ile hem federal hem de eyalet düzeyinde yasalar bulunmaktadır. Hukuk öğrenimi ve staj eğitimi, Hukukçu Eğitim Yasası'nda yer alır.⁴⁷

Hukuk fakültesi öğrencileri, ortalama beş yıllık bir eğitimin sonunda birinci devlet sınavına girerler. Bu sınava ancak iki kez girilebilmektedir.⁴⁸ Burada anlaşılan hukuk fakültesinde alınan eğitimin mezunlar için yeterli olup olmadığının tespiti devlet sınavı ile yapılmaktadır.

Devlet sınavı sonuçlarına göre kişiler puan sıralamasına tabi tutulmaktadır. En başarılı olanlar noter, ardından gelenler ise hâkim olmaktadır.⁴⁹ Staj eğitimi burada meslek ayrımı yapılmaksızın avukatlık stajını, hâkimlik ve savcılığı da kapsamaktadır.⁵⁰ Burada “tek tip hukukçu” (Einheitsjurist) kavramı da kullanılmaktadır. Staj eğitimi iki yıl olup aşamaları şu şekildedir;

“1. Üç ayı savcı veya ceza mahkemesinde, beş ayı ilk derece hukuk mahkemesinde, toplam sekiz ay olmak üzere, mahkeme stajı,

2. İdare ve vergi mahkemeleri ile sosyal mahkemelerde veya Almanya İdari Bilimler Üniversitesi'nde ya da herhangi bir kamu hukuku enstitüsünde üç ay, kamu kurumları stajı,

3. Altı ve dört aylık, iki ayrı bölümde toplam on ay, avukatlık stajı,

4. Anılan dört aşamadaki mercilerden birinde ya da özel sektörde hukuk ile ilgili faaliyet gösteren bir kurumda toplam üç ay, seçmeli staj, şeklindedir.”⁵¹

Stajın on sekizinci ayında devlet sınavına girilir ve başarı ile geçenler hâkim-savcı olmak isteyenler Adalet Bakanlıklarına başvururlar, avukat olmak isteyenler de baroya kaydolarak mesleğe başlarlar. Eyalet Bakanlıkları kendi belirleyecekleri ölçütlere göre hâkim ve savcı alımı yapmaktadırlar.⁵²

Alman Hâkim Kanunu'na göre, hâkim ve savcılar açısından mesleğe kabulde bir kişinin hâkim veya savcı olabilmesi için; Alman olması, Alman Anayasasına sadık kalacağını beyan etmesi, iki devlet sınavını başarı ile geçmiş olması, gerekli sosyal becerilere sahip olması, gerekmektedir.⁵³

⁴⁷ SERT-ÇELİK, Çiğdem, “Almanya’da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik”, *TBBD.*, S. 54, s. 339; PALABIYIK, Hakan, “Çeşitli Ülke Anayasalarında Hâkimlik Savcılık Mesleği ile Hâkimlik Savcılık Teminatının Düzenlenişi”, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi*, s. 2; KONCA, s. 23.

⁴⁸ SERT-ÇELİK, s. 341.

⁴⁹ DENİZKUŞLARI, Fatih / SARI, Cengiz / KUZU, Zeynep / KIRCALI, Sümeyye / AKKUŞ, Soner / YILMAZ, Oğuz Gökhan / DAĞDEVİREN, Tuğba / OKYAR ÇALIŞKIN, Güliz, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Hâkimlik ve Savcılık, Yüksek Yargı Organları, Yargı Üst Kurulları”, *Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayını* S. 1, s. 1-13, 43-52.

⁵⁰ YURTCAN, Erdener, “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Avukatlık Mesleğine İlişkin Bazı Düşünceler”, *IÜHF*, C. 45, S. 1-4, 1979, s. 889.

⁵¹ SCHRADER, Christian / ÖZKAYA FERENDECİ, Hamide Özden, “Almanya’da Hâkimlerin Seçimine İlişkin Federal Anayasa Mahkemesi’nin Güncel Bir Kararının İncelenmesi”, *MÜHF Hukuk Araştırmalar Dergisi*, S. 23, 2017, s. 548.

⁵² SERT-ÇELİK, s. 345; KONCA, s. 25; Adalet Bakanlığı ABGM, 2016, s. 3; SCNRADER/ÖZMAYA FERENDECİ, s. 547.

⁵³ SCNRADER/ÖZMAYA FERENDECİ, s. 547-548; Adalet Bakanlığı ABGM, 2016, s. 3.

Almanya’da hâkimlik profesyonel veya onursal hâkimler tarafından yürütülmektedir. Alman Hâkim ve Savcılar Kanunu sadece profesyonel hâkim ve savcılar hakkında uygulanmaktadır. Almanya’da hâkim ve savcıların mesleğe kabulleri, atanmaları ve terfi işlemlerini yürüten bağımsız bir üst kurul bulunmamaktadır. Bir hukuk fakültesinde profesörlük unvanını kazanmış her akademisyen hâkimlik görevini yapma vasfına sahip kabul edilmektedir.

Hâkimler Eyalet hâkimleri ve Federal Mahkemelerdeki hâkimler olarak ayrılırlar. Yukarıda saydığımız şartlar Eyalet hâkimleri yani ilk dereceli mahkemeler için geçerlidir. Eyalet hâkimliği için her yıl mezun olanlar arasında sadece ilk %5’e girenler hâkim olabilmektedir.⁵⁴

Almanya’da 1957 yılında “*rechtspfleger*” yani “yardımcı adalet memuru”⁵⁵ yasası ile hâkim olmayan ama işlerinde yardımcı olan bir statü belirlenmiştir. “*Rechtspfleger*” mahkemelerde ve savcılıklarda kendilerine verilen adalet hizmetlerini yerine getirmekle görevli olan adli memurlardır.⁵⁶ Bir diğer deyişle mahkeme idari teşkilatında yükseltilmiş seviyede hizmet veren memurlardır.⁵⁷ Yardımcı Adalet Memurları ile ilgili olarak 1 Temmuz 1970 tarihinde Yardımcı Adalet Memurları Kanunu düzenlenmiştir.⁵⁸

Yardımcı Adalet Memurları, bugün adli teşkilatta karar verici konumda olup çok büyük ve çok küçük mahkeme birimlerindeki görevlerin ifasını yerine getirip cebri icra, çekişmesiz yargı gibi Kanunlarında sayılan görevleri yerine getirmektedirler. Verdikleri kararlar da mahkeme kararı olmaktadır. Yardımcı adalet memurlarının eğitimleri, üç yıl olup eğitim, teorik ve pratik öğrenim bölümlerine ayrılır. Pratik eğitimleri özel olarak seçilmiş sulh mahkemeleri ve savcılıklarda geçirirler. Lise diplomasına sahip herhangi bir üniversitede eğitim yapabilmeye imkânına sahip öğrenciler bu eğitimi alırlar. Eğitimlerini alırlarken, memur gibi saat aralığında gördükleri derslerin yanında üst derece hizmetli memur statüsünde olup azımsanmayacak derecede para alırlar.⁵⁹

B. AVUSTURYA

Avusturya’da üniversiteye girebilmek için lise eğitiminin sonunda yapılan ve üniversiteye kayıt için gerekli “yeterlilik diploması” sağlayan “*matura*” yani lise yeterlilik sınavının başarı ile geçilmesine bağlıdır.⁶⁰ Üniversitelerde tüm hukuk fakültelerinde tek bir hukuk eğitimi verilmektedir.

⁵⁴ SCNRADER/ÖZMAYA FERENDECİ, s. 548.

⁵⁵ LESSİNG, Volker: “Türk Alman Dostluğunun Bağlantı Halkasını Teşkil Eden “Alman Yardımcı Adalet Memuru” (Rechtspfleger) Kimdir?”, (Çev: Bilge Öztan/Fırat Öztan), *AÜHFD*, C. 15, S. 1-4, 1988, s. 348 vd.; AKİL, Cenk, “Alman Yardımcı Adalet Memuru Yasası”, *EÜHFD*, C. 15, S. 1-2, 2011, s. 287-288; FURTUN, Hakan / GÜRLER, Cemalettin, “Alman ve Türk Hukuklarında Adli Hizmet Uzmanlığı-Rechtspfleger Kurumuna Kısa Bir Bakış”, *ABD.*, C. 65, S. 2, 2007, s. 58-60.

⁵⁶ RÜZGARESEN, Cumhuriyet, “İcra Müdürlerinin Statüsü, Hak ve Yetkileri”, www.e-akademi.org, (Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi), S. 133, 2013, s. 2.

⁵⁷ Lessing, s. 349.

⁵⁸ KONCA, s. 25; LESSİNG, s. 364.

⁵⁹ LESSİNG, s. 364.

⁶⁰ BOZKURT, Kutluhan / TÜRE, Murat: “Avusturya ve İsviçre Sistemlerinde Hukuk Eğitimi”, *TBBD.*, S. 93, 2011, s. 86 vd.; UYUMAZ, Alper / ERDOĞAN, Kemal, “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kliniği”, *AÜHFD*, S. 64(2), 2015, s. 485.

Eğitim tamamlandıktan sonra herhangi bir sınava girmeden mezunlar, -hâkim-savcı, noter, avukat olmak isteyenler ayırım yapılmaksızın- staja başlarlar.⁶¹

Avusturya'da bir kişinin hâkim olabilmesi için; Avusturya Cumhuriyeti vatandaşı olmak, üniversitelerin hukuk fakültesinden mezun olmak, avukatlık veya noterlik yapmak için gerekli olan beş aylık mahkeme stajını bitirmek, iyi derecede Almanca bilmek, duruşma takibi konusunda engeli olmamak, şartlarına sahip olması gerekmektedir. Söz konusu şartlara sahip olan kişilerin, hâkim ve savcı olmak için müracaat ettiklerinde öncelikle, avukatlık veya noterlik yapmak için gerekli olan beş aylık mahkeme stajını dokuz aya tamamlamaları gerekmektedir. Bu staj daha kapsamlı bir stajdır. Mahkemelere ek olarak, bazı durumlarda savcılık ve cezaevinde de staj yapılabilmektedir. Staj sırasında, her stajyer, staj yaptığı mahkeme hâkiminin denetim ve gözetimi altında bulunmaktadır. Her hâkim, stajyer hakkında mesleki yeteneği, çalışmaları ve kişiliği ile ilgili olarak, üç aylık stajın sonunda detaylı bir değerlendirme raporu hazırlamaktadır.⁶² Böylelikle dokuz aylık dönem sonucunda, stajyer hakkında en az üç hâkim tarafından rapor hazırlanmış olmaktadır. Sonraki aşamada, mahkeme stajını bitiren stajyerlerin, hâkim adayı olabilmek için Hâkim Adayı Bürosuna başvurmaları gerekmektedir.

Hâkim Adayı Bürosuna başvuruları kabul edilenler hâkim adayı unvanı almaktadır. Bu başvurular arasından her yıl hâkim olarak ataması yapılan kişi sayısı elli ila altmış arasında değişmektedir. Dokuz aylık mahkeme stajını tamamlayanlar arasından hâkim adayı olarak atanacakların belirlenmesinde; staj yapılan mahkeme hâkimlerinin raporları (En belirleyici faktör bu raporlardır), mahkeme stajı sırasında aldıkları ekstra kurslarda girdikleri sınavların sonuçları, Bölge İstinaf Mahkemesi Başkanının stajyer ile yaptığı mülakat, kanunen zorunlu olmasa da yerleşmiş bir uygulama olan sağlık kontrolü, psikologlar tarafından bağımsız olarak yapılan psikolojik yeterlilik testi sonuçları, göz önünde bulundurulmaktadır.⁶³

Psikolojik yeterlilik testinde stajyerin; Karakteri, zekâsı, grup tartışmalarındaki performansı, karar verme yeteneği, çalışma hızı, kendini ifade etme yeteneği, değerlendirilmektedir. Psikolojik yeterlilik testi sırasında, stajyer ile mülakat da yapılmakta olup, testin amacı hâkim adayı seçimine ilişkin karar verilmesini kolaylaştırmak, karara temel teşkil edecek veri sayısını artırmaktır. Bölge İstinaf Mahkemesi Başkanları, yukarıda sayılan ölçütler uyarınca bir değerlendirme yaptıktan sonra, hâkim adayı kadrolarına atanmasını uygun gördükleri adayları Adalet Bakanına bir liste halinde bildirmektedir.⁶⁴ Hâkim adayı kadrolarına atama yapma yetkisi Adalet Bakanına aittir. Adalet Bakanı kural olarak, Bölge İstinaf Mahkemesi Başkanının kendisine sunduğu liste ile bağlı değildir. Ancak uygulamada teamül olarak Adalet Bakanı listeye müdahale etmemektedir. Dokuz aylık mahkeme stajı sonrasında hâkim adaylığına kabul edilen kişi, üç yıl süre ile eğitime tabi tutulmaktadır. Bu da toplamda dört yıllık bir süreç almaktadır.⁶⁵

⁶¹ **BOZKURT/TÜRE**, s. 92; **UYUMAZ/ERDOĞAN**, s. 486.

⁶² **KOCAOĞLU**, Serhat Sinan, "Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sisteminin Temel Sorunu 'Hâkim (&Savcı) Niteliği' ve Bu Hususta Eklektik Bir Çözüm Önerisi", *ABD.*, (2011/3), s. 49 vd.; Adalet Bakanlığı ABGM, 2016, s. 5

⁶³ Bkz: **KOCAOĞLU**, 2011(3), s. 50 vd.; Adalet Bakanlığı ABGM, 2016, s. 5.

⁶⁴ **KOCAOĞLU**, 2011(3), s. 50 vd.; Adalet Bakanlığı ABGM, 2016, s. 5.

⁶⁵ **KONCA**, s. 27-28; **KOCAOĞLU**, 2011(3), s. 50 vd.; **BOZKURT/TÜRE**, s. 94.

Eğitim sonunda yazılı ve sözlü olarak hâkimlik sınavı yapılmaktadır.⁶⁶ Avusturya mevzuatına göre hâkimleri atama yetkisi Cumhurbaşkanına aittir. Fakat uygulamada Cumhurbaşkanı, Yargıtay üyeleri veya Bölge Adliye Başkanları gibi üst düzey hâkimleri atamakta olup, alt dereceli hâkimleri atama yetkisini Adalet Bakanına devretmiştir. Savcılar açısından mesleğe kabul; Avusturya’da savcılar açısından mesleğe hâkimlere benzer ilk giriş usulü bulunmamaktadır.⁶⁷ Savcılar, hâkimler arasından seçilmektedir.⁶⁸

Avusturya’da yardımcı adalet memurluğu “*rechtspfleger*”⁶⁹ 1926 yılından beri olan bir meslektir. Bu kurum Yardımcı Adalet Memuru Yasası ile düzenlenmiştir. Yardımcı adalet memurları, medeni yargıda çoğunluğu rutin işler olmak üzere işlerin yüzde seksen beşini hallettiği söylenmektedir.⁷⁰

Yardımcı adalet memurluğu kadrosuna, “*matura*” sınavını veren ve mahkeme kaleminde çalışan kişiler başvurabilirler. Bölge adliye mahkemeleri tarafından başvuranlara yazılı sınav yapılır. Başarılı olanlar yardımcı adalet memuru adayı olurlar ve üç yıl süren bir eğitime tabi tutulurlar. Bu eğitim sonunda da sınav yapılmaktadır. Bu sınavda başarılı olanlar yardımcı adalet memuru diploması alırlar.⁷¹ Yardımcı adalet memuru kanununda sayılan çekişmeli ve çekişmesiz yargı işlerini yapmaktadırlar. Çekişmesiz yargı işlerinde çok önemli bir fonksiyona sahiptirler.⁷² Verdikleri kararların yargısal olması Avusturya Anayasası’nın 87a maddesinde güvence altına alınmış ve bağımsız oldukları belirtilmiştir.⁷³

C. FRANSA

Fransa’da hâkim ve savcı atamaları, Yargı organlarının bağımsızlığı amacı ile Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca yapılır.⁷⁴ Fransa’da hâkim ve savcılık mesleğine kabul üç farklı şekilde gerçekleşmektedir. İlk ikisi adaylığa kabul olup üçüncüsü ise doğrudan mesleğe atama şeklinde olmaktadır. Hâkim-Savcı stajyerliği için üç farklı yarışma sınavı açılmaktadır. Bu sınavlar; yeni mezunlara, dört yıllık görev süresini tamamlamış memurlara, sekiz yıllık mesleki tecrübesi bulunanlara, yönelik olarak gerçekleştirilmektedir. Bu sınavları kazananlar Adalet Bakanı Kararnamesiyle hâkim savcı stajyeri olarak atanmaktadır.

Ülkemizde olduğu gibi Fransa’da da adli yargı ile idari yargı ayrılmaktadır ve eğitimleri de buna göre verilmektedir. İdari yargı hâkimleri sınav usulü ile devlet memurları, avukatlar ve akademik derece sahibi hukukçular arasından da seçme sınavı ile mesleğe alınmaktadırlar. Sınavda

⁶⁶ KONCA, s. 28; BOZKURT/TÜRE, s. 94.

⁶⁷ Adalet Bakanlığı ABGM, 2016, s. 5.

⁶⁸ KOCAOĞLU, 2011(3), s. 50 vd.

⁶⁹ ATALI, Murat, *Avusturya Hukukunda Çekişmesiz Yargı*, *Medeni Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV*, Ankara, 30 Eylül–1 Ekim 2005; TBB Yayını, Ankara 2006, s. 73.

⁷⁰ ATALI, s. 74; KONCA, s. 29.

⁷¹ Bu konudaki açıklamalar için bkz: KONCA, s. 29.

⁷² ATALI, s. 74.

⁷³ AKCAN, s. 282; KONCA, s. 29.

⁷⁴ ÇELİK, Cemil / YILMAZ, Yunus, “Fransa’da Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı”, e-akademi, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=FRANSA%92DA%20YARGI%20BA%20DOIMSIZLI%D0I%20VE%20HAK%20DM%20TEM%20DNATI&kimlik=742032687&url=makaleler/celik-yilmaz-1.htm> (Erişim Tarihi 11.02.2019)

başarılı olanlar Ulusal İdare Okulu'ndan eğitim alırlar. Adli yargıda hâkim ve savcılarını yetiştiren kurum ise Ulusal Hâkimlik ve Savcılık Okulu'dur.

Mezunlara açılan sınavda; otuz bir yaşını doldurmuş, yüksek lisans ve dengi bir diplomaya sahip, medeni hakları kullanma ehliyetine ve iyi ahlaki özelliklere haiz, fiziksel olarak uygun, askerlikle ilişkisi olmayan, Fransız vatandaşları girebilirler. En az dört yıl boyunca kamu görevinde bulunmuş devlet memurları için açılan sınavda; sınavın yapıldığı yılın ocak ayında kırk sekiz buçuk yaşını doldurmamış olmamaları aranmaktadır. Bunun haricindeki diğer şartlar mezunlardan açılan sınava gireceklerde aranan şartlar ile aynıdır. En az sekiz yıllık mesleki tecrübesi bulunan özel sektörde veya seçimle iş başına gelinen hizmetlerde mesleki deneyim elde etmiş ve kırk yaşını aşmamış kişiler de bu sınav ile alınmaktadır.⁷⁵

Seçme sınavını kazanan adaylar ortama üç yıllık bir eğitim alırlar.⁷⁶ Eğitim sonunda yeterlilik sınavı ve sözlü olan sınıflandırma sınavlarına tabi tutulurlar. Başarı ile geçenler atanırlar, sınıflandırma sınavında başarısız olanlar tekrar sınava alınırlar bir kez daha başarısız olanlar okuldan uzaklaştırılır ve başka bir kadroya da atanamazlar.⁷⁷

SONUÇ

Geçmişten günümüze insanın var olmasının getirdiği gereklerden biri olarak yargı ve yargılama faaliyeti görülmektedir. Yargılama faaliyetini yerine getirmek üzere İslâm devletlerinde kadılar görevlendirilmiş, günümüzdeki hâkimlik mesleğini icra etmişlerdir. Yargılama faaliyetinin önemi üzerine hâkim ve savcılar nasıl alınmalı ve ne gibi aşamalardan geçtikleri takdirde adaleti sağlamak adına doğru kararlar alabilir hususu her toplumda ve her dönemde düşünülmüş, buna göre bazı ölçütler belirlenmiş ve zamanın şartlarına göre bunlar revize edilmiştir.

Ülkemizde hâkim ve savcı olmak için yazılı yarışma sınavı ve mülakat sonrasında başarılı olmak gerekmektedir. Bu şekilde başarılı olanlar aday olarak atanmaktadır. Adaylar, mesleğe yönelik eğitim alarak belirli sürede adaylıklarını tamamlamakta ve sonrasında mesleğe kabulleri yapılarak hâkim ve savcı olarak atanmaktadır. Adaylık döneminde, staj yapılan yerlerde uygulamayı görerek tecrübe sahibi olmaları beklenmektedir. Günümüzde beklenen tecrübenin adaylık döneminde tam olarak sağlanamadığı anlaşılmakta ve bunun için de bazı çözümler aranmaktadır.

Adayların kısa sürede sorumluluk yüklenmeden verilen eğitim sonucunda mesleğe atanmaları, doğru kararlar verebilmelerini de etkilemektedir. Bu nedenle adayların daha etkin ve verimli olmaları için ara bir uygulama olarak bazı sorumluluklar verilerek ve kısa süreçte değil daha uzun süreçte sınanmalarının daha doğru olacağı düşünülmektedir. Avrupa ülkelerinden, Almanya ve Avusturya'da meslek olarak adalet sistemine katılan hâkim yardımcılığı müessesesi de dikkate alınarak yeni bir model getirilmesi planlanmaktadır. Bu düşüncelerle getirilmesi hedeflenen hâkim yardımcılığı için adayların öncelikle Almanya'daki devlet sınavına benzer şekilde "Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı"na girerek başarılı olması gerekmektedir.⁷⁸ Daha sonra adaylar hâkim ve savcı yardımcılığı için açılan

⁷⁵ KONCA, s. 32; KOCAOĞLU, s. 53.

⁷⁶ OĞUZ, Fuat, "Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Gelişme", Demokrasi Platformu Dergisi, Sayı: 2, 2005, s. 141; KONCA, s. 33; KOCAOĞLU, s. 54.

⁷⁷ KONCA, s. 55.

⁷⁸ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, "Yargı Reformu Stratejisi, Hedef 3.2, Hedef 3.3", Mayıs 2019, s. 42,43

sınava tabi tutulacaktır. Bu kadroda geçen belirli görev süresinden sonra hâkimlik ve savcılık mesleğine geçilebilmesi için de ayrı bir sınav uygulanacaktır.⁷⁹ Hâkim ve savcı yardımcılığında iken bu kişiler basit usuli işlem gerektiren kararlar verebilir ya da hâkim işlerini kolaylaştıracak bazı tedbirleri alabilir. Hâkim ve savcı yardımcılığındaki temel amaç hâkim ve savcılık mesleğinin daha başında olan kişilerin uygulamada ağır bir sorumluluk almadan mesleği tanıyabilmesi ve ara ara da belirli sınavlardan geçerek kendini yetiştirebilmesidir. Bu sayede hâkim ve savcı yardımcılarının ileride mesleği daha iyi icra edebilmeleri için adalet hizmetlerine katılımları sağlanmış olacaktır.

KAYNAKÇA

AKCAN, Recep, “Hâkimin Vasıfları”, *SDÜHFD*, C. 4, S. 2, s. 271-300.

AKİL, Cenk, “Alman Yardımcı Adalet Memuru Yasası”, *EÜHFD*, C. 15, S. 1-2, s. 287-309.

ANIL, Yaşar Şahin, *Osmanlı’da Kadılık*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

ARIK, Fedâ Şamil, “Osmanlı’da Kadılık Müessesesi 1”, *OTAM*, S. 8, s. 1-71.

ARSLAN, Ramazan / **TAŞPINAR**, Sema, “Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de ve Avrupa’da Hukuk Öğretimi ve Hukukçu Yetiştirilmesi ve Türkiye’nin Bu Gelişmelerden Etkilenmesi”, *AÜHFD*, C. 53, S. 1, s. 1-25

ATALI, Murat, “Avusturya Hukukunda Çekişmesiz Yargı, Medeni Usul ve İcra-İflâs Hukukçuları Toplantısı-IV, Ankara, 30 Eylül–1 Ekim 2005”, *TBB Yayını*, S. 108, s. 50-105.

ATAR, Fahrettin, “Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. 24, s. 66-69.

ATAR, Fahrettin, *İslam Adliye Teşkilatı*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1979.

AVCI, Mustafa, “Adli, İdari ve Askeri Hâkimliğe ve Savcılığa Alınmaya İlişkin Bazı Değerlendirmeler”, *AÜHFD*, C. 61, S. 3, s. 887-923.

BERKİ, Ali Himmet, *İslâm Şeriatinde Kaza (Hüküm ve Hâkimlik) Tarihi ve İftâ Müessesesi*, Yargıçoğlu Matbaası, Ankara, 1962.

BOZATAY, Şeniz Anbarlı / **DEMİR**, Konur Alp, “Osmanlı Adli ve İdari Sisteminde Kadılık: Kurumsal Bir Değerlendirme”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 6, S. 10, s. 71-89.

BOZKURT, Kutluhan / **TÜRE**, Murat, “Avusturya ve İsviçre Sistemlerinde Hukuk Eğitimi”, *TBB Dergisi*, S. 93, s. 82-107.

CİN, Halil / **AKGÜNDÜZ**, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi 1: Kamu Hukuku*, Timaş Yayınları, İstanbul, 1990.

⁷⁹ Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı, “Yargı Reformu Stratejisi, Hedef 3.2, Hedef 3.3”, Mayıs 2019, s. 42,43

CİN, Halil-**AKYILMAZ** Gül, Türk Hukuk Tarihi, Sayram Yay., Konya, 2011.

ÇAKILCI, Diren, “Bir Hukuk Mektebi: Medresetü’l-Kuzât”, *Mediterranean Journal of Humanities* mjh.akdeniz.edu.tr III/1, 2013, s. 89-110.

ÇELİK, Cemil / **YILMAZ**, Yunus, “Fransa’da Yargı Bağımsızlığı ve Hâkim Teminatı”, e-akademi, <http://www.e-akademi.org/incele.asp?konu=FRANSA%92DA%20YARGI%20BA%20D0IMSIZLI%20D0I%20VE%20HAK%20DDM%20TEM%20DNATI&kimlik=742032687&url=makaleler/celik-yilmaz-1.htm> (Erişim Tarihi 11.02.2019)

DENİZKUŞLARI, Fatih / **SARI**, Cengiz / **KUZU**, Zeynep / **KIRCALI**, Sümeyye / **AKKUŞ**, Soner / **YILMAZ**, Oğuz Gökhan / **DAĞDEVİREN**, Tuğba / **OKYAR ÇALIŞKAN**, Güliz, “Avrupa Birliği Ülkelerinde Hâkimlik ve Savcılık, Yüksek Yargı Organları, Yargı Üst Kurulları”, *Avrupa Birliği Genel Müdürlüğü Yayını* S. 1, s. 1-13,43-52.

DOĞAN, Recai, “Osmanlı Eğitim Kurumları ve Eğitimde İlk Yenileşme Hareketlerinin Batılılaşma Açısından Tahlili”, *AÜİFD*, C. 37, S. 1, s. 407-442.

EKİNCİ, Ekrem Buğra, *Tanzimat ve Sonrası Osmanlı Mahkemeleri*, 1. Baskı, Arı Sanat Yayınları, İstanbul, 2004.

ERÇİN, Abdülkadir, “Osmanlı Devleti’nde Kadı ve Şer’i Mahkemeler”, *BAYTAM*, C. 2, S. 1, s. 15-23.

FENDOĞLU, Hasan Tahsin, *İslam ve Osmanlı Anayasa Hukukunda, Yargı Bağımsızlığı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 1996.

FEYZİOĞLU, Hamiyet Sezer / **KILIÇ**, Selda, “Tanzimat Arifesinde Kadılık-Naiplik Kurumu (Kadis und Stellvertreten vor der Tanzimat-Ara)”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXIV, S. 38, s. 31-55.

FURTUN, Hakan / **GÜRLER**, Cemalettin, “Alman ve Türk Hukuklarında Adli Hizmet Uzmanlığı-Rechtspfleger Kurumuna Kısa Bir Bakış”, *A.B.D.*, C. 65, S. 2, s. 58-60.

GÖL, Yavuz Selim, “Abbâsîler Döneminde Kâdı’l-Kudâtılık”, *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 5, Sayı 1, Bahar 2018, s. 12 vd.

IŞIKTAÇ, Yasemin, “Türk Hukuk Devriminin Felsefesi”, *MÜSBED*, Atatürk’ün Doğumunun 125. Yılı ve Cumhuriyetimizin 83. Yılı Özel Sayısı, s. 117.

İLHAN, Cengiz, *Günümüz Türkçe’siyle Mecelle*, 2014, Yetkin Yayınları, Ankara.

İMAMOĞLU, Hüseyin Vehbi, “Hz. Peygamber Döneminde Hukuksal Gelişim ve Yargısal Örgütlenme”, *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 3, S. 2, s. 161.

- İPŞİRLİ**, Mehmet, “Osmanlı İlmiye Teşkilatında Mülâzemet Sisteminin Önemi ve Rumeli Kadiaskeri Mehmed Efendi Zamanına Ait Mülâzemet Kayıtları”, *GDAAD.*, S. 10-11, s. 221-231.
- İPŞİRLİ**, Mehmet, “Osmanlı İlmiye Mesleği Hakkında Gözlemler”, *The Journal Of Ottoman Studies VII-VIII, Osmanlı Araştırmaları VII-VIII*, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S. 7-8, s. 273-28.
- KAHVECİ**, Nuri / **KALENDER**, Abbas, “İlk Dönem İtibariyle İslam Hukukuna Göre Hâkim Tayininde Aranılan Kriterler”, *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 23, s. 1-20.
- KILIÇ**, Cihan, “Osmanlı İlmiye Teşkilatında Kariyer Sistemi”, *TARR*, C. 3, S. 1, s. 153-170.
- KOÇAOĞLU**, Serhat Sinan, “Türkiye Cumhuriyeti Yargı Sisteminin Temel Sorunu ‘Hâkim (&Savcı) Niteliği ve Bu Hususta Eklektik Bir Çözüm Önerisi””, *A.B.D.*, S. 3 (2011), s. 15-84.
- KOÇİNKAG**, Mansur, “Hicrî İlk İki Asırda Irak’ta Görev Yapan Kadılar”, *Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2017, S. 11, s. 30.
- KONCA**, Nesibe Kurt, “Hâkim Yardımcılığı Kurumu ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, *SETA*, 2016.
- KOŞUM**, Adnan, “İslam Hukukunda Kadının Yargıçlığı Problemi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 2003/1, S. 10, s. 63-75.
- KOYUNCU**, Nuran, “Hukuk Mektebinin Doğuşu”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* C. XVI, Y. 2012, S. 3, s. 163-171.
- OĞUZ**, Fuat, “Hukukun Üstünlüğü ve Ekonomik Gelişme”, *Demokrasi Platformu Dergisi*, S. 2, s. 171-184.
- ORTAYLI**, İlber, “Osmanlı Kadısı Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”, *AÜSBFD.*, C. 30, s. 117-128.
- ÖZKORKURT**, Nevin Ünal, “Yargı Bağımsızlığı Açısından Osmanlı’da ve Günümüz Türkiye’sinde Yargıya Genel Bir Bakış”, *AÜHFD.*, C. 57, S. 2, s. 225 vd.
- LESSİNG**, Volker, “Türk Alman Dostluğunun Bağlantı Halkasını Teşkil Eden ‘Alman Yardımcı Adalet Memuru’ (Rechtspfleger) Kimdir?”, (Çev.: Bilge Öztan-Fırat Öztan), *AÜHFD*, C. 40, S. 1, s. 347-371.
- PALABIYIK**, Hakan, “Çeşitli Ülke Anayasalarında Hâkimlik Savcılık Mesleği ile Hâkimlik Savcılık Teminatının Düzenlenişi”, *Türkiye Büyük Millet Meclisi Araştırma Merkezi*, 2011.
- PINAR**, Atilla, “Yerelden Evrensel Mütevazı Bir Türk Katkısı, Türk Hukukunda Hâkimin Vasıfları, Ahlak ve Adabı”, *TBB Dergisi*, S. 104, s. 321-344.
- RÜZGARESEN**, Cumhur, “İcra Müdürlerinin Statüsü, Hak ve Yetkileri”, www.e-akademi.org, (*Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi*), S. 133, s. 1-20

SANCAK, Yusuf / **KIYAK**, Emre, “Günümüz Türkçesiyle Mecelle’nin On Altıncı Kitabı Kitâbü’l Kazâ Günümüz Düzenlemeleriyle Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, *SÜHFD.*, C. 22, S. 2, s. 45-105.

SCHRADER, Christian / **ÖZKAYA FERENDECİ**, Hamide Özden, “Almanya’da Hâkimlerin Seçimine İlişkin Federal Anayasa Mahkemesi’nin Güncel Bir Kararının İncelenmesi”, *MÜHF Hukuk Araştırmaları Dergisi*, S. 23, s. 547-558.

SERT-ÇELİK, Çiğdem, “Almanya’da Hukuk Eğitimi ve Stajyerlik”, *TBBD.*, S. 54, s. 339-346.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ ADALET BAKANLIĞI, “Yargı Reformu Stratejisi, Hedef 3.2, Hedef 3.3”, Mayıs 2019.

UYGUR, Gülriz, “Hukuk Etiğine Giriş”,

http://www.bahum.gov.tr/bahumetik/kose_yazileri/makale_yazi/1_makale.htm (Erişim Tarihi: 31.01.2019).

UYUMAZ, Alper / **ERDOĞAN**, Kemal, “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Hukuk Eğitimi ve Hukuk Kliniği”, *AÜHFD*, S. 64(2), s. 459-505.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin İlmîye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2014.

ÜÇOK, Coşkun / **MUMCU**, Ahmet / **BOZKURT**, Gülnihal, *Türk Hukuk Tarihi*, 13. Bası, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2008.

YILDIRIMER, Şahban, “İslam Hukukunda Yargıç Etiği” , *e-Şarkiyat İlmî Araştırmalar Dergisi-www.e-sarkiyat.com- ISSN: 1308-9633*, S. VIII, s. 33-50.

YILMAZ, Ejder, *Hukuk Sözlüğü*, 5. Bası, Yetkin Hukuk Yayınları, Ankara, 1996.

YURTCAN, Erdener, “Karşılaştırmalı Hukukta ve Türk Hukukunda Avukatlık Mesleğine İlişkin Bazı Düşünceler”, *İÜHFM*, C. 45, S. 1-4, s. 889-914.

ÖZEL HUKUK

MANEVİ TAZMİNAT TALEBİNDE TARAFLARIN KUSUR ORANLARININ ve DİĞER ÖZEL HALLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ#

Orhun YILMAZ*

Özet

Bu makalede Yargıtay 21.Hukuk Dairesi'nin 2017 yılında vermiş olduğu bir karar değerlendirilmektedir. Söz konusu karar iş kazasında hayatını kaybeden işçinin yakınlarının manevi tazminat talebine ilişkindir.Söz konusu davanın hukuki temelini 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 56.maddesi oluşturmaktadır. Makalemizde öncelikle işverenin iş sağlığı ve güvenliği kapsamındaki yükümlülükleri ve tazminat konusu kısaca ele alınmıştır.Devamında yüksek mahkeme ve yerel mahkeme kararları genel olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Kararlar sırasıyla değerlendirilmiş, kararlarda eksik bulunan ve farklı düşünülen noktalar eleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yargıtay, kusur oranı, iş sağlığı ve güvenliği, iş kazası, manevi tazminat

EVALUATION OF DEFECT RATES OF THE PERSONS AND OTHER SPECIAL CASES IN SPIRITUAL COMPENSATION DEMAND

Abstract

In this article, one of the decisions made by the Supreme Court of Appeals 21st Office in 2017 is evaluated.The decision concerned the non-pecuniary claim of the relatives of the worker who had died in an industrial accident.The legal basis of the case is the 56th article of the Turkish Code of Obligations No: 6098.In our article, the obligations of the employer regarding occupational health and safety and compensation are briefly discussed. Subsequently, it was tried to explain the high court and local court decisions in general.Decisions were evaluated respectively and the points which were found to be missing and different points in the decisions were criticized.

Keywords: Supreme Court, defect rate, occupational health and safety, work accident, spiritual compensation

GİRİŞ

Yargıtay'ın 2017 yılında verdiği kararlardan birisi ölen işçinin yakınlarının manevi tazminat talebini içeren bir uyuşmazlığa ilişkindir.Söz konusu davaya ilişkin olarak yerel mahkeme ve yüksek mahkemenin değerlendirmeleri özetle şunlardır:

Yayın Kuruluna Ulaştığı Tarih: 17.06.2019

Makale Kabul Tarihi: 21.06.2019

* İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi, Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, orhunyilmaz06@gmail.com, ORCID ID: [0000-0003-1231-240X](https://orcid.org/0000-0003-1231-240X)

I.YEREL MAHKEME KARARI

Dava, işçinin iş kazasında vefatı nedeniyle açılmış bir manevi tazminat davası olup davanın yasal dayanağı 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu'nun 56(818 sayılı BK' nın 47). maddesidir.

Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü Ankara Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü, iş kazasının Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında (Irak'ta) meydana gelmiş olması nedeniyle inceleme yapılmadığını bildirmiştir.

Mahkememiz tarafından davacının sosyal ekonomik durumu ve ayrıca davacılar murisinin alabileceği ücretin ne olabileceği araştırılmış, taraf tanıkları dinlenmiştir.

İhbar olunan D.D ... A.Ş.' vekili tarafından davacı murisinin iş yeri şahsi sicil dosyası ibraz edilmiştir.

Kazanın iş kazası olarak kabul edilip edilemeyeceği, iş kazası ise kusur durumunun ne olduğu hususunda bir doktor-adli tıp uzmanı, bir akademisyen ve bir inşaat mühendisi iş güvenliği uzmanından oluşan bilirkişi heyetinden rapor istenmiş olup bilirkişi heyeti 23/06/2015 tarihli müşterek raporlarında özetle; Ağır ve Tehlikeli işlerde çalışacaklar için alınması gereken 27/02/2012 tarihli sağlık raporunda şahsın işe girişinde herhangi bir sakınca bulunmadığını belirtildiğini ifade ve beyanlara göre öncesinde herhangi bir rahatsızlığının bulunmadığını, şahsın tansiyon veya kalp-damar ile ilgili herhangi bir rahatsızlığının belirlenmediğini, işçi sağlığı ve güvenliği ile ilgili olarak iş yerinde 01/08/2012'de eğitime katılımının sağlandığını, şahsın 15 günlük izin dönüşü yatakhane gece saat 03.00'da rahatsızlanması üzerine hastaneye götürülerek müdahalede bulunulduğunu, yapılan otopside ölüm sebebinin beyin kanaması ve beyindeki ödemden kaynaklı olduğunu belirtildiğini, 5510 sayılı yasanın 13. Maddesi gereğince olayın bir iş kazası olduğunu, kazanın şahsın izin dönüşünde meydana gelmiş olmasına, şahsın dış cephe işlerinde görevli olmasına ve bu işinde beyin kanamasını tetikleyici veya beyin damar rahatsızlığına sebep olacağını kesin olarak söylemenin mümkün olmamasına, şahıstaki beyin kanamasının beyin damar anevrizma rüptüründen (yırılmasından) ileri gelmesine, bu durumun rutin yapılan muayene ve tetkiklerle tespitinin mümkün olmamasına nazaran kazada davalı işverenliğin herhangi bir kusurunun bulunmadığını, şahsın ölümünün de genetik yapısı, beyin damar sistemindeki anomali ve gelişen yüksen tansiyon gibi çeşitli faktörlerin %100 oranında etkili olduğunu beyan etmişlerdir.

Dosyada mevcut tüm delil ve belgeler karşısında; şahsın ölümü işveren açısından iş kazası ise de kazada işverenin herhangi bir kusurunun bulunmamasına nazaran davanın reddi gerektiği sonuç ve vicdani kanaatine varılmıştır.

II.YÜKSEK MAHKEME KARARI

Dava, iş kazasından vefata dayalı sigortalının hak sahibi yakınlarının maddi ve manevi zararlarının giderilmesi istemine ilişkindir.

Mahkemece, davanın reddine karar verilmiştir.

Dosyadaki kayıt ve belgelerden, sigortalı (S)'nin 29.03.2013 tarihinde gece konakladığı işyerine ait barakada beyin kanaması geçirerek vefat ettiği, mahkemece 1 Adli Tıp Uzmanı, 1 İş Güvenliği Uzmanı İnşaat Mühendisi ile 1 İş Hukuku alanında uzman akademisyen bilirkişiden alınan 23.06.2015 tarihli heyet raporundaki davalı şirketin iş kazasının gerçekleşmesinde herhangi bir kusuru olmadığı alınabilecek herhangi bir tedbir olmadığı, iş kazasının müteveffanın genetik mirası, beyin damar anomali ve ani gelişen yüksek tansiyon gibi çeşitli faktörlerin %100 oranındaki etkisi nedeniyle gerçekleştiği yöndeki tespiti itibarla davanın reddine karar verildiği anlaşılmıştır.

Uyuşmazlık, meydana gelen iş kazasında sorumluluğun tespiti noktasında toplanmaktadır.

Geniş anlamıyla sorumluluk kavramı, bir kişinin başka bir kişiye verdiği zararları giderme yükümlülüğü olarak açıklanmıştır. Hukuki anlamda sorumluluk ise, taraflar arasındaki borç ilişkisinin zedelenmesi sonucu doğan zararların giderilmesi (tazmin edilmesi) yükümlülüğünü içerir.

İşçi ve işverenin hizmet sözleşmesinden kaynaklanan sıkı iş ilişkisi, işçi yönünden işverene içten bağlılık (sadakat borcu), işveren yönünden işçiyi korumak ve gözetmek borcu şeklinde ortaya çıkar. Gerçekten işçi, işverenin işi ve işyeri ile ilgili çıkarlarını korumak, çıkarlarına zarar verebilecek davranışlardan kaçınmak, buna karşı işveren de, işçinin kişiliğine saygı göstermek, işçiyi korumak, işyeri tehlikelerinden zarar görmemesi için iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini almak, işçinin özlük hakları ve diğer maddi çıkarlarının gerektirdiği uygun bildirimlerde ve davranışlarda bulunmak, işçinin çıkarına aykırı davranışlardan kaçınmakla yükümlüdür.

Sanayi ve teknolojideki gelişmeler, yeni işletmelerin açılması, fabrikaların kurulması iş yerlerindeki makineleşmenin artmasına yol açmış, bu durum iş kazaları ile meslek hastalıklarında artışlara neden olmuştur. Bu gelişme, iş yerinde iş sağlığı ve güvenliği önlemlerinin daha etkili şekilde alınması gereğini ortaya çıkarmıştır.

İşveren, gözetme borcu gereği, çalıştırdığı işçileri, iş yerinde meydana gelen tehlikelerden korumak, onların yaşam, bedensel ve ruhsal sağlık bütünlüklerini korumak için iş yerinde teknik ve tıbbi önlemler dahil olmak üzere bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gerekli kıldığı tüm önlemleri almak zorundadır.

Somut olayda, iş kazasının meydana geliş şekli dikkate alındığında, kazanın %100 oranında bedensel faktörler neticesinde gerçekleştiğinin kabulü hatalıdır. Bu kapsamda kusura ilişkin rapor oluşa uygun olmadığı gibi uygulanması gereken yasa açısından da incelenmemiştir.

Tüm yukarıda açıklanan ilkeler ve yasa maddeleri doğrultusunda, somut olayda; meydana gelen iş kazasında olay tarihine göre, öncelikle 4857 sayılı İş Kanununun 77. maddesi mi yoksa 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanununun yürürlük maddeleri göz önüne alınarak bu Kanun hükümlerinin mi uygulanacağını açık olarak belirlemek gerekmektedir.

Buna göre yapılacak iş, yürürlük hükümlerine göre 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu hükümleri uygulanacaksa; Kanunun 9. maddesinde açıklanan tebliğe ekli Ek 1 Listesine göre işyerinin tehlike sınıfının belirlenerek, işverenin yükümlülüklerini açıklayan 4,5 ve 10.maddeler ile çalışanların yükümlülüklerini açıklayan 19. madde hükümleri aksi halde 4857 sayılı İş Kanununun 77 ve devamı maddeleri hükümleri doğrultusunda, sigortalının işe girişinden önce ve işe girişi

sırasında yaptırılan muayenelerine ilişkin kayıt ve belgeleri getirmek, işverenin periyodik sağlık muayenelerini yaptırıp yaptırmadığı, bu muayenelerde beyin kanaması riskine yol açacak rahatsızlıklarına ilişkin bir bulguya rastlanıp rastlanmadığı, kaza tarihinde sigortalının bünyesini zorlayacak bir çalışma yaptırılıp yaptırılmadığı, olay günü sigortalıyı işyerinde rutin dışında bir gerginlik ve stres içine sokacak bir olayın cereyan edip etmediği araştırılmak, işyeri hekimliği, işgücü sağlığı ve iş güvenliği konularında uzman olan bir nörolog ve bir kardiyologun da yer alacağı üçlü bilirkişi heyetinden kusur raporu almak, verilen raporu dosyadaki bilgi ve belgelerle birlikte değerlendirmek ve çıkacak sonuca göre, karar verilmekten ibarettir.

Mahkemece bu maddi ve hukuki olgular nazara alınmaksızın yazılı şekilde karar verilmesi usul ve yasaya aykırı olup bozma nedenidir.

O halde, davacının bu yönleri amaçlayan temyiz itirazları kabul edilmeli ve hüküm bozulmalıdır.

III.YEREL MAHKEME KARARI

Usul ve yasaya uygun görülen Yargıtay bozma ilamına uyulmasına karar verilerek Yargıtay bozma ilamı gereğince bir kardiyolog, bir nörolog ve bir işyeri hekiminden oluşan bilirkişi kurulundan 28.11.2018 tarihli müşterek ek rapor alınmış, bilirkişi kurulu ek raporlarında özetle, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 77.maddesinin 30.06.2012 tarih ve 2839 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun 37.maddesi ile yürürlükten kaldırıldığını, 6331 sayılı İSGK'nın işverenin sağlık ve güvenlik önlemlerini alma yükümlülüğünü daha ayrıntılı şekilde düzenlediğini, 6331 sayılı Kanunu'nun 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe girmiş olması nedeniyle bu kanun hükümlerinin uygulanmasının gerekli olduğunu, 6331 sayılı Kanunun 4.,5. ve 10. maddeleri ile çalışanların yükümlülüklerini açıklayan 19.madde hükümleri ile 15.madde hükümleri doğrultusunda işverenin çalışanın sağlığı ve güvenliği ile ilgili her türlü tedbiri almak ile sorumlu olduğu, davacıların murisi sigortalının işe girişinden önce iş sağlığı ve güvenliği eğitimine katılarak buna ilişkin tutanak ile iş yerinde uyulacak işçi sağlığı ile işçi güvenliği kuralları tutanağını imzaladığı ve 27.02.2012 tarihinde akciğer grafisi çektiirildiği ve işitme testi yapıldığı, işverenin periyodik olarak sağlık muayenelerini yaptırdığı, bu muayenelerde beyin kanaması riskine yol açacak bir bulguya rastlanmadığını tanık ifadelerinden anlaşıldığına göre davacıların murisinin Türkiye'den 8 günlük ücretli izin kullanmasını takiben döndüğü gün işbaşı yapmadığı, aynı günün gecesi baş ağrısı nedeniyle ağrı kesici ilaç alıp yattığı, gece 03.00 civarında rahatsızlanması nedeniyle hastaneye götürüldüğü, müdahale edilmesine rağmen kurtarılamadığı, otopsi tutanağında darp izi bulunmadığı, ölüm nedeninin beyin kanaması, beyindeki ödemden kaynaklı olduğu belirtilmişse de; bir kist ya da tümörün varlığından bahsedilmediği, olayın istirahat halinde meydana gelmiş olması da dikkate alındığında beyin kanamasının beyin damar anevrizma rüptüründen (yırılmasından) ileri geldiği, bu durumun önceden rutin muayene ve tetkiklerle tespitinin mümkün olmaması, müteveffanın olay günü iş başı yapmadığı, dolayısıyla bünyesini zorlayacak bir çalışma yaptırılmadığı, iş yerinde gerginlik ve stres içine sokacak bir olayın cereyan etmemesi de nazara alındığında davalı işverenliğin kazanın oluşumunda alabileceği bir tedbir ve kusurunun bulunmadığını beyan etmişlerdir.

İş kazası 29.03.2013 tarihinde meydana gelmiştir.4857 sayılı İş Kanunu'nun 77.maddesi 30.06.2012 tarih ve 2839 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan 6331 sayılı İSGK'nın 37.maddesi ile

yürürlükten kaldırılmıştır. Her durumda dava konusu olayda işverenin sağlık ve güvenlik önlemlerini alma yükümlülüğünü daha ayrıntılı şekilde düzenleyen 6331 sayılı İSGK'nın uygulanması gereklidir.

Dosya kapsamı ve bilirkişi ek raporu içeriğinden davacıların murisinin işe girmesinden evvel iş sağlığı ve güvenliği eğitimine katılarak iş güvenliği malzeme teslim tutanağı ile iş yerinde uyulacak iş sağlığı ve iş güvenliği kurallarına ilişkin tutanağı imzaladığı, akciğer grafisi ve işitme testi yapıldığı, işverenin periyodik sağlık muayenelerini yaptırdığı, 8 günlük yıllık iznini kullanan davacı murisin izin bitiminde rahatsızlanması üzerine işe başlamadan baş ağrısı nedeniyle ağrı kesici ilaç alıp yattığı, gece 03.00 civarında rahatsızlanması sebebiyle hastaneye götürüldüğü, müdahale edilmesine rağmen kurtarılamadığı, beyin kanamasının beyin damar anevrizma rüptüründen (yırılmasından) ileri geldiği, bu durumun önceden rutin muayene ve tetkiklerle tespitinin mümkün olmaması, müteveffanın olay günü iş başı yapmaması da nazara alındığında bünyesini zorlayacak bir çalışma yaptırılmadığı, iş yerinde gerginlik ve stres içine sokacak bir olayın cereyan etmediği, davalı işverenin kazanın oluşumunda alabileceği bir tedbir ve kusurunun bulunmadığı, davanın reddi gerektiği sonuç ve vicdani kanaatine varılmıştır.

IV.DEĞERLENDİRME

1) Dava konusu olayda, davalı şirket (S.İ.) tarafından Irak'taki inşaat şantiyesinde çalışması için götürülen işçi (S) gece vakti kaldığı barakada rahatsızlanmış ve vefat etmiştir.

2) Ölen işçinin yakınları (annesi ve kardeşleri) işveren tarafından işçinin sağlık kontrollerinin gerektiği şekilde yapılmadığı, işçi sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin gereği gibi alınıp uygulanmadığı nedenlerini ileri sürerek manevi tazminat ve olay tarihinden itibaren işleyecek yasal faizin davalıdan tahsilini talep ettikleri bir dava açmıştır.

3) Davalı vekili taraf cevap dilekçesinde, ölen şahıs (S)'nin (D.D.) şirketinin işçisi olduğunu, müvekkili (S.İ.) ile (S)'nin arasında herhangi bir iş akdi bulunmadığını, şahsın bünyesel nedenler neticesinde eceli ile öldüğünü, ölüm olayı ile iş arasında illiyet bağı olmadığını beyan ederek davanın reddini talep etmiştir.

4) Yerel mahkeme söz konusu olayın iş kazası olarak kabul edilip edilemeyeceğinin belirlenmesi, iş kazası ise kusur durumlarının tespit edilmesi amacıyla 3 kişilik bilirkişi heyetinden rapor istemiştir. Bilirkişi heyeti sundukları raporda olayın 5510 sayılı Kanununun 13.maddesi uyarınca iş kazası olduğunu belirtmiştir. Ancak kazanın işçinin izinden dönüşünün hemen sonrasında gerçekleşmesi, işçinin görevli olduğu dış cephe işlerinin ölüm sebebi rahatsızlığı tetikleyeceğini ya da bu rahatsızlığa sebep olacağını kesin olarak söylemenin mümkün olmaması ve söz konusu durumun rutin muayene ve tetkiklerle tespitinin mümkün olmaması nedenleriyle işverenin herhangi bir kusurunun olmadığını, ölen işçinin genetik yapısı ve yüksek tansiyon gibi çeşitli faktörlerin kazanın gerçekleşmesinde %100 oranında etkili olduğunu ifade etmişlerdir.

5) Yerel mahkeme bilirkişi heyetinin raporu sonrasında, dosyada mevcut olan tüm delil ve belgeler ışığında, işçi (S)'nin ölümünün gerçekleştiği olay bir iş kazası olmasına rağmen kazada işverenin hiçbir kusuru bulunmadığından davanın reddine karar vermiştir.

6) Davacı taraf yerel mahkemenin kararını temyiz etme yoluna gitmiştir. Temyiz talebi üzerine Yargıtay 21.Hukuk Dairesi, somut olayda iş kazasının meydana geliş şekli dikkate alındığında kazanın %100 oranında bedensel faktörler neticesinde gerçekleştiğinin kabulünün hatalı olduğu, kusura ilişkin raporun uygun olmadığı, uygulanması gereken yasa açısından inceleme yapılmadığı nedenleriyle yerel mahkeme hükmünün bozulmasına karar vermiştir.

7) Yerel mahkeme Yargıtay bozma ilamına uyulmasına karar vererek, söz konusu karar gereğince uygulanması gereken yasanın 6331 sayılı Kanun olduğunu belirtip değerlendirmelerini bu kanunun hükümlerine göre yapmıştır. Ayrıca Yargıtay bozma ilamına uygun olarak kardiyolog, nörolog ve iş yeri hekiminden oluşan 3 kişilik bilirkişi heyetinden yeni rapor alınmıştır. Bilirkişi heyeti kazada işverenin bir kusuru bulunmadığını, kazanın gerçekleşmesinde tamamen işçinin bedensel faktörlerinin etkili olduğunu belirtmişlerdir. Yerel mahkeme de alınan bilirkişi raporu sonrasında mevcut delil ve belgeler doğrultusunda kazanın, işçinin bünyesel faktörleri neticesinde gerçekleştiğini, işverenin kusuru olmadığı gibi kazanın oluşmaması için alabileceği herhangi bir tedbir de bulunmadığını belirterek davanın reddine karar vermiştir.

8) Söz konusu dava iş kazası neticesinde ölen işçinin hak sahibi yakınlarının manevi tazminat talebine ilişkindir ve davanın seyrinde yerel mahkeme ile yüksek mahkemenin farklı değerlendirmeleri söz konusudur.

9) İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerinin¹ gereken şekilde alınmadığı durumlarda işverene uygulanabilecek hukuksal yaptırımlardan biri de manevi tazminattır.² İş Kanunu ile İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nda manevi tazminatı düzenleyen herhangi bir hüküm bulunmadığından Borçlar Kanunu'ndaki manevi tazminata ilişkin hükümlere başvurulmaktadır. Hukukumuzda manevi tazminata dair Borçlar Kanunundaki düzenlemeler, Kanunun 56. ve 58. maddelerinde yer almaktadır. Manevi tazminata ilişkin bu iki hükümden TBK madde 56 iş sağlığı ve güvenliği bağlamında göz önüne alınması gereken düzenlemedir.³ Söz konusu hükme göre "*Hâkim, bir kimsenin bedensel bütünlüğünün zedelenmesi durumunda, olayın özelliklerini göz önünde tutarak, zarar görene uygun bir miktar paranın manevi tazminat olarak ödenmesine karar verebilir. Ağır bedensel zarar veya ölüm hâlinde, zarar görenin veya ölenin yakınlarına da manevi tazminat olarak uygun bir miktar paranın ödenmesine karar verilebilir.*" Bu düzenleme belirli şartların gerçekleşmesi halinde hem zarar görene, hem de zarar görenin yakınlarına manevi tazminat talep edebilme imkanı sağlamaktadır. Burada manevi tazminatın amacı iş kazası veya meslek hastalığına maruz kalan işçinin

¹ İşverenin iş sağlığı ve güvenliği hususundaki yükümlülükleri ve alması gereken tedbirler hakkında detaylı bilgi için bkz. **BAŞBUĞ**, Aydın. (2016). İş Hukuku-Çalışanların Hakları ve Sorunları, 4.B., Binyıl Yayınevi, Ankara., s.377 vd.; **ALTIN**, Mustafa/**TAŞDEMİR**, Şakir. (2017). İş Sağlığı ve Güvenliği, 1.B., Eğitim Yayınevi, Konya, s.70 vd.; **SENYEN-KAPLAN**, E.Tuncay. (2017). Bireysel İş Hukuku, 8.B., Gazi Kitabevi, Ankara, s.408 vd.

² **SENYEN\KAPLAN**, s.202; **ÇELİK**, Nuri/**CANİKLİOĞLU**, Nurşen/**CANBOLAT**, Talat. (2014). İş Hukuku Dersleri, 27.B., Beta Yayıncılık, İstanbul., s.375-376; **EKİN**, Ali. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülükler Uymamanın Sonuçları, 1.B., Yetkin Yayıncılık, Ankara., s.76-77; **KILIÇ**, Leyla. (2006). İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Yükümlülüğü ve Sorumluluğu, 1.B., Yetkin Yayıncılık, Ankara., s.203.

³ **AKIN**, Levent/**ŞARDAN**, H.Serdar. (2011). Çimento Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği, 2.B., ÇEİS Yayıncılık, İstanbul., s.78; **SÜZEK**, Sarper. (2017). İş Hukuku, 14.B., Beta Yayıncılık, İstanbul., s.465; **EKİN**, s.76.

uğradığı bedensel zarar neticesinde duyduğu acı ve ıstırabı bir nebze de olsa hafifletebilmektir. Benzer şekilde işçinin yakınlarına da manevi tazminat talep edebilme hakkının tanınmasının amacı işçinin ölümü nedeniyle duydukları acı ve ıstırabın hafifletilmek istenmesidir.⁴

10) Borçlar Kanunu'nun 56.maddesi kapsamında manevi tazminat sorumluluğunun doğması için özel hallerin⁵ varlığı gereklidir. Ancak buradaki özel haller ifadesinden mutlak olarak işverenin kusuru anlaşılmalıdır. Çünkü işverenin kusuru özel hallerden sadece bir tanesidir. Diğer bir deyişle özel hallerden ilki ve en yaygın işverenin kusuru olacaktır, fakat işverenin kusuru olmadığı durumlarda da söz konusu madde doğrultusunda işveren manevi tazminattan sorumlu tutulabilecektir. İlgili maddede geçen özel haller ifadesi işverenin kusurunun yanı sıra tarafların ekonomik ve sosyal durumları, iş kazası veya meslek hastalığının meydana gelme şekli, olayın trajik sonuçları ve etkileri, duyulan acı ve ıstırabın büyüklüğü, tedavi sürecinin uzunluğu durumlarını da kapsamaktadır.⁶

11) İşverenin işçiyi gözetme borcu kapsamındaki en temel yükümlülüklerinden birisi de iş sağlığı ve güvenliği önlemlerini alma zorunluluğudur.⁷ İş sağlığı ve güvenliği tedbirlerini gereken şekilde almayan ve zarara sebep olan işveren kusurlu kabul edilebilecek ve aleyhine tazminat davaları yöneltilebilecektir.⁸ Ancak işverene karşı tazminat yöneltilebilmesi için birtakım koşulların varlığı gereklidir. İşverenin işçiyi gözetme borcunu ihlalinden kaynaklanan hukuksal sorumluluğun niteliğini kusursuz sorumluluk olarak değerlendiren aksi görüşler olsa da, hakim görüş kusurlu sorumluluk olarak kabul etmektedir. Yargıtay verdiği kararlarda da önceleri kusursuz sorumluluğu esas almaktaysa da güncel görüşü kusurlu sorumluluğu esas almaktadır. Yani işveren ancak kusurlu olduğu durumlarda sorumlu tutulabilecek, kendisine karşı tazminat davası yöneltilebilecektir. Fakat özel olarak düzenlenen tehlike sorumluluğu gibi işverenin kusursuz sorumlu olduğu hallerde, tazminat davası açılabilmesi için işverenin kusurlu olması aranmaz. İşverenin kusuru nedeniyle tazminat sorumluluğunun doğması için bir diğer koşul kazanın bireysel iş hukuku anlamında bir iş kazası olması gerekmesidir. Diğer bir deyişle sosyal güvenlik hukuku anlamında iş kazası gerçekleşmesi işverenin tazminattan sorumlu tutulabilmesi için yeterli değildir.⁹ Bu durumda işçiye veya işçinin ölmesi durumunda yakınlarına sadece SGK yardımları yapılır, işveren tarafından ayrıca tazminat ödenmesi gerekmez. Sosyal güvenlik hukuku anlamında bir iş kazası gerçekleştiğinin kabulü için 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 4\1.a bendinde sayılan durumlardan herhangi birinin kapsamına girmesi ve kaza ile meydana gelen zarar arasında uygun nedensellik bağının bulunması gerekli ve yeterlidir. Bireysel iş hukuku anlamında iş kazası gerçekleştiğinin kabulü için kaza ile meydana gelen zarar arasındaki nedensellik bağının yanı sıra kaza ile yapılan iş arasında da nedensellik bağının kurulmuş olması gerekir. Bireysel iş hukuku

⁴ SÜZEK, s.465; AKIN/ŞARDAN, s.78-79; KILIÇ, s.204.

⁵ Özel haller ifadesi ile işaret ettiğimiz ilgili kanun maddesinde geçen olayın özellikleridir.

⁶ SÜZEK, s.468; ÇELİK/CANIKLIOĞLU/CANBOLAT, s.377; KARAHASAN, Mustafa Reşit. (2001). Tazminat Hukuku-Manevi Tazminat, 6.B., Beta Yayıncılık, İstanbul, s.96 vd.; ULUSAN, s.183- 184.; BAL, s.50-51.; GÜNEREN, Ali. (2011). İş Kazası ve Meslek Hastalığından Kaynaklanan Maddi ve Manevi Tazminat Davaları, 2.B., Adalet Yayınevi, Ankara, s.1391-1392.

⁷ AKIN, Ölçüt, s.44.

⁸ SÜZEK, s.435 vd.

⁹ MÜLAYİM, Baki Oğuz. (2006). İş Kazası ve Meslek Hastalıkları Kavramları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, s.19.

anlamında iş kazasının gerçekleştiği durumlarda işçi veya yakınları SGK tarafından ödenen tutarı aşan zararları için işverenden tazminat talebinde bulunabilir.¹⁰Maddi tazminatlar açısından durum böyleyse de SGK tarafından yapılan ödemeler manevi tazminata ilişkin olmadığından, manevi tazminat talebinde bulunabilmek için SGK tarafından yapılan yardımları aşan bir zararın mevcut olması aranmaz.

12) İş kazası veya meslek hastalığının gerçekleştiği durumlarda olay ortaya çıkışı itibariyle trajikse, duyulan acı ve ıstırap büyükse, yürütülen tedavi süreci uzunsa, tarafların ekonomik ve sosyal durumu kötüyse kusuru olmayan işveren de manevi tazminattan sorumlu tutulabilir.Çünkü TBK madde 56 hükmü hakime bu yetkiyi tanımaktadır.Ancak işverenin kusurunun olmadığı söz konusu durumlarda işverenin ödeyeceği tazminattan hakkaniyete uygun bir indirim yapılmaktadır.¹¹

13) Ölümle sonuçlanmayan iş kazalarında ve meslek hastalıklarında manevi tazminat talebinde bulunma hakkı işçiye aittir. Ancak kanuni düzenlemede de ifade edildiği gibi ağır bedensel zarar söz konusu ise zarar görenin yakınları da manevi tazminat talebinde bulunabilir.Ölümle sonuçlanan iş kazalarında ise manevi tazminat talep hakkı işçinin yakınlarına aittir.¹²Burada işçinin yakınları kavramını dar yorumlamamak gerekmektedir.İşçinin yakını olarak manevi tazminat talep edecek kişinin işçiyle kan bağı veya sıhri hısımlık olması zorunlu değildir.Burada yakınlık açısından önemli olan mirasçılık sıfatı değil duygusal bağıdır.İşçinin uğradığı kaza veya geçirdiği meslek hastalığı veyahut ölüm nedeniyle acı ve ıstırap duyan sözlü, sevgili, evlatlık gibi akrabalık bağı veya mirasçılık sıfatı olmayan fakat duygusal yakınlığı olan kişiler de manevi tazminat talebinde bulunabileceği gibi, akrabalık bağı ve mirasçılık sıfatı bulunan uzakta yaşayan, yıllardır görüşülmeyen eş veya çocuklar manevi tazminattan mahrum kalabilecektir.¹³

14) İş kazası ve meslek hastalığı sebebiyle talep edilen maddi tazminat ve destekten yoksun kalma tazminatlarının miktarının belirlenmesinde kullanılan karmaşık, uzun ve birçok veriye bağlı olan hesaplamalar manevi tazminatın miktarının belirlenmesinde kullanılmaz.İş kazası ve meslek hastalığı sebebiyle talep edilen manevi tazminatın miktarı, aynı sebeplerden doğan maddi tazminat ve destekten yoksun kalma tazminatlarından farklı olarak TBK madde 56 hükmünde yer alan ilkeler çerçevesinde hakimler tarafından takdir edilerek belirlenir.Hakim söz konusu miktarı takdir ederken olayın meydana geliş şeklini, tarafların müterafik kusurlarını, işçi veya yakınlarının olay sebebiyle duydukları acı ve ıstırapın yoğunluğunu, tarafların sosyal ve ekonomik durumunu, hak ve nefaset kurallarını göz önünde bulundurur.Hakim manevi tazminatın miktarını belirlerken takdiri indirim

¹⁰ SÜZEK, s.432,433; SÜMER, Haluk Hadi. (2017). İş Hukuku, 22.B., Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.173- 174.

¹¹ AKIN/ŞARDAN, s.83; SÜZEK, s.469-470.

¹² TANDOĞAN, Haluk. (1961). Türk Mes'uliyet Hukuku, Vedat Yayıncılık, Ankara, s.335.; TUNÇOMAĞ, Kenan. (1976). Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1.C., 6.B., Sermet Matbaası, İstanbul, s.474.; İNAN, Ali Naim\YÜCEL, Özge. (2014). Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 4.B., Seçkin Yayıncılık, Ankara, s.477.; TEKİNAY, Selahattin Sulhi\AKMAN, Sermet\BURCUOĞLU, Haluk\ALTOP, Atilla. (1988). Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 6.B., Filiz Kitabevi, İstanbul, s.884.; ULUSAN, İlhan. (1990). Özellikle Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu ve Bundan Doğan Hukuki Sorumluluğu, Kazancı Yayınları, İstanbul, s.187-188.; BAL, Özlem. (2010). Türk İş Hukukunda Manevi Tazminat, Adalet Yayınevi, Ankara, s.122-123.

¹³ SÜZEK, s.466-467; ÇELİK/CANIKLIOĞLU/CANBOLAT, s.375; AKIN/ŞARDAN, s.80-82; KILIÇ, 204-208.

uygulayabilme imkanına sahiptir.¹⁴Zaten Yargıtay da "*manevi tazminatın iş kazası ve meslek hastalığı sebebiyle uğranılan zarar sonucu duyulan acı ve ıstırapın bir nebze de olsa giderilmesi amacına yönelik olduğundan, manevi tazminat haksız zenginleşmeye neden olmayacak şekilde hakkaniyete uygun bir miktarda takdir edilmelidir*" demektedir.

15) Davada talep konusu olan iş kazası ve meslek hastalığından doğan manevi tazminata ilişkin genel çerçeveyi çizdikten sonra yerel mahkemenin ve yüksek mahkemenin değerlendirmelerini incelemeliyiz.Yerel mahkeme kararındaki değerlendirmelere baktığımızda, dava işçinin iş kazasında vefatı nedeniyle açılmış bir manevi tazminat davası olup davanın yasal dayanağı TBK madde 56 hükmüdür ve mahkemenin tespiti yerindedir. Mahkeme dava konusu iş kazası hakkında ilgili çalışma ve iş kurumu müdürlüğünden olaya ilişkin mevcut bilgi ve belgeleri talep etmiş, Ankara Çalışma ve İş Kurumu Müdürlüğü de mahkemeye iş kazası Türkiye Cumhuriyeti sınırları dışında meydana geldiği için inceleme yapılmadığını bildirmiştir. Mahkemenin ilgili kurumdan talebi yerindeyse de bunun yanı sıra işçinin Türk vatandaşı olup olmadığı ve iş kazasının Irak 'ta gerçekleşmesinin dava konusu talebe etkisi hakkında da bir inceleme ve değerlendirme de yapılması daha uygun olurdu.Söz konusu incelemenin yapılmaması kanaatimizce hem usulü açıdan bir eksiklikler hem de neticeye etkisi açısından önemlidir.Çünkü ilgili kişinin Türk vatandaşı olması tazminat taleplerinin değerlendirilebilmesi için bir nevi ön şarttır.Ayrıca iş kazasının Irak 'ta gerçekleşmesi nedeniyle ilgili ülkenin sosyal güvenlik yapısı tarafından işçiye herhangi bir ödeme yapılıp yapılmadığı, şayet yapıldıysa bu ödemenin ülkemizdeki tazminat hesaplamalarına etkisi olup olmayacağı gibi hususlar da göz önüne alınmalıdır.

16) Yerel mahkeme kazanın iş kazası olarak kabul edilip edilemeyeceği ve iş kazası ise tarafların kusur durumlarının ne olduğu hususunda adli tıp uzmanı doktor, inşaat mühendisi iş güvenliği uzmanı ve iş ve sosyal güvenlik hukuku alanında akademisyenden oluşan 3 kişilik bilirkişi heyetinden rapor istemiştir.Bilirkişi heyeti raporda kazanın 5510 sayılı yasanın 13.maddesi gereğince bir iş kazası olduğunu belirtmiştir.Ayrıca raporda ölen işçiye verilen şahsın işe girişinde herhangi bir sakınca bulunmadığına dair sağlık raporunun mevcut olduğu, olay öncesi işçinin herhangi bir rahatsızlığının bulunmadığına dair ifade ve beyanların mevcut olduğu, işçinin kaza öncesi bir tarihte işyerinde verilen eğitime katılmasının sağlandığı, kazanın işçinin izin dönüşünde gerçekleşmesi, kazanın %100 işçinin genetik yapısı ve bünyesel özellikleri nedeniyle meydana gelmiş olması ve bu durumun işverence rutin olarak yaptırılacak muayene ve tetkiklerle tespit edilmesinin mümkün olmadığı gerekçeleriyle işverenin kusursuz olduğunu ifade etmişlerdir.Mahkeme de bilirkişi heyetinin raporunu uygun görerek olay iş kazası olsa da kazada işverenin herhangi bir kusurunun bulunmaması nedeniyle davayı reddetmiştir.Burada bilirkişi heyetinden rapor istenmesi yerinde olsa da, rapordaki değerlendirmelere katılmamakta ve bu değerlendirmeleri uygun gören, işvereni kusursuz kabul eden mahkeme kararını da yerinde bulmamaktayız.Çünkü sadece işe giriş öncesi yaptırılan sağlık muayenesi yeterli görülmemeli, işveren periyodik ve düzenli olarak da işçilerini sağlık kontrolünden geçirmelidir.Çünkü İSGK madde 15\1-b.4'deki düzenleme işvereni bu konuda yükümlü tutmaktadır.İlgili hükme göre çalışanın kişisel özellikleri, işyerinin tehlike sınıfı ve işin niteliği öncelikli olarak göz önünde bulundurularak uluslararası standartlar ile işyerinde yapılan risk değerlendirmesi sonuçları doğrultusunda; az tehlikeli sınıftaki işyerlerinde en geç beş yılda bir,

¹⁴ AKIN/ŞARDAN, s.82; EKİN, s.85 vd.

tehlikeli sınıftaki işyerlerinde en geç üç yılda bir, çok tehlikeli sınıftaki işyerlerinde en geç yılda bir defa olmak üzere periyodik muayene tekrarlanır. Ancak işyeri hekiminin gerek görmesi halinde bu süreler kısaltılır. Belirli aralıklarla sağlık kontrollerini yaptırmayan işvereni, kazaya sebep olan olayın rutin olarak yaptırılacak muayene ve tetkiklerle tespit edilmeyeceğinden bahisle kusursuz kabul etmek doğru olmayacaktır. Burada mahkemenin yapması gereken işyerinin tehlike sınıfının belirlenmesi ve sonrasında ne sıklıkta rutin muayene yaptırılması gerektiğinin tespit edilmesidir. Belirli aralıklarla sağlık kontrollerini yaptırmayan işvereni, kazaya sebep olan olayın rutin olarak yaptırılacak muayene ve tetkiklerle tespit edilmeyeceğinden bahisle kusursuz kabul etmek doğru olmayacaktır. Keza kazanın işçinin izin dönüşünde gerçekleşmesi de işvereni kusursuz, işçiyi %100 kusurlu kabul etmek için yeterli olmamalıdır. Ayrıca bilirkişi raporunda işverenin denetim sorumluluğuna diğer deyişle işçileri iş sağlığı ve güvenliği önlemlerine uyma hususunda denetleme ve uyarma yükümlülüklerinin işverence yerine getirilip getirilmediğine de değinilmemiştir. Yerel mahkemenin bu hususlara dikkat etmeden bilirkişi raporu doğrultusunda işvereni kusursuz sayıp kazanın %100 işçinin bünyesel özelliklerinden kaynaklandığını kabul etmesi kanaatimizce hatalı olmuştur. Yerel mahkemenin manevi tazminat hususunda sadece işverenin kusuru olup olmadığını incelemekle yetinip, Borçlar Kanunu madde 56'da da ifade bulan olayın özelliklerini ve özel halleri değerlendirmemesi de kanaatimizce yeterli değildir. Çünkü işveren iş kazasının oluşumunda kusurlu olmasa dahi diğer bazı özel hallerin varlığı halinde bu zararı tazminle yükümlü tutulabilir. Yerel mahkemenin bu hususları değerlendirmeden karara hükmetmesi eksik olmuştur.

17) Yüksek Mahkemenin kararına geçtiğimizde yerel mahkemenin kararını bozmasını yerinde bulsak da, bozma gerekçelerinde farklı düşündüğümüz ve eksik bulduğumuz noktalar bulunmaktadır. Yüksek mahkeme bozma kararının gerekçesinde, somut olayda iş kazasının meydana geliş şekli dikkate alındığında kazanın %100 oranında bedensel faktörler neticesinde gerçekleştiğinin kabul edilmesinin hatalı olduğunu, kusura ilişkin raporun hem oluşa uygun olmadığını hem de uygulanması gereken yasa açısından incelenmediğini, iş kazasının gerçekleştiği tarihe göre 4857 sayılı İş Kanununun 77. maddesi ile 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun ilgili maddelerinden hangisinin uygulanacağını açık olarak belirlenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Yapılması gerekenin uygulanacak yasa hükmünün belirlenmesi sonrasında ilgili düzenlemeler ışığında işverenin ve işçinin yükümlülüklerinin neler olduğu ile bu yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediği hususunda gerekli araştırmaların ve değerlendirmelerin detaylandırılması, iş sağlığı ve güvenliği konusunda uzman bir kardiyolog ve bir nörologun da yer alacağı üçlü bilirkişi heyetinden yeni bir kusur raporu alınması olduğunu belirtmiştir. Yani yerel mahkemenin bu maddi ve hukuki olguları dikkate almadan yazılı karar vermesini yüksek mahkeme bozma nedeni kabul etmiştir.

18) Yüksek mahkemenin bozma gerekçesinde ifade ettiği gibi yerel mahkeme öncelikle olaya uygulanacak yasa hükmünü belirlemelidir ve belirlenen hükümlere göre gerekli değerlendirmeleri yapmalıdır. Olay İSGK'nın yürürlük tarihinden¹⁵ sonra gerçekleştiği için kanaatimizce burada hem sonraki tarihli olması hem de daha özel ve ayrıntılı düzenlemeler içermesi nedeniyle İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun ilgili maddeleri uygulanmalıdır. İlgili İSGK hükümleri getirdiği yeni ve ayrıntılı birçok hüküm ile işverenin sorumluluk alanını daha da genişletmiş ve işverenin

¹⁵ İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu 01.01.2013 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

sorumluluğunu TBK madde 71'de düzenlenen tehlike sorumluluğuna yaklaştırmıştır. Bu nedenle işveren, işçileri kendilerine uygun işlerde çalıştırma, risk değerlendirmesi yaptırma, eğitim verme, denetim, çalışanların sağlık kontrollerini yaptırma, çalışanlara uygun koruyucu ekipmanları tedarik etme gibi yükümlülüklerinin tamamını yerine getirmelidir.¹⁶ Aksi takdirde yerine getirmediği yükümlülükler kendisine kusur olarak atfedilebilecek ve işverenin sorumluluğu doğacaktır. Yüksek mahkeme de kararında isabetli olarak işverenin kusurunun takdir edilmesinde bu hususlardan bazılarına değinmiştir. İşverenin işe giriş öncesi ve işe giriş sırasında yaptırması gerekli muayeneleri yaptırıp yaptırmadığına ilişkin belge ve kayıtların incelenmesi, periyodik sağlık kontrollerinin yaptırılıp yaptırılmadığının kontrol edilmesi, yapılan muayenelerde beyin kanaması riskine yol açacak rahatsızlıklara ilişkin bir bulguya rastlanıp rastlanmadığına bakılması, olay günü işçiyi işyerinde rutin dışında bir gerginlik veya stres içine sokacak bir olayın cereyan edip etmediğinin araştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak işverenin kusur durumu takdir edilirken, işverenin tüm yükümlülükleri¹⁷ tek tek değerlendirilmeli ve işveren üzerine düşen yükümlülüklerin hepsini yerine getirmişse ancak o takdirde işveren kusursuz kabul edilmelidir. Özellikle hemen her iş kazasında yerine getirilip getirilmediğine bakılması gereken en önemli yükümlülüklerden birisi olan İSGK madde 4\1-b' de ifade bulan işverenin denetim sorumluluğuna, İSGK madde 4\1-c'de geçen risk değerlendirmesi¹⁸ yaptırıp yaptırmadığına yüksek mahkemenin değinmemesi isabetsiz olmuştur. Yüksek mahkeme karar verirken şantiyedeki çalışma koşullarının, işçilere temin edilen barakaların fiziki durumlarının elverişli olup olmadığını da göz önünde bulundurmalıdır. İlk derece mahkemesinin kararında işverenin tüm yükümlülüklerini değerlendirmeden olayda işverenin alabileceği hiçbir önlem ve tedbirin olmadığı sonucuna ulaşılması hususundaki hatalara, Yargıtay'ın da değinmemesini eksik bulmaktayız.

19) Yüksek mahkeme kararında eksik bulduğumuz bir nokta da olayın işçinin izin dönüşünde gerçekleşmesinin işverenin kusursuz sayılmasında bir sebep kabul edilmesinin hatalı olduğuna değinilmemiş olmasıdır. İş kazasının izin dönüşü gerçekleşmesi işverenin kusursuzluğunun kabulü için bir gerekçe olamaz. Çünkü çalışma uzun bir süreçtir ve kazanın izin dönüşü gerçekleşmesi, çalışma hayatının işçinin bünyesinde meydana getireceği tetikleyici etki ve doğuracağı sonuçlar ile iş kazası arasındaki neden sonuç ilişkisini kesecek nitelikte değildir. Yüksek mahkemenin bozma kararında bu hususa da değinmesi daha doğru olurdu.

20) Yüksek mahkeme bozma kararında olayın meydana geliş şekli itibari ile kazanın %100 bedensel faktörler neticesinde kabul edilmesinin hatalı olduğunu belirtmiştir. Yargıtay'ın bu değerlendirmesinin doğru olmadığı kanaatindeyiz. Gerekçe göstermeksizin genel bir şekilde iş kazasının tamamen işçinin bünyesel özellikleri nedeniyle gerçekleşmeyeceğinin kabulü isabetsizdir. Yüksek mahkeme ancak işverenin almadığı bir önlemi veya yerine getirmediği yükümlülüğü gerekçe göstererek bu sonuca ulaşabilir. Aksi takdirde hiçbir iş kazasında işçinin

¹⁶ İşverenin söz konusu yükümlülükleri İSGK madde 4 ve devamında düzenlenmiştir.

¹⁷ İşverenin iş sağlığı ve güvenliği alanındaki tüm yükümlülükleri için bkz. AKIN, Levent. (2013). İş Sağlığı Güvenliği ve Alt İşverenlik, 2.B., Yetkin Yayıncılık, Ankara., s.90 vd.

¹⁸ İşverenin söz konusu yükümlülüğü İSGK madde 4'de de geçmektedir fakat aynı kanun madde 10'da ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir.

bünyesel özellikleri nedeniyle tamamen kusurlu kabul edilemeyeceği gibi tehlikeli bir netice ortaya çıkabilecektir.

21) Yüksek mahkemenin kararında eksik gördüğümüz bir diğer nokta da yüksek mahkemenin manevi tazminat hususunda sadece işverenin ve işçinin kusuru olup olmadığını incelemekle yetinip, TBK madde 56'da da ifade bulan olayın özelliklerini ve özel halleri değerlendirmemesi kanaatimizce yerinde değildir.Çünkü işveren iş kazasının oluşumunda kusurlu olmasa dahi diğer bazı özel hallerin varlığı halinde bu zararı tazminle yükümlü tutulabilir.Yerel mahkemenin bu hususları değerlendirmeden karara hükmetmesi eksik olmuştur.Yargıtay'ın da görüşümüzü destekleyen bir içtihadı birleştirme kararı mevcuttur.¹⁹

22) Son olarak yüksek mahkemenin bozma kararına uymayı tercih eden yerel mahkeme kararını değerlendirecek olursak bozma kararına karşı direnme yoluna gitmeyip uyma yolunu tercih eden yerel mahkeme kararını isabetli bulmaktayız.Yerel mahkeme bu kararında yüksek mahkemenin kararındaki ifadeye uygun şekilde öncelikli olarak, olaya uygulanması gereken yasa ile ilgili hükümleri belirleme yoluna gitmiş ve bizim de hemfikir olduğumuz şekilde 6331 sayılı İSGK'nın ilgili hükümlerinin uygulanması gerektiğine hükmetmiştir.Devamında yine Yargıtay bozma ilamına uygun olarak bir kardiyolog, bir nörolog ve bir iş yeri hekiminden oluşan 3 kişilik yeni bilirkişi heyetinden rapor istenilmiştir.Yeni bilirkişi raporu doğrultusunda işverenin tüm yükümlülüklerini yerine getirip getirmediği değerlendirilmeden kanaatimizce eksik inceleme ve değerlendirme ile yine olayın %100 işçinin kusuruyla meydana geldiğini kabul eden mahkeme kararı isabetsizdir.Yerel mahkemenin işverenin risk değerlendirmesi yaptırma ve denetim gibi yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini de değerlendirip, işverenin bu yükümlülükleri yerine getirme noktasında da bir kusuru veya eksikliği yoksa ancak ondan sonra olayın %100 işçinin bünyesel sebepleri nedeniyle gerçekleştiği sonucuna ulaşması gerektiği kanaatindeyiz.Ayrıca daha önce de ifade ettiğimiz üzere, işverenin kusuru dışında diğer özel hallerin de olayda mevcut olup olmadığının değerlendirilmemesini de bir eksiklik olarak değerlendirmekteyiz.

23) Kanaatimizce olması gereken, yerel mahkemenin ikinci kararının temyiz edilmesi halinde, yüksek mahkemenin yukarıda ifade ettiğimiz, hatalı ve eksik bulduğumuz noktalara da değinerek yeni bir bozma kararı vermesi ve yerel mahkemenin de bozma kararındaki gerekçelere uyarak eksiksiz ve isabetli bir karara hükmetmesidir.

SONUÇ

¹⁹ 1966 tarihli Yargıtay içtihadı birleştirme kararında manevi tazminata hükmedilebilmesinin koşulları ile bu tazminatın takdirinde göz önünde tutulacak esaslar ortaya konulmuştur. Bu karara göre "Özel hal ve şartlar, her olaya göre değişir...Bu özelliklerin başında manevi zararın önemli olması gerekir...Demek ki, cismani zarara uğrayan kimsenin veya ölenin yakınlarında önemli bir manevi zarar (elem, ızdırap) husule gelmeli; yani (gerçekten manevi bir tatmin ihtiyacı doğmuş) bulunmalıdır. Ölüm vukubulmuşsa, sağlığında ölen ile davacı arasındaki münasebetin mahiyeti ve derecesi bu hususun takdirinde büyük rol oynar. Bunlardan başka, olayın oluş şekli nazara alınır. Feci bir olay ile normal şartlar altında meydana gelmiş olan olay bir tutulamaz...Kısaca, kanun vazı her olayda meydana çıkan ihtiyacı karşılayan kesin bir kural koymaktaki zorluğu düşünerek, 47. (şimdi 56.) madde metnini kasden elastiki bir şekilde formüle etmiş ve manevi tazminat hükmedilmesini gerekli kılan hal ve şartları, hakimın takdirine bırakmıştır".YİBK, 22.06.1966, 7\7, RG, 28.07.1966, S. 12360.

Hukukumuzda iş kazası nedeniyle talep edilecek manevi tazminat TBK madde 56'da düzenlenmiştir.İlgili hüküm çerçevesinde işçi veya işçinin ölmesi durumunda yakınları iş kazası neticesinde işveren den manevi tazminat talep edebilecektir.İş sağlığı ve güvenliği önlemlerini almakta kusurlu kabul edilen işveren manevi tazminat ödemekle sorumlu tutulabileceği gibi, olayın meydana gelişindeki trajiklik, tarafların durumu, çekilen acı ve ıstırabın büyüklüğü, tedavi süresinin uzunluğu gibi özel hallerin varlığı halinde işveren kusursuz olsa da hakim tarafından manevi tazminat ödemekle yükümlü tutulabilir.İşverenin kusurunun tespitinde ise işçiyi gözetme borcu kapsamında işverenin en temel yükümlülüklerinden biri olan iş sağlığı ve güvenliği alanındaki yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğine bakılacak ve bu kapsamdaki eksiklikleri kusur kabul edilecektir.Özellikle İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle işverenin yükümlülükleri artmış ve çeşitlenmiş, neredeyse tehlike sorumluluğu düzeyine ulaşmıştır.Bu nedenle işverenin kusurunun ve sorumluluğunun tespitinde tüm yükümlüklerini yerine getirip getirmediği tek tek değerlendirilmelidir.Ancak tüm yükümlülükleri eksiksiz olarak yerine getiren işveren kusursuz kabul edilebilmelidir.Ayrıca manevi tazminatın takdirinde işverenin kusuru dışında diğer özel hallerin de var olup olmadığı da değerlendirilmeli ve sonrasında karara varılmalıdır.

KAYNAKÇA

AKIN, Levent. (2013). İş Kazasından Doğan Tazminat Davalarında İşveren Kusurunun Belirlenmesinde Ölçüt, ÇEİS, C.27, S.6, s.36-48.

AKIN, Levent. (2013). İş Sağlığı Güvenliği ve Alt İşverenlik, 2.B., Yetkin Yayıncılık, Ankara.

AKIN, Levent\ŞARDAN, H.Serdar. (2011). Çimento Sektöründe İş Sağlığı ve Güvenliği, 2.B., ÇEİS Yayıncılık, İstanbul.

ALTIN, Mustafa\TAŞDEMİR, Şakir. (2017). İş Sağlığı ve Güvenliği, 1.B., Eğitim Yayıncılık, Konya.

BAL, Özlem. (2010). Türk İş Hukukunda Manevi Tazminat, Adalet Yayınevi, Ankara.

BAŞBUĞ, Aydın. (2016). İş Hukuku-Çalışanların Hakları ve Sorunları, 4.B., Binyıl Yayınevi, Ankara.

ÇELİK, Nuri\CANIKLIOĞLU, Nurşen\CANBOLAT, Talat. (2017). İş Hukuku Dersleri, 30.B., Beta Yayıncılık, İstanbul.

EKİN, Ali. (2010). İş Sağlığı ve Güvenliğine İlişkin Yükümlülükler Uymamanın Sonuçları, 1.B., Yetkin Yayıncılık, Ankara.

GÜNEREN, Ali. (2011). İş Kazası ve Meslek Hastalığından Kaynaklanan Maddi ve Manevi Tazminat Davaları, 2.B., Adalet Yayınevi, Ankara.

İNAN, Ali Naim\YÜCEL, Özge. (2014). Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 4.B., Seçkin Yayıncılık, Ankara.

KARAHASAN, Mustafa Reşit. (2001). Tazminat Hukuku-Manevi Tazminat, 6.B., Beta Yayıncılık, İstanbul.

KILIÇ, Leyla. (2006). İşverenin İş Sağlığı ve Güvenliğini Sağlama Hükümlülüğü ve Sorumluluğu, 1.B., Yetkin Yayıncılık, Ankara.

SENYEN-KAPLAN, E.Tuncay. (2017). Bireysel İş Hukuku, 8.B., Gazi Kitabevi, Ankara.

SÜMER, Haluk Hadi. (2017). İş Hukuku, 22.B., Seçkin Yayıncılık, Ankara.

SÜZEK, Sarper. (2017). İş Hukuku, 14.B., Beta Yayıncılık, İstanbul.

TANDOĞAN, Haluk. (1961). Türk Mes'uliyet Hukuku, Vedat Yayıncılık, Ankara.

TEKİNAY, Selahattin Sulhi\AKMAN, Sermet\BURCUOĞLU, Haluk\ALTOP, Atilla. (1988). Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 6.B., Filiz Kitabevi, İstanbul.

TUNÇOMAĞ, Kenan. (1976). Türk Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 1.C., 6.B., Sermet Matbaası, İstanbul.

ULUSAN, İlhan. (1990). Özellikle Borçlar Hukuku ve İş Hukuku Açısından İşverenin İşçiyi Gözetme Borcu ve Bundan Doğan Hukuki Sorumluluğu, Kazancı Yayınları, İstanbul.

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ (NEÜHFD) YAYIN İLKELERİ

Derginin yazışma adresi: konyahukukdergi@gmail.com

1. Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi (NEÜHFD), elektronik ortamda, yılda iki sayı olarak yayımlanan hakemli bir dergidir. En az iki hakemli “kör hakemlik sistemi” uygulanır.
2. Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır; Makalenin dergimize gönderilmiş olması, yazarın bu konudaki taahhüdü anlamına gelir.
3. Derginin yazı dili esas olarak Türkçe olmakla birlikte, dergide İngilizce, Almanca ve Fransızca makalelere de yer verilmektedir.
4. Dergiye gönderilen makalelerin başına, en az 75 kelimedenden oluşan özetler ve özetlerin yazıldığı dillerde başlık ve en az beşer anahtar kelime eklenmelidir. Türkçe yazılan makaleler için Türkçe özete ek olarak; İngilizce, Almanca ve Fransızca dillerinden birinde daha özet eklenmesi gerekmektedir. Yabancı dilde yazılan makaleler için ise makalenin yazıldığı dilde ve Türkçe özetlerin eklenmesi gerekmektedir.
5. Makalelerde, yazar adları, ünvanları, yazarın çalıştığı kuruluş bilgileri ve elektronik posta adresleri açık ve doğru bir şekilde belirtilmelidir.
6. Yazarların dergiye gönderdikleri makalelerin denetimini yapmış oldukları ve bu haliyle “basıma” hazır olarak verdikleri kabul edilir. Editör kurulu tarafından yapılan ön incelemede, bilimsellik (alan yönünden denetim) ölçütlerine ve dergi yazım kurallarına uyulmadığı ve olağanın üzerinde yazım yanlışlarının tespit edildiği yazılar geri çevrilir.
7. Editör kurulunca ön değerlendirmesi yapılan makaleler, kör hakemlik sistemi uyarınca yazar adları metinden çıkarılarak iki hakeme gönderilir. Yazarlara makalenin hangi hakemlere gönderildiği ile ilgili bilgi verilmez. Hakemlerin raporlarında düzeltme istemesi durumunda yazar, sadece belirtilen düzeltmeler çerçevesinde değişiklik yapabilir. Yazar, hakemler tarafından önerilen düzeltmeleri yaptıktan sonra hakemlerin önerisi doğrultusunda tekrar hakem denetimine başvurulabilir. Hakemlerden biri olumlu, diğeri olumsuz görüş bildirdiğinde makale, üçüncü bir hakeme gönderilir. Hakemlerin raporlarının olumsuz olması durumunda, üçüncü bir hakem incelemesi yapılmaz. Hakem incelemesine göre yayımlanmayan yazılar, yazarına geri gönderilmez. Yazara durum hakkında bilgi verilir.
8. Dergide, hakem denetiminden geçen makaleler dışında, kitap incelemesi, mevzuat değerlendirmesi ve bilgilendirici notlara, yargı kararı tahliline de yer verilebilir. Bu nitelikteki yazılar editör kurulunca kabul edilebilir veya geri çevrilebilir.
9. Makaleler yayımlanmak üzere kabul edildiği takdirde, elektronik ortamda tam metin olarak yayımlamak da dâhil olmak üzere tüm yayım hakları Necmettin Erbakan Üniversitesi’ne aittir.

Yazarlar telif haklarını Üniversiteye devretmiş sayılır, yazara ayrıca telif ücreti ödenmez. Makaleler ile ilgili hukuki ve cezai sorumluluk yazarlara aittir.

10. Makaleler; “Microsoft Word” programında hazırlanmış olmalıdır. Ana metin Times New Roman-12 punto- normal stil; dipnotlar Times New Roman10 punto normal stil olarak hazırlanmış olmalı ve elektronik posta ile veya DERGİPARK üzerinden editöre gönderilmelidir (E-posta: konyahukukdergi@gmail.com). Sayfa yapısı; üst, alt 2,5 cm; sağ ve sol 2 cm olmalıdır. Metin iki yana yaslı olarak yazılmalıdır. Kural olarak kaynakça ile beraber 30 sayfayı geçmemelidir (Dizgi esnasında sayfa sayısında ve yapısında değişme olabilir). Satır aralığı 1,15, paragraf sonra 10nk şeklinde olmalıdır. Paragrafların ilk satırı 1,25 cm girintili, kaynakça ise asılı 1,25 cm şeklinde olmalıdır. Kaynakça, yazarların soy ismine göre alfabetik olarak, ilk satır asılı şekilde sıralanmalıdır. Makalenin ilk sayfasında;

- İlk olarak makalenin Türkçe başlığı koyu ve 14 punto,
- Yazarın Adı SOYADI sağa yaslı bir şekilde, (*) şeklinde dipnotla, akademik ünvanı, çalıştığı kurum ve mail adresi,
- Bir satır boşluk
- 12 punto koyu bir şekilde “Özet”
- 11 punto en az 75 kelime makalenin özeti
- En az 5 tane anahtar kelime
- Bir satır boşluk
- Makalenin yabancı dildeki başlığı koyu ve 14 punto
- Bir satır boşluk
- 12 punto ve koyu bir şekilde “Abstract”
- 11 punto en az 75 kelime makalenin yabancı dildeki özeti
- En az 5 tane yabancı dilde anahtar kelime
- Bir satır boşluk
- Sonra sayfa atlamadan GİRİŞ bölümüne başlanmalı, GİRİŞ ve SONUÇ başlıkları numaralandırılmamalıdır. Makalenin ana başlığı dışındaki bütün başlıklar 12 punto ve koyu olmalı bölümlendirme I/A/1/a şeklinde yapılmalıdır. Bu hususta en sondaki örnek metne bakılmalıdır.

11.Yararlanılan çalışmalar kaynakçada şu şekilde yer almalıdır:

Kitaplar:

SOYAD, Ad, Eserin Adı italik olarak, Yayın yılı, Baskı, Yayınevi, Basıldığı Yer.

Örnek: **AYHAN**, Rıza, *Ticarî İşletme Hukuku*, 2007, II. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.

Makaleler:

SOYAD, Ad, Makalenin başlığı tırnak içinde, Dergi adı italik olarak, Cilt, Sayı, sayfa aralıkları.

Örnek: **AYHAN**, Rıza, “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Hukuki Mahiyeti”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu'na Armağan, C. I, S. 2, s. 5-31.

İnternet sayfası, rapor, sözlük gibi kaynaklarda, yukarıdaki örneklere benzer şekilde hazırlanır. Bu tür kaynaklarda yazar varsa yazar belirtilir yoksa kurum adı verilebilir. Günlük gazetelerde tarih verilirken ay ve gün de eklenir.

Örnekler:

AKBULAK, Sevinç, *Ulusal Varlık Fonları(Sovereign Wealth Funds): Gelişmeler ve Düzenleme Çalışmaları*, 2008, Sermaye Piyasası Kurulu Araştırma Raporu.

ALASKA PERMANENT FUND CORPORATION, *Historical Timeline*, 2018, <https://apfc.org/who-we-are/history-of-the-alaska-permanent-fund/historytimeline/>, (Erişim Tarihi: 30.04.2018).

O'NEAL, Michael, *A New Breed of SWF Without The Wealth*. *Kuwait Times*, (18.03.2017), s. 3.

Birden fazla yazar tarafından hazırlanmış çalışmalarda, tüm yazarların ad ve soyadları tam olarak yazılmalıdır.

Örnek: **OĞUZMAN**, M. Kemal / **SELİÇİ**, Özer / **OKTAY-ÖZDEMİR**, Saibe, *Eşya Hukuku*, 2006, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.

13. Yararlanılan kaynaklara ilişkin atıflar, her bir sayfa sonunda dipnot olarak gösterilmelidir. İlk atıfta kaynakçada yer alan tüm bilgiler yer almalıdır. Yararlanılan sayfa, künyenin en sonunda yer almalıdır.

Örnek: **AYHAN**, Rıza, “Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunun Hukuki Mahiyeti”, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Naci Kınacıoğlu'na Armağan, C. I, S. 2, s. 31.

Aynı çalışmaya daha sonra yapılacak atıflarda

Eserler için: **SOYAD**, sayfa numarası. Makaleler için: **SOYAD**, sayfa numarası.

Örnek: **KAPANI**, s.21. **AYHAN**, s.36.

Aynı yazarın birden çok çalışmasından yararlanılmış ise; çalışmaların yapıldığı yıllar farklı ise parantez içerisinde yıl belirtilmelidir. Yıllar aynı ise, çalışmanın ismi, yazarın diğer çalışmalarından ayırt edilmesini sağlayacak şekilde kısaltılarak kullanılmalıdır.

Örnek: **GÖZLER**, 2010, s. 43; **GÖZLER**, *Anayasa Hukukunun...*, s. 76.

ÖRNEK MAKALE YAPISI

ANA BAŞLIK(14 PUNTO)

(12 Punto)Ad SOYAD*

Özet (12 Punto)

11 punto en az 75 kelime özet yazılmalıdır.

Anahtar Kelimeler: En az beş tane anahtar kelime virgülle ayrılarak yazılmalıdır.(11 Punto)

YABANCI DİLDE ANA BAŞLIK(14 PUNTO)

Abstract (12 Punto)

11 punto yabancı dilde en az 75 kelimelik özet yazılmalıdır.

Keywords: En az beş tane yabancı dilde anahtar kelime virgülle ayrılarak yazılmalıdır.(11 Punto)

GİRİŞ

.....

I. Birinci Alt Başlık Bölümü

.....

A. İkinci Alt Başlık Bölümü

.....

1. Üçüncü Alt Başlık Bölümü

.....

2. Üçüncü Alt Başlık Bölümü

.....

B. İkinci Alt Başlık Bölümü

.....

II. Birinci Alt Başlık Bölümü

.....

* Arş. Grv., Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi, *****@konya.edu.tr ORCID ID: 0000-0000-0000-0000

A. İkinci Alt Başlık Bölümü

.....

1. Üçüncü Alt Başlık Bölümü

.....

2. Üçüncü Alt Başlık Bölümü

.....

B. İkinci Alt Başlık Bölümü

.....

SONUÇ

.....

KAYNAKÇA

OĞUZMAN, M. Kemal / SELİÇİ, Özer / OKTAY-ÖZDEMİR, Saibe, *Eşya Hukuku*, 2006, Gözden Geçirilmiş 11. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.(12 Punto ve asılı 1,25 cm olmalıdır).